

Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Programu
Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach
2014-2018 – część IV
(zadanie IV) - Pomoc Techniczna Krajowa Sieć Obszarów
Wiejskich
Raport końcowy

Warszawa, maj 2019 roku

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Badanie ewaluacyjne współfinansowane ze środków Unii Europejskiej
w ramach Pomocy Technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zamawiający:

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

ul. Wspólna 30

00-930 Warszawa

tel. 222 500 118

e-mail: kancelaria@minrol.gov.pl

Wykonawca:

EVALU Sp. z o.o. Lider konsorcjum

ul. Dzika 19/23 lok. 55

00-172 Warszawa

tel.: 22 403-80-26

fax: 22 403-80-25

e-mail: evalu@evalu.pl

ECORYS Polska Sp. z o.o.

ul. Solec 38 lok. 105

00-394 Warszawa

tel: +48 22 339 36 40

faks: +48 22 339 36 49

e-mail: ecorys@ecorys.pl

Raport opracowany został przez Zespół badawczy w składzie:

Agnieszka Śnieżek – Kierownik badania
Michał Marciniak – Zastępca kierownika
Zofia Bieńkowska
Marta Cichowicz-Major
Ewa Dzielnicka
Paulina Gawryś
Magdalena Głomska
Anna Górecka-Ojdana
Adam Grajek
Aleksandra Kamińska
Iwona Kania
Janusz Kornecki
Paulina Kowalczyk
Katarzyna Lipczyńska
Marta Mackiewicz
Agata Niedolisteck
Sebastian Pałka
Paweł Penszko
Wojciech Pieniążek

Cezary Przybył
Jerzy Radziwiłł
Adam Rybkowski
Monika Sochaczewska
Beata Tomczak
Małgorzata Zub

Spis treści

1.	STRESZCZENIE RAPORTU	4
2.	STRESZCZENIE RAPORTU W JĘZYKU ANGIELSKIM	8
3.	WYKAZ SKRÓTÓW	8
4.	WPROWADZENIE	13
5.	OGÓLNY OPIS PRZEBIEGU EWALUACJI.....	15
6.	OPIS ZASTOSOWANEJ METODYKI ORAZ ŹRÓDEŁ INFORMACJI WYKORZYSTANYCH W BADANIU NA TYM ETAPIE.....	16
6.1.	Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Pomocy technicznej.....	24
6.2.	Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich	52
6.3.	Ocena realizacji Strategii Komunikacji PROW 2014-2020	85
7.	WNIOSKI I REKOMENDACJE.....	97
8.	SPIS ILUSTRACJI	108

1. STRESZCZENIE RAPORTU

Niniejszy raport końcowy stanowi podsumowanie procesu badawczego realizowanego w okresie od listopada 2018 roku do kwietnia 2019 roku przez konsorcjum firm EVALU sp. z o.o. z Warszawy (lider konsorcjum) oraz ECORYS Polska sp. z o.o. z Warszawy. Badanie *Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach 2014-2018 – część IV (zadanie IV) - Pomoc Techniczna, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich* zostało zrealizowane na zlecenie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi jako część IV zadania badawczego podzielonego na cztery części w ramach zamówienia.

Głównym celem badania było dokonanie kompleksowego, śródkresowego przeglądu realizacji rezultatów wdrażania i oddziaływania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach 2014-2018 w zakresie Pomocy Technicznej i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Zgodnie z zakresem przedmiotowym badania udzielono odpowiedzi na 3 pytania ewaluacyjne.

Pytanie 1. W jakim stopniu pomoc techniczna przyczynia się do osiągnięcia celów, o których mowa w art. 59 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013 i w art. 51 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013?

Pytanie 2. W jakim stopniu krajowa sieć obszarów wiejskich przyczynia się do osiągnięcia celów, o których mowa w art. 54 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013?

Pytanie 3. Jaki jest poziom realizacji „Strategii komunikacji PROW 2014-2020” biorąc pod uwagę zbadaną wartość wskaźników oddziaływania wymienionych w Strategii

W badaniu zastosowano partycypacyjny i mieszany model ewaluacji, poprzez włączenie zarówno wszystkich istotnych interesariuszy programu jak i zastosowanie różnych metod i danych (tzw. triangulacji), co w efekcie doprowadziło do weryfikacji i możliwie najpełniejszego przedstawienia uzyskanych wyników. Opracowanie składa się z 8 spójnych rozdziałów zawierających, poza streszczeniem, wprowadzeniem do badania i spisem ilustracji, prezentację podejścia metodologicznego, analizę wyników w układzie 3 pytań ewaluacyjnych, prezentację wniosków i rekomendacji dla IZ. W dalszej części niniejszego rozdziału zaprezentowano najistotniejsze, wybrane wyniki badania w odniesieniu do celów i pytań ewaluacyjnych.

Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Pomocy technicznej

Badanie potwierdziło spójność logiki interwencji PT. Prezentacja teorii zmiany (odtworzona) wskazuje na spójność PT jako elementu PROW 2014-2020. Poczynione w przeszłości założenia (na etapie diagnozy) są nadal aktualne i nie zidentyfikowano nowych obszarów wymagających wsparcia w ramach PT. PT pozwoliła na wsparcie wdrożenia PROW w zakresie przygotowania, zarządzania, monitorowania, ewaluacji, informacji i komunikacji, tworzenia sieci, rozpatrywania skarg oraz kontroli i audytu. Mechanizmy zarządzania i wdrażania PT są efektywne, nie wymagają więc zmian. Na etapie programowania PROW środki na PT zostały ustalone jednak

na zbyt niskim poziomie, co w trakcie wdrażania wymagało zmiany Programu. Biorąc pod uwagę maksymalny poziom PT (4%) korzystniejsze jest zaplanowanie budżetu w sposób umożliwiający realizację działań, które na etapie planowania nie były znane. Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) alokacja została podzielona na poszczególne instytucje oraz procentowo na poszczególne rodzaje działań, na które beneficjenci mogą wydatkować przyznane środki. W ocenie badanych w badaniu ankietowym przedstawiciele beneficjentów PT – kadry kierowniczej funkcjonujące rozwiązanie należy uznać za korzystne dla systemu wdrażania PT. Potwierdzają to również wyniki wywiadów pogłębionych z osobami, które zajmują się zarządzaniem PT i KSOW. Należałoby rozważyć zwiększenie elastyczności rozporządzenia (bez rezygnacji z takiej formuły), co będzie szczególnie istotne w końcowym okresie realizacji Programu, gdy w przypadku niektórych beneficjentów mogą pojawić się oszczędności a w przypadku innych – brak środków. Wówczas elastyczniejsze podejście umożliwi skuteczniejsze zarządzanie alokacją.

Beneficjenci PT wskazywali na braki kadrowe oraz trudności w uzyskaniu dodatkowych etatów przy jednoczesnym niewykorzystywaniu możliwości zatrudniania lub współpracy na podstawie umów cywilnoprawnych. Zasadne będzie zastosowanie narzędzia pozwalającego na prowadzenie oceny efektywności pracy instytucji, które jednocześnie dawałoby podstawę do podejmowania decyzji o zmianie wielkości zatrudnienia oraz prowadzone regularnej (np. co rok) oceny poziomu zatrudnienia i efektywności poszczególnych instytucji. Pracownicy odpowiedzialni za realizację PROW niezbyt przychylnie ocenili poziom wynagrodzeń. Zasadne będzie zatem położenie nacisku na system premiowania, który może być określony na poziomie poszczególnych instytucji (dodatkowe środki za najlepszą realizację programu) lub na poziomie poszczególnych pracowników (dodatkowe premie lub nagrody dla zespołów osiągających najlepsze wyniki). Zasadne będzie również uczestnictwo przedstawicieli IZ PROW w pracach nad powstaniem systemu dla EFSI przygotowywanego przez IZ POPT.

Badania pokazały, że system szkoleń i podnoszenia kwalifikacji pracowników jest skuteczny i efektywny i pozwala na doskonalenie zawodowe pracowników instytucji odpowiedzialnych za realizację PROW. Pojawiły się natomiast zastrzeżenia, jeśli chodzi o bardziej specjalistyczne formy lub kierunki podnoszenia kwalifikacji pracowników. Należy dokonać przeglądu zasad kwalifikowalności wydatków związanych z podnoszeniem kwalifikacji w celu zapewnienia możliwości finansowania bardziej wymagających form kształcenia. Instytucje wykorzystują własne narzędzia informatyczne (najczęściej najprostsze, np. Excel) lub nie korzystały w ogóle z narzędzi IT, a dane były gromadzone w wersji papierowej. Sytuację, w której nie wszystkie procesy zostały z informatyzowane i nadal istnieją procesy lub dane, które przetwarzane są tylko w wersji papierowej, należy uznać za dużą słabość pomocy technicznej, której interwencja w tym zakresie okazała się niewystarczająca. Dość nisko oceniona została przez respondentów procedura oceny wniosków o dofinansowanie i wyboru projektów. Respondenci wskazali na trudności w procedurze rozliczania wydatków PT w szczególności w przypadku urzędów marszałkowskich, które przygotowują zbiorcze wnioski o płatność zawierające również

rozliczenie partnerów KSOW. Zasadne będzie zatem uproszczenie sposobu przygotowania i weryfikacji wniosków o dofinansowanie, np. zamiast weryfikacji wszystkich dokumentów księgowych, kontrolowanie dokumentów na próbie lub stosowanie tylko zestawień wydatków. Szczególnie należy unikać wykonywania tej samej pracy przez dwie instytucje (weryfikacja wydatków przez urzędy marszałkowskie i ARiMR).

Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Badanie potwierdziło spójność logiki interwencji KSOW. Logika interwencji ustalona dla funkcjonowania KSOW pozwoliła IZ zrealizować cele, o których mowa w art. 54 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013. Uwzględnia ona specyfikę warunków polskiego rolnictwa oraz jest uzasadniona dotychczasowymi doświadczeniami w realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich, jak również zakresem wsparcia w ramach PROW 2014-2020.

Wdrażana w ramach PROW 2014-2020 struktura organizacyjna zapewnia kontynuację KSOW stanowiąc w dużej mierze kontynuację rozwiązań sprawdzonych w poprzednim okresie programowania na lata 2007-2013. Pozytywnie należy ocenić potencjał instytucjonalny i przygotowanie kadry realizującej działania KSOW. W 2018 roku zmieniono JC KSOW. Zadania dotychczas realizowane przez FAPA zostały powierzone CDR w Brwinowie. Cenzura czasowa badania śródk okresowego ogranicza się do 31 grudnia 2018 roku. W ocenie badanych w wywiadach pogłębionych osób zajmujących zarządzeniem PT i KSOW okres od zmiany organizacyjnej jest zbyt krótki na ocenę efektów tej zmiany. Wniosek ten potwierdza również wynik panelu ekspertów dotyczących KSOW.

Bazując na doświadczeniach perspektywy finansowania 2007-2013 stan realizacji KSOW do końca okresu objętego badaniem tj. 31.12.2018 i działalność sieci oceniona została pozytywnie. O dużym powodzeniu inicjatyw realizowanych dzięki wsparciu KSOW świadczy wysoki procent chętnych do ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości wśród osób mających wcześniej styczność z działaniami KSOW. Badanie wskazało na wartość dodaną projektów KSOW. Wartość dodana stworzona przez KSOW odnosi się do rozwoju kapitału społecznego, wkładu w stworzenie i rozwój tożsamości terytorialnej i indywidualnej, ulepszenia kierowania oraz zachęcania do wymiany informacji i wiedzy.

W ramach badania dokonano również analizy potencjału absorpcyjnego środków KSOW. Zdolność absorpcyjna jest postrzegana jako zdolność potencjalnych beneficjentów do efektywnego wykorzystania zewnętrznych środków finansowych i jest ona niezbędna do osiągnięcia spójności gospodarczej i społecznej. O dużym powodzeniu inicjatyw realizowanych dzięki wsparciu KSOW świadczy wysoki procent chętnych dotychczasowych beneficjentów planujących ponownie ubiegać się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW. Ponad 72% wszystkich ankietowanych deklaruje taką chęć, a niespełna 2% nie planuje ubiegać się o dofinansowanie. Według kategorii podziału partnerów KSOW najmniej entuzjastyczną grupą oraz najbardziej niezdecydowaną, choć wciąż przychylną, zdają się być rolnicy i osoby prywatne

– 54,5% wyraża chęć pozyskania środków KSOW w przyszłości, a 36,4% ma problem z odpowiedzią

Ocena realizacji Strategii Komunikacji PROW 2014-2020

Przeprowadzona w ramach ewaluacji ocena trafności i spójności Strategii komunikacji PROW 2014-2020 pozwala uznać, że zaplanowany w Strategii komunikacji PROW 2014-2020 system komunikacji umożliwi realizację zawartych w niej celów. Logika interwencji w kierunku komunikacji z realizatorami projektów/operacji i komunikacji ogółowi społeczeństwa rezultatów i efektów jest jak najbardziej słuszna. To, na co należy zwrócić natomiast uwagę w przyszłości to przede wszystkim ryzyko narastania nastrojów niechętnych UE, wzrost liczby osób wymagających komunikatów przezwyciężających ów sceptycyzm oraz wzrost liczby osób coraz lepiej poinformowanych o PROW 2014-2020 i w związku z tym oczekujących bardziej szczegółowej wiedzy. W ramach prowadzenia działań komunikacyjnych wykorzystywany jest szeroki zestaw działań informacyjno-promocyjnych i szkoleniowych. W komunikacji adresowanej do wielu grup docelowych (mieszkańcy, beneficjenci i potencjalni beneficjenci, media, grupy pośredniczące) wykorzystuje się wiele kanałów komunikacji tradycyjnej (telewizja, prasa, radio, Internet, spotkania, szkolenia, punkty informacyjne), ale też nowoczesnej (media społecznościowe). W społeczeństwie polskim PROW 2014-2020 jest rozpoznawany i dostrzegany. Ponad połowa społeczeństwa jest świadoma jego wdrażania i zmian, jakie wywołuje. Należy kontynuować działania mające na celu zarówno przekazywanie wiedzy szczegółowej o PROW 2014-2020, jak i wskazywanie efektów czy uświadamianie, że PROW to nie tylko program skierowany do rolników i nie tylko na wsparcie rolnictwa. Zaleca się przeprowadzenie aktualizacji wartości docelowych wskaźników oddziaływania, ponieważ zostały one określone na zbyt wysokim poziomie, który jest nieadekwatny do rezultatów badań opinii publicznej dotyczących wiedzy i rozpoznawalności Funduszy Europejskich w Polsce. Ewaluator zaproponował w rekomendacjach docelowe wartości wskaźników. Należy jednak pamiętać, że jest to propozycja ewaluatora, która może zostać zaktualizowana w oparciu o wiedzę i działania instytucji systemu zarządzania i wdrażania PROW 2014-2020.

2. STRESZCZENIE RAPORTU W JĘZYKU ANGIELSKIM

This final report is a summary of the research process carried out in the period from November 2018 to April 2019 by the consortium of EVALU sp. z o.o. from Warsaw (consortium leader) and ECORYS Polska sp. z o.o. from Warsaw. The study Evaluation of the results of implementation and impact of the Rural Development Programme 2014-2020 in the years 2014-2018 - part IV (Task IV) - Technical Assistance, National Rural Network (NRN) was commissioned by the Ministry of Agriculture and Rural Development as part IV of the research task divided into four parts under the contract.

The main objective of the study was to conduct a comprehensive, mid-term review of the implementation and impact of the Rural Development Programme 2014-2020 in 2014-2018 in the field of Technical Assistance and the National Rural Network.

In accordance with the scope of the study, 3 evaluation questions were answered. In the study, a participatory and mixed evaluation model was applied, by including both all relevant stakeholders of the programme and using various methods and data (the so-called triangulation), which in effect led to verification and the fullest possible presentation of the results obtained. The study consists of 8 coherent chapters containing, apart from the summary, introduction to the survey and the list of illustrations, presentation of the methodological approach, analysis of the results in a system of 3 evaluation questions, presentation of conclusions and recommendations for MA. In the further part of this chapter, the most important, selected results of the survey in relation to the detailed objectives and evaluation questions are presented.

Evaluation of the results of the implementation and impact of Technical Assistance

The study confirmed the consistency of the TA intervention logic. Presentation of the theory of change (reconstructed) indicates the coherence of TA as an element of RDP 2014-2020. The assumptions made in the past (at the diagnosis stage) are still valid and no new areas requiring support under RDP were identified. TA under RDP allowed to support RDP implementation in the scope of preparation, management, monitoring, evaluation, information and communication, networking, complaint handling, control and audit. The study shows that the mechanisms of managing and implementing TA are effective and therefore do not require any changes. At the RDP programming stage, the funds for technical assistance were set at too low a level, which in the course of implementation required a change in the programme. Given the maximum level of TA (4 %), it is more advantageous to plan the budget in a way that allows the implementation of measures which were not known at the planning stage. By the Ordinance of the Minister of Agriculture and Rural Development (MARDO), the allocation was divided into individual institutions and percentages into particular types of measures to which the beneficiaries may spend the allocated funds. In the opinion of the representatives of TA

beneficiaries - managers - surveyed in the questionnaire survey, this functioning solution should be considered beneficial for the TA implementation system. It is also confirmed by the results of in-depth interviews with persons who manage Technical Assistance and National Rural Network. One should consider increasing the flexibility of the regulation (without abandoning such a formula), which will be particularly important in the final period of the programme implementation, when savings may occur in case of some beneficiaries and lack of funds in case of others. Then a more flexible approach will allow for more efficient management of the allocation.

TA beneficiaries pointed to staff shortages and difficulties in obtaining additional posts while not using the possibility of employment/cooperation on the basis of civil law agreements. It will be justified to apply a tool allowing to assess the effectiveness of work of institutions, which at the same time would provide a basis for making decisions on changing the size of employment and regular (e.g. every year) assessment of the level of employment and effectiveness of individual institutions.

Employees responsible for RDP implementation did not assess the level of remuneration very favourably. It will be justified to place emphasis on the bonus system, which can be defined at the level of individual institutions (additional funds for the best implementation of the programme) or at the level of individual employees (additional bonuses or awards for teams achieving the best results). It will also be justified for the representatives of the RDP MA to participate in the works on the creation of the system for the EFSI prepared by the MA OPTA. The research has shown that the system of training and improvement of employees' qualifications is effective and efficient and allows for professional development of employees of institutions responsible for RDP implementation. However, there were some reservations concerning more specialist forms or directions of improving employees' qualifications. The rules of eligibility of expenditure related to improving qualifications should be reviewed and possible provisions preventing or hindering financing of more demanding forms of education should be eliminated. The survey showed that institutions use their own IT tools (most often the simplest ones, e.g. Excel) or did not use IT tools at all, and the data was collected in a paper version. A situation where not all processes have been computerised and there are still processes or data that are only processed in paper form should be considered as a major weakness of technical assistance, for which intervention was insufficient. The respondents assessed the procedure of assessing applications for co-financing and selecting projects quite poorly. Respondents pointed to difficulties in the procedure of settling PT expenditure, especially in the case of marshal offices, which prepare collective applications for payment including also the settlement of NRN partners. It will be justified to simplify the way of preparing and verifying applications for co-financing, e.g. instead of verifying all accounting documents, controlling documents on a sample or using only expense statements. In particular, one should avoid performing the same work by two institutions (verification of expenditure by marshal's offices and ARMA).

Assessment of the results of implementation and impact of the National Rural Network

The study confirmed the consistency of the NRN intervention logic. The intervention logic established for the functioning of NCRF allows the MA to implement the objectives referred to in Article 54 (2) of Regulation (EU) No. 1305/2013. It takes into account the specificity of the conditions of Polish agriculture and is justified by the experience gained so far in the implementation of the rural development policy, as well as the scope of support under RDP 2014-2020.

The organisational structure implemented under RDP 2014-2020 ensures the continuation of the created Network, to a large extent continuing the solutions tested in the previous programming period for 2007-2013. The institutional potential and preparation of the staff implementing NITF measures should be assessed positively. In 2018, the Central Committee of the National Capital Fund was changed, and the tasks previously performed by FAPA were entrusted to the CDR in Brwinów. The time censorship of the mid-term review is limited to 31 December 2018. In the opinion of the respondents who were interviewed in-depth, the period since the organisational change is too short to assess the effects of the change. This conclusion is also confirmed by the results of the panel of experts on NRN.

Based on the experience of the 2007-2013 financing perspective, the state of NRN implementation and network activity was assessed positively. The great success of initiatives implemented with the support of NRN is evidenced by the high percentage of those willing to apply for co-financing of projects under NRN in the future among people who had previously had contact with NRN activities. The survey indicated the added value of NRN projects. The added value created by NRN relates to the development of social capital, the contribution to the creation and development of territorial and individual identities, the improvement of governance, and the encouragement of information and knowledge exchange.

The study also analysed the absorption potential of NRN funds. Absorption capacity is seen as the ability of potential beneficiaries to make effective use of external financial resources and is necessary to achieve economic and social cohesion. The great success of the initiatives implemented thanks to the support of NRN is evidenced by a high percentage of willing existing beneficiaries who plan to apply again for co-financing of projects under NRN. Over 72% of all respondents declare such a willingness, and less than 2% do not plan to apply for funding. According to the category of division of KSOW partners, the least enthusiastic group and the most undecided, though still favourable, group seem to be farmers and private persons - 54.5% express their willingness to obtain KSOW funds in the future, and 36.4% have problems with the answer.

Evaluation of the implementation of the RDP Communication Strategy 2014-2020

The evaluation of the relevance and coherence of the RDP 2014-2020 Communication Strategy carried out within the framework of the evaluation allows to conclude that the communication

system planned in the RDP 2014-2020 Communication Strategy allows to achieve its objectives. The intervention logic in the direction of communication with the projects/operations and communication implementers to the general public of the results and effects is absolutely right. What should be pointed out in the future, however, is first of all the risk of growing moods of reluctance on the part of the EU, an increase in the number of people requiring communications overcoming this scepticism and an increase in the number of people better informed about RDP 2014-2020 and therefore expecting more detailed knowledge. Within the framework of communication activities, a wide range of information, promotion and training activities is used. Communication addressed to many target groups (inhabitants, beneficiaries and potential beneficiaries, media, intermediary groups) uses many traditional (TV, press, radio, Internet, meetings, trainings, information points) and modern (social media) communication channels. In the Polish society RDP 2014-2020 is recognized and noticed. More than half of the society is aware of its implementation and the changes it causes. Measures aimed at transferring detailed knowledge about RDP 2014-2020 as well as indicating effects or raising awareness that RDP is not only a programme addressed to farmers and not only to support agriculture should be continued. It is recommended to update the target values of impact indicators, because they have been defined at too high a level, which is inadequate to the results of opinion polls concerning the knowledge and recognition of European Funds in Poland. The evaluator proposed target values of indicators in the recommendations. It should be remembered, however, that this is the evaluator's proposal, which may be updated on the basis of knowledge and actions of the institutions of the management and implementation system of RDP 2014-2020.

3. WYKAZ SKRÓTÓW

Skrót	Opis
ARiMR	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
CATI	Telefoniczny wywiad kwestionariuszowy wspomagany komputerowo (ang. Computer Assisted Telephone Interview)
CAWI	Badanie ankietowe wspomagane komputerowo (ang. Computer Assisted Web Interview)
CDR	Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
EFRROW	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EFSI	Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne
ENRD	Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
FAPA	Fundacja Programów Pomocy Dla Rolnictwa
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. individual in-depth interview)
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka samorządu terytorialnego
KE	Komisja Europejska
KSOW	Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich
MRiRW	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
LGD	Lokalna Grupa Działania
ODR	Ośrodek Doradztwa Rolniczego
PT	Pomoc Techniczna
PROW, Program	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
SW	Samorząd Województwa
UM	Urząd Marszałkowski

4. WPROWADZENIE

Uzasadnienie badania

Badanie *Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach 2014-2018 – część IV (zadanie IV) - Pomoc Techniczna, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich* miało na celu udzielenie odpowiedzi na wybrane pytania ewaluacyjne zawarte w załączniku nr V do rozporządzenia wykonawczego KE (UE) NR 808/2014 z dnia 17 lipca 2014 r. ustanawiającego zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Odpowiedzi na pytania ewaluacyjne włączone zostaną do rozszerzonego sprawozdania rocznego z realizacji PROW 2014-2020 za 2018 rok przekazywanego KE do dnia 30 czerwca 2019 roku. Niniejsze badanie wykorzystuje dokument *Common Evaluation Questions for Rural Development Programmes 2014-2020 (2015)*, *Guidelines Assessment of Rdp Results: How to prepare for Reporting on Evaluation In 2017 (2016)* oraz *Wytyczne dla oceny Krajowych Sieci Obszarów Wiejskich 2014–2020 (2016)* opracowane przez Europejski Dział Pomocy ds. Oceny Rozwoju Obszarów Wiejskich¹.

Cele badania

Głównym celem badania było dokonanie kompleksowej, śródkresowej oceny rezultatów wdrażania i oddziaływania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach 2014-2018 – część IV (zadanie IV) - Pomoc Techniczna, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich. Niniejsze badanie stanowi czwartą część z czterech ogólnego badania zleconego przez MRIRW². Cel główny niniejszego badania realizowany był przez trzy cele szczegółowe:

- 1) Ocena skuteczności realizacji PROW 2014-2020, rozumiana jako ocena do jakiego stopnia cele zdefiniowane na etapie programowania zostały osiągnięte
- 2) Ocena oddziaływania PROW 2014-2020, rozumiana jako ocena wkładu PROW 2014-2020 w realizację celów na poziomie UE (cele Europa 2020 oraz cele Wspólnej Polityki Rolnej)
- 3) Ocena synergii i efektów dodatkowych PROW 2014-2020

¹ Dział Pomocy ds. Oceny jest odpowiedzialny za ocenę w ramach Europejskiej Sieci na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD) zapewniając wytyczne w zakresie oceny PROW i polityk w ramach obowiązków i wytycznych w zakresie DG AGRI Jednostka E.4 "Ocena i badania" Komisji Europejskiej (WE).

² Zamówienie składało się z następujących części (zadań):

Część I (Zadanie I) – konkurencyjność, innowacja, transfer wiedzy;

Część II (Zadanie II) – środowisko, klimat;

Część III (Zadanie III) – zatrudnienie, rozwój lokalny;

Część IV (Zadanie IV) – Pomoc Techniczna, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich

Zakres przedmiotowy

Zakres przedmiotowy badania obejmował Pomoc Techniczną i KSOW w ramach PROW 2014-2020 w wersji przyjętej Decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej C(2018)3910 z dnia 15 czerwca 2018 r. zatwierdzającą zmianę programu rozwoju obszarów wiejskich dla Polski do celów wsparcia w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz zmieniająca decyzję wykonawczą C(2014)9783, KE zatwierdziła zmiany PROW 2014-2020. Program realizuje 6 priorytetów i 13 celów szczegółowych wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020 w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005. Powyższe cele szczegółowe realizowane są przez 15 działań PROW 2014-2020 oraz PT KSOWh.

Zakres terytorialny

Badanie obejmowało cały obszar Polski z uwzględnieniem aspektu geograficznego kraju wynikającego z uwarunkowań społeczno-gospodarczych terenów wiejskich.

Zakres czasowy

Badanie dotyczyło realizacji PROW 2014-2020 w latach 2014 – 2018. Stan realizacji wskaźników i postępu rzeczowego poddano analizie za okres do końca 2018 roku wykazany w sprawozdaniu miesięcznym PROW 2014-2020 opracowanym przez ARiMR za grudzień 2018 roku.

5. OGÓLNY OPIS PRZEBIEGU EWALUACJI

Badanie przeprowadzone zostało w dwóch głównych etapach. Pierwszy z nich to etap przygotowania ewaluacji, drugi to etap prowadzenia badania ewaluacyjnego składający się z poszczególnych podetapów badania: etap obserwacji, etap analiz oraz etap oceny.

Etap przygotowania ewaluacji

Tak jak wskazują przedmiotowe zalecenia, zaproponowano rozpoczęcie realizacji badania od etapu przygotowawczego, rozumianego jako przygotowanie raportu metodologicznego. Na tym etapie powstały szczegółowe kwestionariusze i scenariusze narzędzi badawczych. Uzgodniono również z Zamawiającym dobór prób badawczych.

Etap prowadzenia ewaluacji

Etap obserwacji. Po zaakceptowaniu raportu metodologicznego przez Zamawiającego, rozpoczęły się badania gabinetowe - analiza desk research, która umożliwiła zespołowi badawczemu przygotowanie się do badań terenowych. Na tym etapie badacze odtworzyli logikę interwencji Pomocy Technicznej i KSOW. Następnie odbyła się zasadnicza część badania – badania terenowe, badania CATI z mieszkańcami oraz CAWI z kadrą kierowniczą PROW, a więc beneficjentami Pomocy Technicznej PROW. Badanie omnibusowe CATI, jako narzędzie do pomiaru skuteczności realizowanych działań informacyjno-promocyjnych, zostało bezpośrednio wskazane w Strategii komunikacji PROW 2014-2020. Należy jednak podkreślić, iż wykorzystanie tego narzędzia oraz same wskaźniki, wraz z informacjami jakie zostały dzięki nim pozyskane, korespondują z opisaną w wytycznych logiką interwencji i ewaluacją elementów dla działań informacyjno-promocyjnych. Wiedza uzyskana dzięki realizacji CATI oraz – uzupełniająco – analizie desk research, w tym w szczególności danych udostępnionych przez ARiMR – Stan realizacji zadań w ramach PT umożliwiła zweryfikowanie i udzielenie odpowiedzi na pytania ewaluacyjne. Pozyskano również informacje ile wydarzeń informacyjno-promocyjnych różnego typu, zaadresowanych do beneficjentów PROW 2014-2020, udało się zrealizować. W drugim kroku zrealizowano badania ilościowe dotyczące KSOW, czyli badanie CAWI z partnerami KSOW i badanie CAWI z uczestnikami projektów KSOW. Etap ten zakończyło opracowanie *case study* służące opisowi przykładów dobrych praktyk odnoszących się do celów KSOW.

Etap analiz. Wykonawca w ramach tego etapu dokonał analizy zebranego materiału wykorzystując techniki analizy danych ilościowych i jakościowych oraz specjalistyczne oprogramowanie (SPSS). Na tym etapie przeprowadzono panele ekspertów dotyczące PT i KSOW.

Etap oceny. Zintegrowana analiza całego materiału zebranego w toku badania zakończyła się przygotowaniem wstępnej wersji raportu końcowego i przedstawieniem go Zamawiającemu.

Poniżej zaprezentowano opis zastosowanej metodyki oraz źródeł informacji wykorzystanych w pracy badawczej.

6. OPIS ZASTOSOWANEJ METODYKI ORAZ ŹRÓDEŁ INFORMACJI WYKORZYSTANYCH W BADANIU NA TYM ETAPIE

W realizacji niniejszego badania i przygotowania Raportu końcowego wykonano analizę stanowiącą syntezę wielu metod i technik badawczych. Poniżej przedstawiono informację o każdej z zastosowanych metod:

Analiza danych zastanych (desk research)

Analiza danych zastanych była prowadzona na bieżąco podczas całego postępowania badawczego i dostarczała informacji na potrzeby wszystkich problemów badawczych. W ramach analizy dokumentów analizowano akty wykonawcze i delegowane, które uszczegółwiają konkretne aspekty związane z wdrażaniem polityki rozwoju obszarów wiejskich, akty prawa krajowego określające zasady wydatkowania środków w ramach pomocy technicznej i KSOW oraz raporty z badań zbliżonych tematycznie do przedmiotu badania.

Odtworzenie logiki interwencji - TBE

W ramach ewaluacji opartej na teorii TBE (ang. *theory based evaluation*) Wykonawca przeanalizował logikę interwencji PROW 2014-2020 w podziale na KSOW i PT. Kluczowe dla tego rodzaju ewaluacji było „odtworzenie” teorii interwencji, ponieważ poznanie założeń i dążeń, które leżały u podstaw danej interwencji, jest szczególnie ważne dla prawidłowego sposobu oceny. TBE pozwolił ewaluatorowi w pełni zrozumieć, co dana instytucja/podmiot chciał osiągnąć projektując daną interwencję, skąd wzięły się działania i jakie problemy miały być rozwiązane. W ramach tego podejścia zweryfikowano, czy poczynione w przeszłości założenia (na etapie diagnozy) są nadal aktualne, czy może pojawiły się nowe obszary wymagające wsparcia. W efekcie końcowym badanie ewaluacyjne powinno udoskonalić daną interwencję (optymalizacja teorii interwencji).

Wywiady telefoniczne CATI z mieszkańcami

CATI (ang. *Computer Assisted Telephone Interview*) to technika stosowana przy realizacji badań ilościowych, polegająca na przeprowadzaniu wywiadów telefonicznych na podstawie kwestionariusza z wykorzystaniem komputera. W każdym województwie prowadzonych zostało, co najmniej 50 wywiadów CATI na łącznej próbie 1067 respondentów, co pozwoliło uogólniać wyniki badania na całą badaną populację z błędem oszacowania $e=3\%$ (przy poziomie ufności 95%). Narzędziem badawczym w badaniu CATI był kwestionariusz standaryzowany. Na potrzeby badania dokonano pilotażu na próbie $n=20$. Wywiady CATI zostały przeprowadzone na reprezentatywnej próbie pełnoletnich (w wieku 18 lat i więcej) mieszkańców Polski. Jest to wielkość próby standardowo wykorzystywana w tzw. badaniach opinii publicznych (np. sondaże dot. poparcia partii politycznych) pozwalająca na pozyskanie miarodajnych wyników dla całego kraju. Dobór ma charakter warstwowo-losowy. Losowanie zostało przeprowadzone w ramach określonych warstw (województw). Wyniki doboru i

realizacji zakładanych prób badawczych prezentuje poniższa tabela. Najmniej wywiadów (po 50) zostało przeprowadzonych w województwach lubuskim i opolskim, natomiast najwięcej w województwie mazowieckim (101) i śląskim (94).

Tabela 1 Dobór próby badania CATI wg województw

Województwo	Liczba pełnoletnich mieszkańców	Liczba wywiadów CATI	
		Zakładanych	Zrealizowanych
Dolnośląskie	2 417 667	73	73
Kujawsko-pomorskie	1 707 385	63	63
Lubelskie	1 757 006	64	64
Lubuskie	833 551	50	50
Łódzkie	2 074 961	68	68
Małopolskie	2 734 067	78	78
Mazowieckie	4 354 712	101	101
Opolskie	836 618	50	50
Podkarpackie	1 733 013	63	63
Podlaskie	981 406	53	53
Pomorskie	1 859 918	65	65
Śląskie	3 803 316	94	94
Świętokrzyskie	1 045 484	52	52
Warmińsko-mazurskie	1 172 738	55	55
Wielkopolskie	2 809 739	79	79
Zachodniopomorskie	1 413 863	59	59
Suma	31 535 444	1067	1067

Źródło: opracowanie własne

W celu zwiększenia reprezentatywności próby badania CATI kontrolowano dobór mieszkańców wg zmiennych: płeć, miejsce zamieszkania (wieś-miasto) oraz wiek respondenta. Są to zmienne, które miały znaczenie statystyczne dla odpowiedzi respondentów, dlatego reprezentatywność w tym względzie jest kluczowa dla powodzenia badania i miarodajności płynących z niego wniosków. Podobnie jak w przypadku województw, w celu dokonania doboru próby wykorzystaliśmy dane GUS, co pozwoliło określić wielkości warstw na podstawie proporcji wynikających z rozkładu tych cech w populacji. Losowanie respondentów do badania

odbywało się w ramach określonych warstw. Szczegółowe dane przedstawione zostały w poniższej tabeli.

Tabela 2 Dobór próby badania CATI wg płci, miejsca zamieszkania i wieku respondenta

Zakładana próba		Zrealizowana próba		
Płeć				
Mężczyzna	47,70%	509	48,35%	516
Kobieta	52,30%	558	51,64%	551
Suma	100%	1067	100%	1067
Miejsce zamieszkania				
Miasto	61,30%	654	61,29%	654
Wieś	38,70%	413	38,70%	413
Suma	100%	1067	100%	1067
Wiek				
18-29 lat	20,00%	214	20,43%	218
30-39 lat	20,00%	214	20,24%	216
40-49 lat	15,70%	167	16,03%	171
50-59 lat	17,20%	183	16,12%	172
60 lat i więcej	27,10%	289	27,18%	290
Suma	100%	1067	100%	1067

Źródło: opracowanie własne

Wyniki badania CATI zostały przede wszystkim wykorzystane do obliczenia wartości wskaźników oddziaływania określonych w Strategii Komunikacji PROW 2014-2020.

Indywidualne wywiady pogłębione (IDI)

W ramach badania jakościowego przeprowadzono wywiady bezpośrednie i telefoniczne z przedstawicielami instytucji wdrażających Pomoc Techniczną i KSOW oraz z przedstawicielami beneficjentów Pomocy Technicznej, tj. pracownikami instytucji systemu realizacji PROW na stanowiskach kierowniczych. W ramach grupy pracowników wdrażających Pomoc Techniczną w IZ i ARiMR zrealizowano 4 wywiady łącznie (2 wywiady w Biurze Pomocy Technicznej MRiRW i 2 wywiady w Departamencie Pomocy Technicznej ARiMR). W ramach grupy przedstawicieli beneficjentów Pomocy Technicznej zrealizowano łącznie 7 wywiadów (2 wywiady w departamentach merytorycznych MRiRW – w Departamencie Płatności Bezpośrednich i w

Departamencie Rozwoju Obszarów Wiejskich, 1 wywiad z pracownikiem reprezentującym ministerstwo jako beneficjenta PT, 3 wywiady w ARiMR, 1 wywiad w KOWR (dawna ARR). Natomiast w ramach grupy przedstawiciele sekretariatów KSOW przeprowadzono 7 wywiadów, w tym 6 telefonicznych. Wywiady dotyczyły m. in. sposobu planowania działań, które były refinansowane z Pomocy Technicznej, procedur przyznawania i realizacji PT, w tym kwestii elastyczności wsparcia i sposobu oceny wkładu operacji w realizację celów PROW, zmian w sposobie wdrażania PT.

Badanie ankietowe kadry kierowniczej PROW – beneficjentów Pomocy Technicznej

Badanie ankietowe techniką CAWI z beneficjentami Pomocy Technicznej – przedstawicielami kadry kierowniczej (dyrektorzy, zastępcy dyrektorów, kierownicy, naczelnicy) w instytucjach systemu realizacji PROW zostało zrealizowane na czwartym etapie badania. Kwestionariusz badania skierowany został do tych beneficjentów PT, którzy odpowiedzialni byli za wdrożenie PROW. W badaniu udział wzięli przedstawiciele Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Samorządów Województw. Celem metody było zebranie opinii o roli Pomocy Technicznej we wdrożeniu Programu. Na podstawie odpowiedzi przygotowano rekomendacje w zakresie wykorzystania środków Pomocy Technicznej, w tym poprawy skuteczności i efektywności oraz zalecenia dot. możliwości optymalizacji interwencji.

Dobór próby był celowy. W badaniu udział wzięły 44 osoby. Z uwagi na brak określonego operatu badania (baza kontaktowa kadry kierowniczej) zastosowane zostało badanie eksploracyjne. Ankieta została przekazana na ogólne maile instytucji z prośbą o dystrybucję wśród kadry kierowniczej. W raporcie metodologicznym przyjęte zostało założenie, że populacja może liczyć nie więcej niż 500 jednostek. Z uwagi na brak wiedzy na temat struktury próby (np. wg zmiennych demograficznych czy typów zajmowanych stanowisk) i uwarunkowania realizacyjne (przekazywanie prośby o dystrybucję ankiety) do oszacowania minimalnej wielkości próby wykorzystane zostało podejście oparte na błędzie standardowym. Przyjęto, że możliwość wnioskowania zapewni spełnienie wymogu zachowania limitu 8% dla błędu standardowego. Do oszacowania minimalnej wielkości próby posłużono się wzorem:

$$n = \frac{N \times 0,5^2}{N \times s^2 + 0,5^2}$$

gdzie:

N = wielkość populacji (szacowana liczebność kadry kierowniczej)

s = limit błędu standardowego (s = 0,08)

n = minimalna liczebność próby.

Zgodnie z tym założeniem szacowana minimalna wielkość próby wyniosła 36. Osiągnięto próbę na poziomie 44, co daje błąd standardowy 7,2%.

Mając na uwadze wyniki badania CAWI z kadrą kierowniczą PROW, zgodnie z zasadą triangulacji metodologicznej można je wykorzystać jako jedno ze źródeł informacji. Badaniem CAWI nie obejmowano kadry kierowniczej w MRiRW, ponieważ przeprowadzone zostały w tym przypadku wywiady pogłębione (zgodnie z zasadą unikania kanibalizacji informacji z tego samego źródła).

Badanie CAWI z partnerami KSOW oraz badanie CAWI dotyczące uczestnictwa w projektach KSOW

Badanie CAWI z partnerami KSOW oraz uczestnikami projektów KSOW zostało przeprowadzone jako uzupełniająca metoda badawcza w stosunku do metod wskazanych przez Zamawiającego w ramach minimum metodologicznego. Na potrzeby badania pozyskano z CDR w Brwinowie bazę kontaktową partnerów KSOW, do których skierowano prośbę mailową wzięcia udziału w badaniu internetowym. Z uwagi na brak jednolitej bazy kontaktowej uczestników oraz przepisy o ochronie danych osobowych, badanie z uczestnikami projektów KSOW skierowane zostało bezpośrednio do partnerów KSOW, którzy mogli realizować projekty KSOW i którzy mogli uczestniczyć w projektach KSOW. Należy wskazać, że nie jest prowadzona baza uczestników projektów KSOW, podobnie jak to jest realizowane w zakresie funduszy polityki spójności, gdzie dane identyfikacyjne każdego z uczestników projektów EFS wprowadza się do bazy SL2014.

Realizacja badania przypadła na pierwszą połowę marca 2019r. Badaniem objęto 2755 partnerów KSOW. Próba losowa wyniosła 519 - co daje błąd oszacowania 3,87% przy poziomie ufności 95%. W porównaniu z drugim narzędziem badawczym Badanie CAWI dotyczące uczestnictwa w projektach KSOW posłużyło Wykonawcy do przedstawienia perspektywy partnerów KSOW. W drugiej części badania CAWI zebrane zostały dane z perspektywy uczestników zadań realizowanych przez partnerów KSOW. Informacje uzyskane od partnerów odnosiły się w większym stopniu do oceny systemu KSOW, podczas gdy pytania dotyczące uczestników odnosiły się do operacyjności i użyteczności działań realizowanych faktycznie w ramach KSOW i zaspokojeniu potrzeb tych uczestników.

Najliczniejszą grupę spośród 519 uczestników badania stanowili przedstawiciele samorządu terytorialnego – 190 osób, przedstawiciele organizacji pozarządowych/fundacji/stowarzyszeń (poza LGD/LGR) – 129 osób, LGD/LGR/związki i sieci LGD – 67 osób, przedsiębiorcy – 39 osób, a także przedstawiciele administracja rządowej (wraz z jednostkami organizacyjnymi) – 16 osób, akademicy lub pracownicy instytucji badawczych – 12 osób, rolnicy lub osoby prywatne – 12 osób, pracownicy przedszkoli/szkół/placówek oświatowych – 10 osób, członkinie Kół Gospodyń Wiejskich – 9 osób, pracownicy Izby rolniczej - 9 osób, członkowie rolniczych organizacji branżowych – 6 osób, Ochotnicza Straż Pożarna – 4, członkowie spółdzielni socjalnej – 3 osoby, członkowie grupy producentów rolnych – 2, przedstawiciele parafii – 2 osoby, przedstawiciele rozgłośni radiowej - 2 osoby oraz członek klubu sportowego, przedstawiciel agencji wykonawczej i 5 przedstawicieli innych instytucji.

Studium przypadku

Studium przypadku należy do kompleksowych i pogłębionych metod zbierania informacji. W ramach studium wykorzystywany został kompleksowy zestaw metod i technik badawczych wzajemnie się uzupełniających, dzięki któremu możliwe jest zebranie szerokiego spectrum informacji o przedmiocie badania. W ramach studium przypadku przeanalizowano 8 projektów finansowanych w ramach KSOW jako przykładów dobrych praktyk.

Tabela 3 Projekty KSOW wybrane do analizy w ramach studium przypadku

Lp	Nazwa projektu wybranego do opisu w studium przypadku	Uzasadnienie dlaczego wybrano ten projekt
1	<i>Leaderfest 2018</i> - województwo zachodniopomorskie	Przykład udanej i owocnej współpracy międzynarodowej, którego efekty bezpośrednio przyczyniają się do rozwoju infrastruktury turystycznej oraz promocji turystyki. Wcześniej nie prowadzono zbyt wielu działań na rzecz aktywizacji mieszkańców poprzez rozwój przedsiębiorczości.
2	<i>Śladami dawnych smaków powiatu przeworskiego – tradycja kulinarna w zgodzie z darami ziemi</i> – województwo podkarpackie	Przykład udanej integracji międzypokoleniowej. Publikacja cieszyła się bardzo szerokim, poza regionalnym zainteresowaniem. Projekt został zgłoszony do konkursu KSOW i znalazł się wśród 9 najlepszych w kraju.
3	<i>Wojewódzkie Forum Odnowy Wsi</i> – województwo warmińsko-mazurskie	Przykład trójstronnego dialogu – urzędników, przedstawicieli organizacji pozarządowych i mieszkańców, w tym liderów lokalnych. Długa tradycja regularnych, corocznych spotkań i warsztatów skłania do nawiązywania partnerstw, przełamywania barier komunikacyjnych i kooperacji.
4	<i>Festiwal promocyjno-edukacyjny Kwaszeniaki i Kiszeniaki</i> – województwo lubelskie	Projekt promujący produkty regionalne oraz tradycyjne sposoby ich wytwarzania, a przy okazji zdrową żywność. Ważny dla regionu, wyróżniony nawet przez ambasadora USA Paula Jonesa, który przyjechał specjalnie na ten festiwal.
5	<i>Wyjazd studyjny do Rumunii</i> – województwo śląskie	Skuteczna międzynarodowa współpracy partnerska. Aktywizacja i integracja 50 członków LGD z obszaru województwa.

6	<i>Kuźnia Start-upów – województwo małopolskie</i>	Projekt wspierający innowacyjność w powiecie tarnowskim, odpowiadający na niski poziom przedsiębiorczości w powiecie w porównaniu ze średnią dla regionu.
7	<i>Moja gmina w obiektywie - województwo opolskie</i>	Projekt odpowiadający na zapotrzebowanie zgłaszane przez nauczycieli wybranych szkół powiatu kędzierzyńsko-kozielskiego wynikające z braku wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego miejsca zamieszkania. Skuteczna lekcja historii o dziedzictwie regionu poprzez aktywne włączanie młodzieży szkolnej i gimnazjalnej w wytwarzanie pamięci regionu przy pomocy aparatu fotograficznego.
8	<i>Smog – nie tylko w mieście - województwo podlaskie</i>	Projekt będący reakcją na aktualne problemy zanieczyszczenia powietrza spotęgowanego praktykami zauważalnymi na podlaskich wsiach, takimi jak palenie w piecach i na posesjach materiałów toksycznych. Trafność argumentacji przemawiająca do rolników - konferencja poruszała kwestię wpływu zanieczyszczeń na zdrowie człowieka, czym uzupełniała treści kampanii prowadzonych w ramach programu „Czyste powietrze”.

Źródło: Opracowanie własne

Na potrzeby opracowania studium przypadku dokonano analizy dokumentacji projektowej każdego z wybranych do studium projektów oraz przeprowadzono wywiad telefoniczny z przedstawicielem beneficjenta lub przedstawicielem Samorządu Województwa, w którym realizowano operacje w ramach Planu Działania KSOW.

Panel ekspertów

Panel ekspertów został zorganizowany na czwartym etapie badania po zakończeniu realizacji badań terenowych w celu omówienia i zweryfikowania najważniejszych wniosków z badania oraz przedyskutowania kwestii związanych z rekomendacjami. Panel przysłużył się zatem do odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące oceny rezultatów wdrażania i oddziaływania pomocy technicznej i KSOW. Na spotkanie zaproszono specjalistów z dwóch obszarów poddanych analizie, odnoszących się do zakresu tematycznego Pomocy Technicznej oraz KSOW. Oba obszary tematyczne zostały oddzielnie omówione. Eksperci, którzy wzięli udział w spotkaniu, zajmowali się praktyczną stroną PT promocją i analityką, w tym również

wykorzystywaniem funduszy na PT. Spotkanie odbyło się w dniu 12 kwietnia 2019 r. w specjalnie przygotowanej Sali warsztatowej na terenie Centrum Zarządzania Innowacjami i Transferem Technologii Politechniki Warszawskiej.

Główne wnioski z panelu ekspertów dotyczące PT odnosiły się do oceny efektywności pomocy. W ocenie ekspertów ani program, ani mechanizmy jego wdrażania z punktu widzenia osiągnięcia założonych celów Pomocy Technicznej nie wymagają zmian, z zastrzeżeniem zasadności uproszczenia procedury przyznawania PT – należałoby rozważyć czy można wskazać na wytyczne KE dotyczące rozliczenia ryczałtowego kosztów do zastosowania w ramach PT. Podnoszono także, że konieczne będzie przygotowanie przez IZ już w obecnym okresie (w ramach przygotowania kolejnej perspektywy) zaleceń/poradnika dotyczącego metodologii kalkulowania stawek ryczałtowych oraz ich dokumentowania. Warto także uwzględnić stawki jednostkowe jako atrakcyjną formę rozliczania takich działań jak szkolenia, delegacje, spotkania, seminaria, konferencje.

Natomiast wnioski z panelu ekspertów dotyczące KSOW odnosiły się szczególnie do wcześniejszej oceny KSOW wyrażonej w badaniach ex-post PROW 2007-2013 i ex-ante PROW 2014-2020. Podczas panelu ekspertów podjęto również dyskusję o skutkach zmiany z 2018 roku podmiotu pełniącego zadania JC KSOW. Wnioski prezentowane podczas panelów ekspertów zostały uwzględnione w raporcie końcowym.

6.1. Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Pomocy technicznej

Niniejszy rozdział stanowi odpowiedź na pytanie badawcze 1. W jakim stopniu pomoc techniczna przyczynia się do osiągnięcia celów, o których mowa w art. 59 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013 i w art. 51 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013?

Ocena logiki interwencji Pomocy Technicznej

PT realizować miała cele, o których mowa w art. 59 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013 i w art. 51 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013³. Zgodnie z PROW 2014-2020, PT ma na celu zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla instytucji odpowiedzialnych za przygotowanie, zarządzanie, monitorowanie, ocenę, informację i komunikację, tworzenie sieci, rozpatrywanie skarg, kontrolę i audyt oraz zapewnienie realizacji zadań objętych zakresem KSOW, w tym sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, wdrożenie sprawnego i efektywnego systemu informacji i promocji PROW 2014-2020 oraz zapewnienie wspierania działań mających na celu wzmocnienie potencjału, odpowiednich partnerów, w celu wspierania wymiany najlepszych praktyk pomiędzy takimi partnerami. Ponadto jej celem jest zmniejszenie obciążenia administracyjnego dla beneficjentów, w tym działań takich jak systemy elektronicznej wymiany danych oraz wzmocnienie potencjału organów państwa członkowskiego i beneficjentów w zakresie zarządzania i wykorzystania funduszy. W okresie programowania 2014-2020 określono 5 celów programowych PT:

---

³ **Artykuł 59 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013: Pomoc techniczna z inicjatywy państw członkowskich**

1. Z inicjatywy państwa członkowskiego z EFSI mogą być wspierane przedsięwzięcia w zakresie przygotowania, zarządzania, monitorowania, ewaluacji, informacji i komunikacji, tworzenia sieci, rozpatrywania skarg oraz kontroli i audytu. EFSI mogą być wykorzystane przez państwo członkowskie do wspierania przedsięwzięć na rzecz zmniejszenia obciążenia administracyjnego dla beneficjentów, w tym przedsięwzięć takich jak systemy elektronicznej wymiany danych oraz działań mających na celu wzmocnienie potencjału instytucji państwa członkowskiego i beneficjentów w zakresie zarządzania i wykorzystania tych funduszy. EFSI mogą być również wykorzystywane do wspierania przedsięwzięć mających na celu wzmocnienie potencjału właściwych partnerów zgodnie z art. 5 ust. 3 lit. e) oraz wymiany dobrych praktyk między nimi. Przedsięwzięcia, o których mowa w niniejszym ustępie mogą dotyczyć poprzednich oraz kolejnych okresów programowania.

2. Przepisy dotyczące poszczególnych funduszy mogą dodawać lub wyłączać przedsięwzięcia, które mogą być finansowane w ramach pomocy technicznej każdego EFSI.

Art. 51 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 Finansowanie pomocy technicznej

2. Z inicjatywy państw członkowskich do 4 % całkowitej kwoty w ramach każdego programu rozwoju obszarów wiejskich można przeznaczyć na zadania, o których mowa w art. 59 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013, oraz na pokrycie kosztów związanych z pracami przygotowawczymi na potrzeby wyznaczania obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, o których mowa w art. 32. Koszty związane z jednostką certyfikującą, o której mowa w art. 9 rozporządzenia (UE) nr 1306/2013, nie są kosztami kwalifikowalnymi na mocy niniejszego ustępu. W ramach tego limitu 4 % rezerwuje się kwotę na utworzenie i funkcjonowanie krajowej sieci obszarów wiejskich, o której mowa w art. 54

- 1) **Cel programowy 1:** Zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla instytucji odpowiedzialnych za przygotowanie, zarządzanie, monitorowanie, ocenę, informację i komunikację, tworzenie sieci, rozpatrywanie skarg oraz kontrolę i audyt.
- 2) **Cel programowy 2:** Zapewnienie realizacji zadań objętych zakresem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, w tym sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, wdrożenie sprawnego i efektywnego systemu informacji i promocji PROW 2014 - 2020 oraz zapewnienie wspierania działań mających na celu wzmocnienie potencjału, odpowiednich partnerów, zgodnie z art. 5 ust. 3 lit. e rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r., w celu wspierania wymiany najlepszych praktyk pomiędzy takimi partnerami.
- 3) **Cel programowy 3:** Zapewnienie zmniejszenia obciążenia administracyjnego dla beneficjentów, w tym działań takich jak systemy elektronicznej wymiany danych oraz wzmocnienie potencjału organów państwa członkowskiego i beneficjentów w zakresie zarządzania i wykorzystania funduszy.
- 4) **Cel programowy 4:** Zapewnienie finansowania kosztów związanych z pracami przygotowawczymi na potrzeby wytyczenia obszarów z ograniczeniami naturalnymi.
- 5) **Cel programowy 5:** Zapewnienie finansowania działań dotyczących poprzedzającego oraz kolejnego okresu programowania – zgodnie z art. 59 rozporządzenia ramowego.

W ramach PT realizowane są dwa schematy. Celem Schematu I Wzmocnienie systemu wdrażania Programu jest stworzenie optymalnych warunków dla zapewnienia efektywnej i skutecznej realizacji działań w ramach Programu. Natomiast celem Schematu II Wsparcie funkcjonowania krajowej sieci obszarów wiejskich oraz realizacja działań informacyjno-promocyjnych PROW 2014-2020 jest zapewnienie finansowania działań wynikających z realizacji KSOW oraz zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla struktur niezbędnych do obsługi tych działań.

Pośród beneficjentów PT wyróżnić można dwie grupy podmiotów. Do pierwszej grupy można zaliczyć podmioty odpowiedzialne bezpośrednio za wdrożenie PROW 2014-2020 tj. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Ministerstwo Finansów oraz Podmioty, którym zostały delegowane zadania instytucji zarządzającej i agencji płatniczej, czyli KOWR (dawnej ARR), Samorządy Województw oraz Prezes Urzędu Zamówień Publicznych i Krajową Stację Chemiczno-Rolniczą. Natomiast do drugiej grupy beneficjentów zaliczyć można podmioty zaangażowane w działania związane z funkcjonowaniem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, w tym podmioty odpowiedzialne za zapewnienie rozpowszechniania informacji na temat Programu.

Beneficjenci PT otrzymywali i otrzymują pomoc finansową przyznaną na realizację operacji z publicznych środków wspólnotowych lub krajowych, polegającą na refundacji do 100% kosztów kwalifikowalnych operacji, poniesionych zgodnie z warunkami określonymi w Programie, w szczególności w rozporządzeniu, umowie oraz przepisach odrębnych. Pomoc udzielana jest

zasadzie zwrotu poniesionych kosztów. Zakres kosztów kwalifikowalnych określony został w rozporządzeniu MRiRW z dnia 20 września 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy technicznej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. poz. 1549 z późn. zm.).

Punktem wyjścia badania było odtworzenie logiki interwencji, co wynikało z dwóch przesłanek⁴. Na podstawie dokumentu programowego przeprowadzono analizę mechanizmu realizacji celów. Aby wzmocnić system wdrażania PROW 2014-2020 konieczne jest zapewnienie funkcjonowania i wsparcie instytucji zaangażowanych w realizację Programu, szczególnie: przygotowujących, zarządzających, monitorujących, oceniających, rozpatrujących skargi, kontrolujących, przeprowadzających audyt. Za realizację celów Programu odpowiadają pracownicy instytucji zaangażowanych we wdrażanie PROW oraz pracownicy instytucji zaangażowanych w działania związane z funkcjonowaniem KSOW, dlatego niezbędne jest zapewnienie instytucjom niezbędnych zasobów ludzkich i stworzenie odpowiednich warunków pracy. Dla zapewnienia efektywnej i skutecznej realizacji działań w ramach Programu środki PT umożliwiają sfinansowanie wynagrodzeń oraz wyposażenie stanowisk pracy. Aby sprawnie realizować działania Programu konieczne jest również podnoszenie kompetencji przez pracowników realizujących zadania Programu – w tym celu PT finansuje szkolenia, delegacje krajowe i zagraniczne oraz zapewnia sprzęt komputerowy i oprogramowanie, umożliwiające wydajną pracę. Korzystanie ze sprawnych systemów informatycznych bezpośrednio przyczynia się do zmniejszenia obciążenia administracyjnego dla beneficjentów oraz pozwala realizować cele na wysokim poziomie merytorycznym. PT obejmuje również finansowanie działań w zakresie rozwoju potencjału instytucji zaangażowanych we wdrażanie PROW (w tym m.in. ewaluacje, systemy informatyczne, audyt i kontrola itp.). Monitorowanie postępów we wdrażaniu Programu zapewnia funkcjonowanie systemu wymiany doświadczeń i informacji, a w konsekwencji umożliwia wprowadzanie usprawnień. Spodziewanym efektem interwencji jest sprawny system realizacji PROW. Podsumowując, prezentacja teorii zmiany (odtworzona) wskazuje zatem na spójność PT jako elementu PROW 2014-2020.

Ocena skuteczności wykorzystywania środków przyznanych PT

Limit środków PT na okres programowania 2014-2020 wynosi 1 385 859 939,04 zł⁵, co stanowi 2,37% ogólnej kwoty PROW 2014-2020. Kwota pierwotnie określona w PROW 2014-2020 na pomoc techniczną wynosiła 208 283 391 euro (w tym 132 527 195 (63,63%) pochodzi z

---

⁴ Po pierwsze ramy badania stanowią teorie, na których oparta jest interwencja, tj. teoria bazowa, teoria wdrażania i teoria zmiany, które łącznie determinują logikę interwencji. Po drugie podstawowym narzędziem badawczym w przedmiotowym badaniu była weryfikacja logiki interwencji, co czyniło niezbędnym jej odtworzenie.

⁵ Szacunkowe limity finansowe zostały przeliczone wg kursu 4,2916 (kurs EBC z przedostatniego dnia roboczego Komisji Europejskiej miesiąca poprzedzającego miesiąc, dla którego dokonuje się wyliczenia limitu alokacji środków wspólnotowych 29.11.2018 r.).

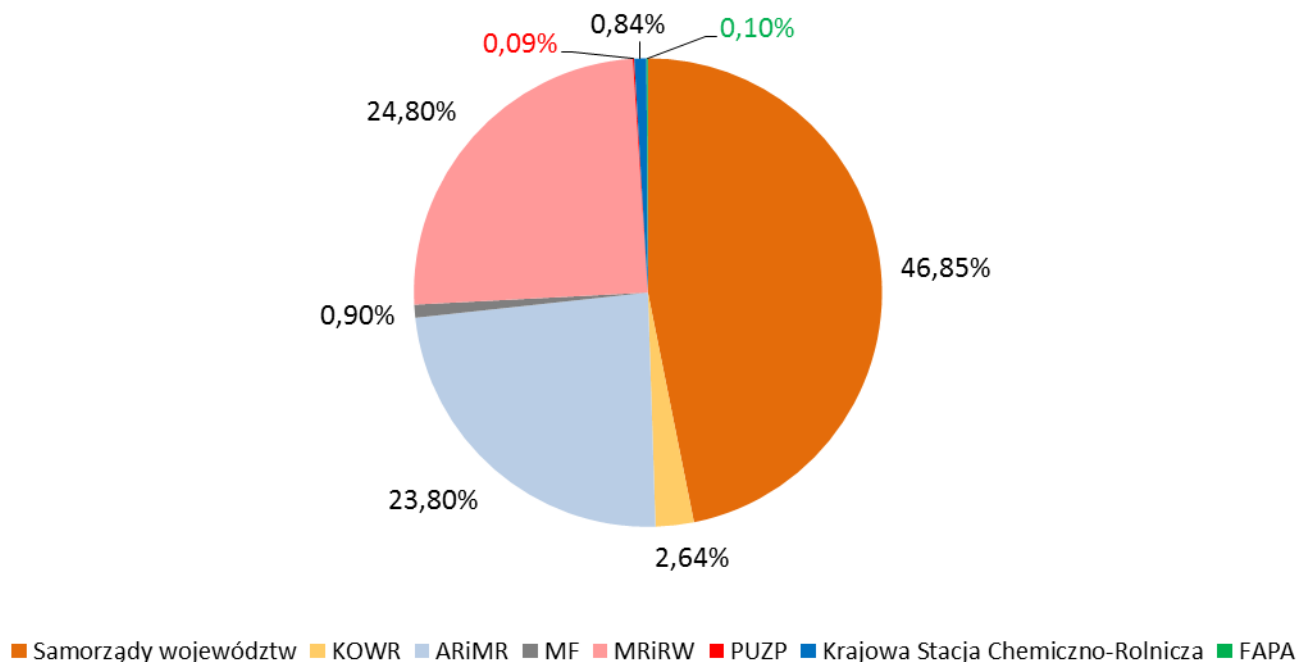
budżetu EFRROW), co stanowiło 1,53% budżetu PROW. Na koniec 2018 roku kwota ta wynosiła 323 277 848 euro. Budżet PT został określony na podstawie doświadczeń z okresu realizacji 2007-2013 z uwzględnieniem planowanych zmian w systemie instytucjonalnym, zapotrzebowania zgłaszanego przez beneficjentów i wskaźnika inflacji. Zasadność takiego podejścia oraz przyjętych oszacowań zostały potwierdzone w ramach ewaluacji ex-post poprzedniego okresu programowania i ex-ante⁶.

Alokacja środków na poszczególnych beneficjentów określona została w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 25 lutego 2016 r. w sprawie określenia wysokości limitów środków dostępnych w ramach schematów pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz. U. poz. 335). **Zaprojektowane na etapie konstruowania PROW środki na pomoc techniczną okazały się niewystarczające. W grudniu 2016 roku Polska wystąpiła do KE z wnioskiem o zwiększenie budżetu pomocy technicznej o 73 mln euro.** Rozporządzenie określające podział tych środków było zatem kilkakrotnie nowelizowane. Podział środków na poszczególne instytucje w podziale na schematy na koniec 2018 roku przedstawia poniższy wykres.

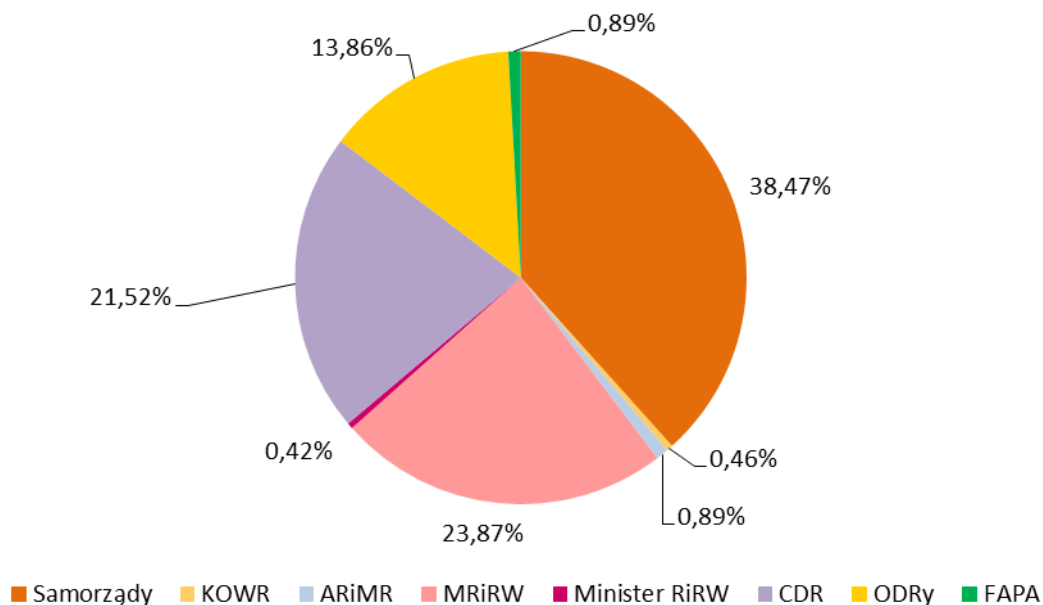
⁶ Zob. Ocena ex-ante Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (lider konsorcjum), Ecorys Polska, Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2014 oraz Ocena ex post Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Część IV Ocena realizacji Pomocy Technicznej i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Raport końcowy, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2016

Wykres 1 Dystrybucja instytucjonalna środków w ramach schematu I Wzmocnienie systemu wdrażania programu

Źródło: Wysokość limitów środków dostępnych w ramach schematu I Wzmocnienie systemu wdrażania programu w podziale na beneficjentów zgodnie z rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 lutego 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia wysokości limitów środków dostępnych w ramach schematów pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Wykres 2 Dystrybucja instytucjonalna środków w ramach schematu II Wsparcie na utworzenie i funkcjonowanie krajowej sieci obszarów wiejskich

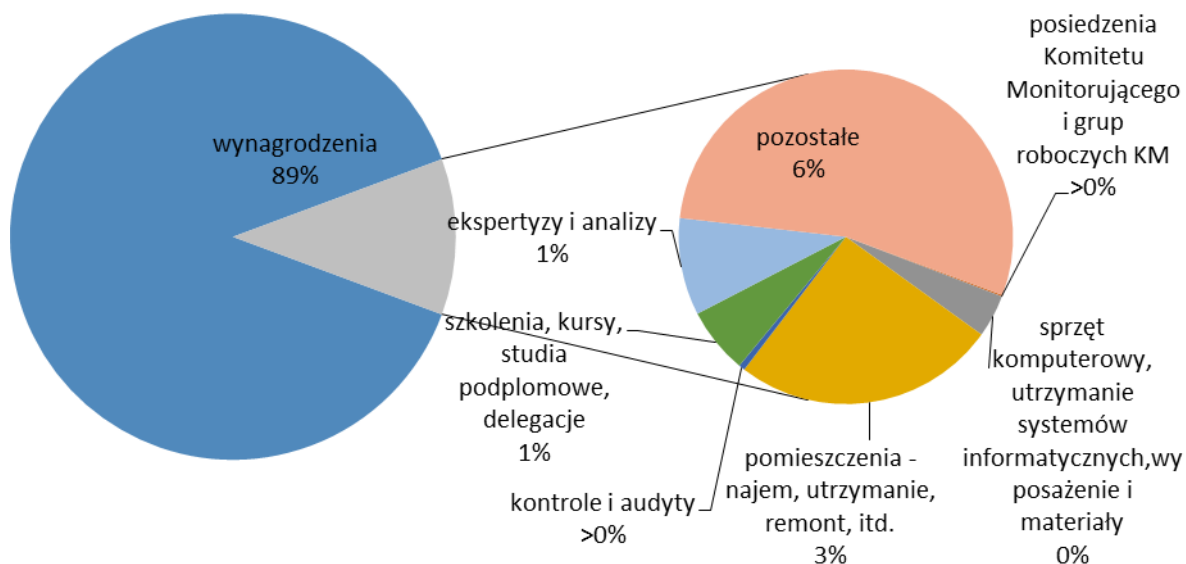
Źródło: Wysokość limitów środków dostępnych w ramach schematu II Wsparcie na utworzenie i funkcjonowanie krajowej sieci obszarów wiejskich zgodnie z rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 lutego 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia wysokości limitów środków dostępnych w ramach schematów pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Jeżeli rozpatrywać skalę wsparcia poszczególnych rodzajów instytucji, to największe środki z PT wsparły samorządy województw. W ramach Schematu I dla SW przeznaczono alokację w wysokości 104 mln euro (łącznie 46,85%), w ramach której dla IZ, którą jest MRiRW, przypisano środki na poziomie 55 mln euro (24,80%). Podobna struktura została przyjęta w ramach Schematu II, gdzie środki przeznaczone dla SW wyniosły 38 mln euro (38,47%), podczas gdy środki przeznaczone zostały na zadania realizowane w tym Schemacie przez IZ PROW wyniosły 23 mln euro (23,87%) oraz na jednostkę centralną KSOW CDR w Brwinowie w wysokości 21 mln euro (21,52%).

Analiza dotychczasowego stanu wdrożenia PT pokazuje satysfakcjonujący poziom wdrożenia tego działania PROW 2014-2020. Na 31.12.2018 r. złożonych zostało 540 wniosków o dofinansowanie opiewających na 33,95% alokacji. Odrzuconych zostało łącznie 16 wniosków z czego 1 dotyczący PT, 15 wniosków dotyczących Schematu II. Z beneficjentami zawarto 423 umowy (z czego 138 to umowy w zakresie PT, 285 umów w ramach KSOW), co stanowi o wykorzystaniu limitu środków na poziomie 25,58%, natomiast złożone wnioski o płatność obejmują ogółem 21,77% dostępnej kwoty alokacji. Na dzień 31.12.2018 r. na oba schematy przeznaczono 222 675 204,38 zł: na schemat I – 187 016 086,84 zł, a na Schemat II – 35 659 117,54 zł. Kwota pozostająca do kontraktacji na 31.12.2018 wynosi 1 033 550 020,78 zł i stanowi 74% z dostępnego limitu środków przewidzianego na te operacje w ramach PROW 2014-2020. Poziom wydatkowania środków PT na tym etapie wdrożenia Programu oceniono zatem pozytywnie.

Największą część środków Pomocy Technicznej przyznanej na Schemat I przeznaczono na zatrudnienie pracowników zajmujących się realizacją PROW. Całkowite wydatki na wynagrodzenia poniesione w ramach obu schematów wyniosły 182 194 757,77 zł. Pozostałe rodzaje wydatków na zapewnienie funkcjonowania systemu realizacji to 11% wydatków PT w ramach Schematu I.

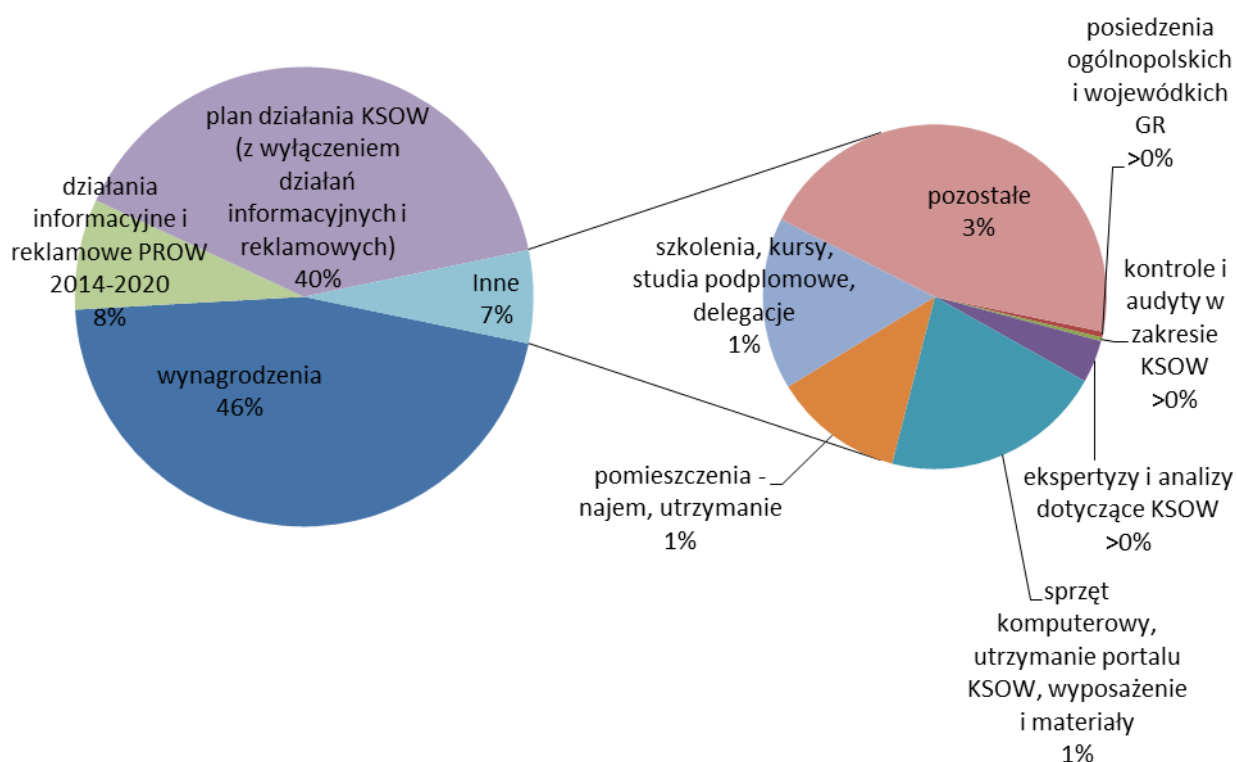
Wykres 3 Wydatki PT Schemat I Wzmocnienie systemu wdrażania programu - stan na 31.12.2018 r.

Źródło: Dane przekazane przez ARiMR.

Również w Schemacie II wynagrodzenia stanowią największy odsetek PT przeznaczony na realizację zadań KSOW (46%), natomiast na wsparcie funkcjonowania KSOW zajęto 7% wydatków. Znaczący udział w budżecie PT przeznaczonym na Schemat II miały wydatki na realizację planu działania KSOW w zakresie innym niż działania informacyjne i reklamowe PROW 2014-2020 (40%). Na realizację działań informacyjnych i reklamowych PROW 2014-2020 wydatkowano 8% budżetu PT przeznaczonego na Schemat II.

Wykres 4 Wydatki PT Schemat II Wsparcie na utworzenie i funkcjonowanie krajowej sieci obszarów wiejskich - stan na 31.12.2018 r.

Źródło: Dane przekazane przez ARiMR.

Analizując budżet PT można stwierdzić, że zarówno cele, jak i działania są spójne, trafne i adekwatne do wyzwań związanych z realizacją PROW⁷. W ocenie badanych przedstawicieli beneficjentów PT propozycje przyjęte w podziale budżetu PT należy ocenić pozytywnie, choć nie odpowiadają one wprost proporcji środków pomocowych w ramach działań jakie są wdrażane przez poszczególne podmioty beneficjentów PT. Pomoc ta wniosła duży wkład w zbudowanie potencjału samorządów województw do wdrożenia działań delegowanych PROW oraz funkcjonowania jednostek regionalnych KSOW.

⁷ Problematyka ta była przedmiotem wcześniejszych badań. Ocena ex-ante PROW wskazała, że cele i działania PT zostały prawidłowo zdefiniowane i odpowiadają zarówno na potrzeby systemu wdrożeniowego PROW, jak i wspierania funkcjonowania KSOW⁷. Analizując wyniki badań ex-post odnoszące się do PT PROW⁷ należy podkreślić, że kształt i zakres PT funkcjonujący w poprzednim okresie programowania na lata 2007-2013 oceniony był pozytywnie. Pomimo generalnej pozytywnej oceny sformułowano w tamtym czasie rekomendacje mające na celu usprawnienie PT. Główną zmianą w obecnym okresie programowania było włączenie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich (KSOW) do II Schematu PT. Tymczasem w okresie 2007-2013 KSOW funkcjonował jako III, oddzielny Schemat PT. W PROW 2014-2020 zmieniono zatem system wdrażania KSOW mając na celu usprawnienie jego funkcjonowania.

Zdaniem części badanych PT odegrała bardzo dużą rolę w podnoszeniu kwalifikacji pracowników. Bez niej zdecydowanie trudniej byłoby uzyskać dofinansowanie lub całkowite finansowanie szkoleń, szczególnie w MRiRW. PT pozwoliła zarówno MRiRW, jak i pozostałym instytucjom systemu realizacji, zbudować potencjał systemu wdrażania, a tym samym osiągnięcia celów PROW. Pomoc Techniczna miała pośredni wkład we wprowadzanie usprawnień we wdrażaniu PROW, wspierając funkcjonowanie systemu realizacji, w tym zatrudnienie pracowników i realizację kontroli (dostrzegano wpływ PT na wysoką jakość realizacji funkcji kontrolnych).

W ocenie ekspertów uczestniczących w panelu ekspertów PT pozwoliła prowadzić szeroko zakrojone działania informacyjne i promocyjne. Bez tych środków musiałyby one być znacznie ograniczone. Reagowano na bieżące potrzeby – koncentrowano promocję na tych działaniach, które cieszyły się mniejszym zainteresowaniem. Beneficjentów PT obowiązywały wytyczne dotyczące pomocy technicznej uregulowane w rozporządzeniu MRiRW. Pomocniczym dokumentem był Podręcznik kwalifikowalności kosztów pomocy technicznej w ramach PROW 2014-2020⁸ bazujący na doświadczeniach z poprzednich okresów programowania PROW oraz w mniejszym stopniu na doświadczeniach takich wytycznych horyzontalnych mających zastosowanie w programach EFSI⁹.

Podsumowując, badanie potwierdziło zewnętrzną spójność logiki interwencji PT. Prezentacja teorii zmiany (odtworzona) wskazuje na spójność PT jako elementu PROW 2014-2020. Poczynione w przeszłości założenia (na etapie diagnozy) są nadal aktualne i nie zidentyfikowano nowych obszarów wymagających wsparcia w ramach PT. Alokacja na PT w pierwotnej wersji programu została zaplanowana w niewystarczającym stopniu, jednak dzięki sprawnemu systemowi zarządzania programem została zwiększona do poziomu zapewniającego sprawną realizację PROW. Ponadto zasadny wydaje się podział alokacji na poszczególne rodzaje instytucji korzystające z PT. Zasadne byłoby dokonanie zmiany w przepisach w celu umożliwienia elastycznego przenoszenia środków między beneficjentami bez konieczności nowelizacji rozporządzenia MRiRW w sprawie podziału środków. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy w danej instytucji występują oszczędności, a w innej niedobory środków na pomoc techniczną.

Ocena adekwatności stanu zatrudnienia i roli PT

Liczba etatów i ich finansowanie z PT oraz kompetencje pracowników, szkolenia i ich ocena

Jak wynika z danych dotyczących wynagrodzeń refundowanych ze środków pomocy technicznej PROW 2014-2020 dla operacji zakończonych na dzień 31 grudnia 2018 roku,

⁸ Dokument udostępniony na stronie <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/operacje-realizowane-w-ramach-pomocy-technicznej-prow-2014-2020>

⁹ Zob. Wytyczne w zakresie wykorzystania środków pomocy technicznej na lata 2014-2020. Wytyczne wydane zostały na podstawie art. 5 ust.1 pkt 10 ustawy wdrożeniowej.

udostępnionych przez ARiMR, w wykonywanie zadań w ramach Schematu I zaangażowano 27 547,44 etatomiesięcy, a w ramach Schematu II 2 492 etatomiesięcy. co przekłada się na zatrudnienie 4 049 pracowników realizujących operacje Schematu I oraz pracowników realizujących zadania KSOW. Suma wydatków przeznaczonych na wynagrodzenia etatów w ramach Schematu I wyniosła 165 849 145,2 zł, a dla Schematu II - 16 345 612,57 zł.

Poniższa tabela przedstawia szczegółowy wykaz wydatków przeznaczonych na finansowanie wynagrodzeń dla pracowników zaangażowanych w realizację Schematu I. Największą część wydatków na wynagrodzenia przeznaczono na samorzady województw¹⁰ - 46% środków wydatkowanych na wynagrodzenia w ramach tego Schematu pozwoliło pokryć 12 991,46 etatomiesięcy. Kolejno 31% przeznaczono na 10 127,4 etatomiesięcy pracowników ARiMR zaangażowanych w realizację PROW 2014-2020. Wynagrodzenia pracowników Instytucji Zarządzającej pochłonęły 21% ogółu środków zaplanowanych na wynagrodzenia w ramach Schematu I.

Tabela 4 Liczba etatomiesięcy finansowanych ze środków Pomocy technicznej przeznaczone na Schemat I, całkowite koszty kwalifikowalne przeznaczone na Schemat I oraz udział wydatków przeznaczonych na wynagrodzenia

Beneficjent	Liczba	Całkowite poniesione koszty kwalifikowalne	Udział wydatków na wynagrodzenia według instytucji
ARiMR	10 127,40	51 290 629,10 zł	31%
MRiRW	3 965,78	35 065 165,57 zł	21%
SW Mazowieckiego	1 910,81	13 372 653,39 zł	8%
SW Podlaskiego	1 506,25	9 160 223,54 zł	6%
SW Kujawsko-Pomorskiego	1 287,80	6 645 362,97 zł	4%
SW Dolnośląskiego	1 045,00	6 133 469,57 zł	4%
SW Śląskiego	769,00	5 607 979,16 zł	3%
SW Lubelskiego	1 041,09	5 581 210,57 zł	3%
SW Podkarpackiego	1 036,00	5 410 926,94 zł	3%
SW Lubuskiego	814,65	5 063 352,61 zł	3%
SW Warmińsko-Mazurskiego	942,21	4 783 089,82 zł	3%

¹⁰ Podano wartości bez uwzględnienia samorządów województw: Małopolskiego, Wielkopolskiego, Zachodniopomorskiego ze względu na brak danych, więc zarówno łączna wartość kosztów oraz odsetek wydatków przeznaczonych na wynagrodzenia pracowników samorządów województw są niższe niż faktyczne.

SW Świętokrzyskiego	895,75	4 689 039,37 zł	3%
SW Opolskiego	796,20	4 366 212,85 zł	3%
SW Pomorskiego	785,70	3 936 944,23 zł	2%
MF	266,40	2 574 181,61 zł	2%
SW Łódzkiego	161,00	988 289,00 zł	1%
FAPA	148,55	858 079,60 zł	1%
Prezes Urzędu Zamówień Publicznych	47,85	322 335,30 zł	<0%
Razem	27 547,44	165 849 145,20 zł	100%

Źródło: Dane przekazane przez ARiMR. Brak danych o etatomiesiącach w KOWR, Krajowej stacji Chemiczno-Rolniczej oraz samorządach województw: Małopolskiego, Wielkopolskiego, Zachodniopomorskiego.

Tabela 5. przedstawia dane o liczbach etatomiesięcy zaangażowanych w realizację zadań KSOW. Znaczną część budżetu przypisanego do Schematu II przeznaczono na finansowanie pracowników jednostek regionalnych KSOW. Ze względu na duże braki danych o liczbie stanowisk przeznaczonych do obsługi Schematu II zrezygnowano z procentowego wyliczenia udziału kosztów zatrudnienia pracowników w ramach poszczególnych instytucji do ogółu środków zaplanowanych na wynagrodzenia.

Tabela 5 Liczba etatomiesięcy finansowanych ze środków Pomocy technicznej przeznaczone na Schemat II, całkowite koszty kwalifikowalne przeznaczone na Schemat II oraz udział wydatków przeznaczonych na wynagrodzenia

Beneficjent	Ilość	Całkowite poniesione koszty kwalifikowalne
MRiRW	438,03	3 631 064,37 zł
FAPA	356,02	2 486 012,95 zł
SW Mazowieckiego	164,90	1 321 634,34 zł
CDR w Brwinowie	137,50	823 429,25 zł
SW Małopolskiego	108,30	684 535,72 zł
SW Lubuskiego	103,90	678 959,96 zł
SW Śląskiego	93,50	665 359,16 zł
SW Świętokrzyskiego	112,32	638 833,38 zł
SW Podkarpackiego	115,00	614 917,43 zł
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi	75,77	566 368,48 zł

SW Lubelskiego	94,00	554 930,67 zł
SW Opolskiego	95,55	520 150,56 zł
SW Podlaskiego	98,00	517 429,80 zł
SW Warmińsko-Mazurskiego	90,50	473 642,38 zł
SW Zachodniopomorskiego	53,00	368 824,57 zł
SW Pomorskiego	77,00	365 100,46 zł
SW Wielkopolskiego	53,51	364 225,94 zł
Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Lubaniu	44,70	230 775,42 zł
Łódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Bratoszowicach	41,50	220 491,83 zł
Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego	36,00	206 671,16 zł
SW Łódzkiego	29,00	157 194,64 zł
Świętokrzyski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Modliszewicach	44,00	156 726,96 zł
Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie	30,00	98 333,14 zł
Razem	2 492,00	16 345 612,57 zł

Źródło: Dane przekazane przez ARiMR. Brak danych o etatomiesiącach w: ARiMR, KOWR, Dolnośląskim ODR we Wrocławiu, Kujawsko-Pomorskim ODR w Minikowie, Lubelskim ODR w Końskowoli, Lubuskim ODR, Warmińsko-Mazurskim ODR w Olsztynie, Opolskim ODR w Łosiowie, Podlaskim ODR w Szepietowie, Śląskim ODR w Częstochowie, Wielkopolskim ODR w Poznaniu, Zachodniopomorskim ODR w Barzkowicach, Podkarpackim ODR z siedzibą w Boguchwale oraz SW Dolnośląskiego, SW Kujawsko-Pomorskiego.

Na potrzeby analizy problemu badawczego przeprowadzono badanie ilościowe metodą wywiadów CAWI z kadrą kierowniczą beneficjentów PT PROW. Celem badania było w szczególności zebranie opinii o stopniu wdrażania PROW, w tym zasoby kadrowe, koszty zatrudnienia pracowników i zasoby techniczne, by zmierzyć się z pytaniem w jaki sposób wsparcie z PT można lepiej dopasować do zapotrzebowania danych obszarów. W badaniu wzięli udział przedstawiciele departamentów merytorycznych i pomocniczych samorządów wojewódzkich oraz przedstawiciele dyrekcji CDR, pracownicy ARiMR i KOWR. Według badanych opinie co do adekwatności stanu zatrudnienia do potrzeb związanych z wdrożeniem PROW wskazują na braki kadrowe (średnia ocena zagadnienia „zatrudniono wystarczającą liczbę pracowników do realizacji PROW” dokonana przez respondentów wynosi 6,07, podczas gdy możliwości odpowiedzi ograniczały się do skali 0-10, przy czym 0 oznacza „zdecydowanie nie”, a 10 oznacza „zdecydowanie tak”). 54% badanych wskazało nie więcej niż 7 z 10 punktów, a 16% zasygnalizowało zbyt niski poziom zatrudnienia (odpowiedzi 0-2), odpowiadając na pytanie o zatrudnienie wystarczającej liczby pracowników do realizacji PROW.

O wiele bardziej krytycznie oceniono wynagrodzenia oferowane pracownikom jako niewystarczająco atrakcyjne, by utrzymać kadrę doświadczonych pracowników – 28% ankietowanych udzieliło odpowiedzi negatywnej, wskazując odpowiedź niższą niż 3, a 49% nie wyższą niż 7 (średnia odpowiedzi 4,65). Odpowiedzi były zróżnicowane w obrębie instytucji reprezentowanych przez respondentów. Niewielkie były możliwości utworzenia dodatkowego etatu. Instytucje niemal nie prowadziły zatrudnienia dodatkowych pracowników na umowy zlecenie. Stan ten wynika w dużej mierze z zakazu zatrudniania na takich warunkach na co wskazywał m.in. ustalenia z raportu NIK w tej sprawie z 2016 roku¹¹. NIK wskazała, że kolejne ograniczenia dot. zatrudniania i płac wymusiły na części instytucji (popularne do zakończenia kontroli) pozyskiwanie pracowników za pośrednictwem agencji pracy tymczasowej. Efekty były jednak odwrotne od zamierzonych: większe koszty zamiast oszczędności i dodatkowo, wątpliwości, co do kwalifikacji zatrudnianych osób. Brak zatrudnienia pracowników na umowy cywilnoprawne niesie ze sobą zarówno zalety (np. zapewnienie stałego zatrudnienia pracownikowi poprzez zatrudnienie na podstawie umowy o pracę) jak i wady (w sytuacji spiętrzenia obowiązków instytucje nie wykorzystują możliwości wzmocnienia potencjału administracyjnego poprzez wsparcie zasobów ludzkich nowymi pracownikami tymczasowymi).

Opinie kadry kierowniczej, co do adekwatności kwalifikacji pracowników do potrzeb związanych z wdrożeniem PROW są pozytywne (średnia odpowiedzi 8,0). Według badanej kadry kierowniczej pracownicy realizujący PROW mieli odpowiednie kwalifikacje pozwalające im należycie wykonywać powierzone im zadania – prawie 64% ankietowanych wskazało odpowiedzi pomiędzy 8 a 10 punktów, zgadzając się, że „pracownicy mieli niezbędne kompetencje do realizacji PROW”, przy czym nie wskazano odpowiedzi niższej niż 3 punkty. Efekty szkoleń dla pracowników uznano za widoczne i przynoszące korzyści w wykonywaniu pracy (średnia odpowiedzi 7,12, przy czym 58% odpowiedzi plasuje się między 8 a 10. Warto wspomnieć, iż w każdej z reprezentowanych instytucji znalazł się jeden pracownik oceniający rezultaty szkoleń negatywnie, relatywnie najmniej wśród samorządów wojewódzkich). Również możliwości podwyższania kwalifikacji oceniono pozytywnie, zatem można uznać je za wystarczające względem potrzeb (średnia odpowiedzi 7,3) – 52% badanych oceniło „dostęp do szkoleń, kursów lub innych form podwyższania kwalifikacji niezbędnych do realizacji PROW” zatrudnianych pracowników pomiędzy 7 a 10 punktów (najbardziej pozytywne opinie wśród pracowników ARiMR - 8,1) Respondenci badania ankietowego, którzy pozytywnie ocenili pytanie dotyczące adekwatności zatrudnienia, byli zgodni, że do dobrego dostępu do szkoleń, kursów i innych form podwyższania kwalifikacji niezbędnych do realizacji PROW przyczyniła się Pomoc Techniczna. Najważniejszą rolę PT dostrzegają w zatrudnianiu odpowiedniej liczby

---

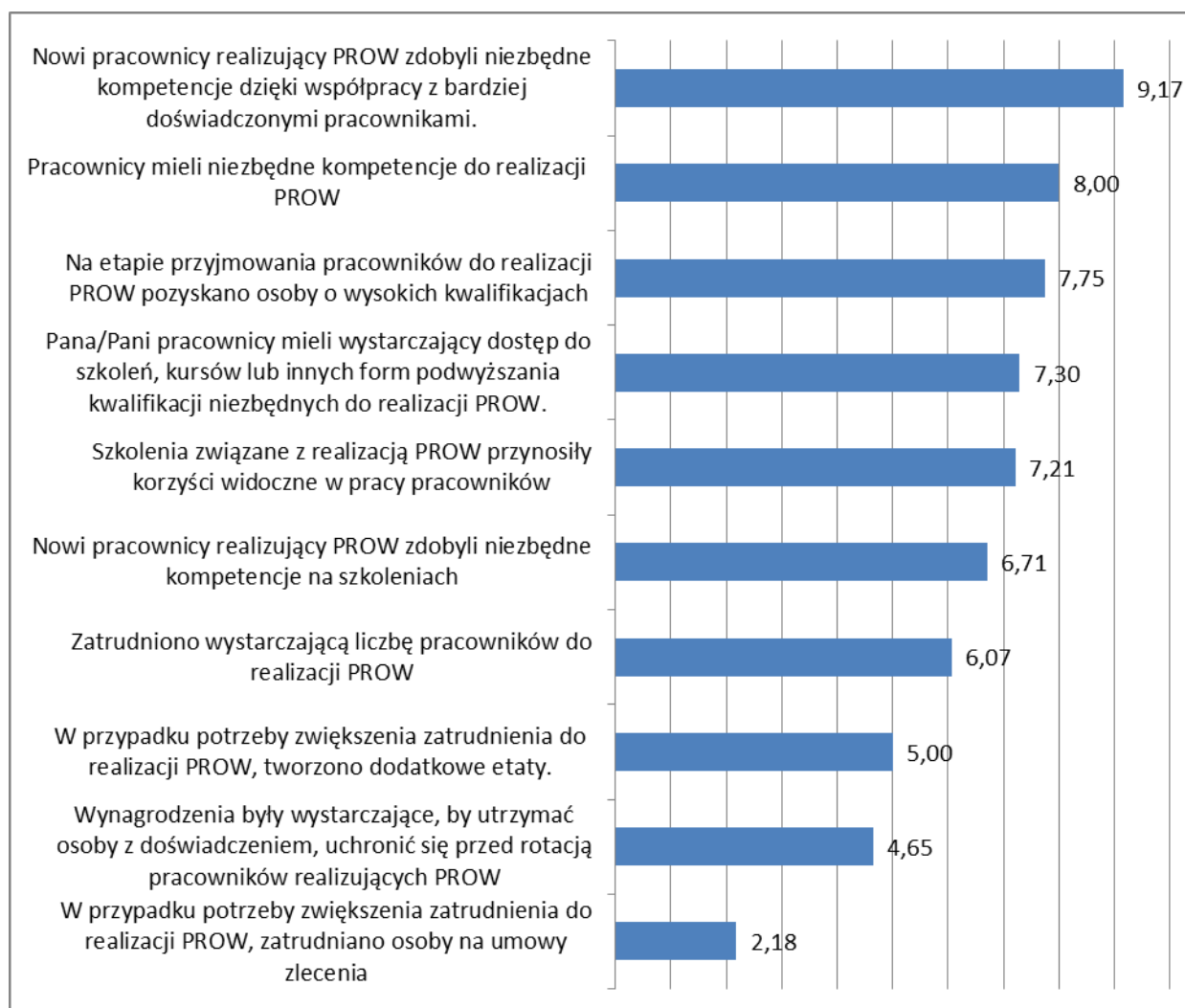
¹¹ Zob. Informacja o wynikach kontroli ZLECENIE PODSTAWOWYCH ZADAŃ ORGANÓW WŁADZY PUBLICZNEJ KBF.410.003.00.2015 Nr ewid. 215/2015/P/15/10/KBF, raport do pobrania <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10142,vp,12460.pdf>

pracowników oraz zapewnianiu wynagrodzeń, natomiast kwestie związane z kwalifikacjami pracowników, ich zdaniem, w nieco mniejszym stopniu zależą od PT.

Bardzo pozytywnie oceniono umiejętności nowych pracowników na etapie przyjmowania do realizacji PROW – 66% badanych uważa, że pozyskano osoby o wysokich kwalifikacjach, przyznając co najmniej 8 punktów (średnia odpowiedzi 7,75), dlatego można stwierdzić, że instytucje w dużym stopniu zdołały przyciągnąć pracowników o wystarczająco wysokich kwalifikacjach, choć w opinii respondentów problem stanowi ich zatrzymanie na stanowiskach. Te pozytywne wyniki nie pokrywają się jednak z oceną przedstawicieli IZ którzy uczestniczyli w wywiadach pogłębionych. Beneficjenci PT wskazywali na braki kadrowe oraz trudności w uzyskaniu dodatkowych etatów przy jednoczesnym niewykorzystywaniu możliwości zatrudniania/współpracy na podstawie umów cywilnoprawnych.

Warto zauważyć, że mimo przychyłnej oceny bazowego przygotowania pracowników do realizacji zadań PROW, bardzo ważne w skutecznym wykonywaniu pracy są przekazywanie wiedzy i nauka od bardziej doświadczonych współpracowników, co okazuje się kluczową metodą przygotowania do pracy – 88% odpowiedzi zawiera się we wskazaniach 8-10 punktów, potwierdzając że „nowi pracownicy realizujący PROW zdobyli niezbędne kompetencje dzięki współpracy z bardziej doświadczonymi pracownikami” (średnia odpowiedzi 9,17). Mniejsze znaczenie w zdobywaniu potrzebnych umiejętności, w ocenie kadry kierowniczej, mają szkolenia dedykowane nowym pracownikom (średnia odpowiedzi 6,71).

Wykres 5 Ocena adekwatności stanu zatrudnienia i roli PT – średnia odpowiedzi

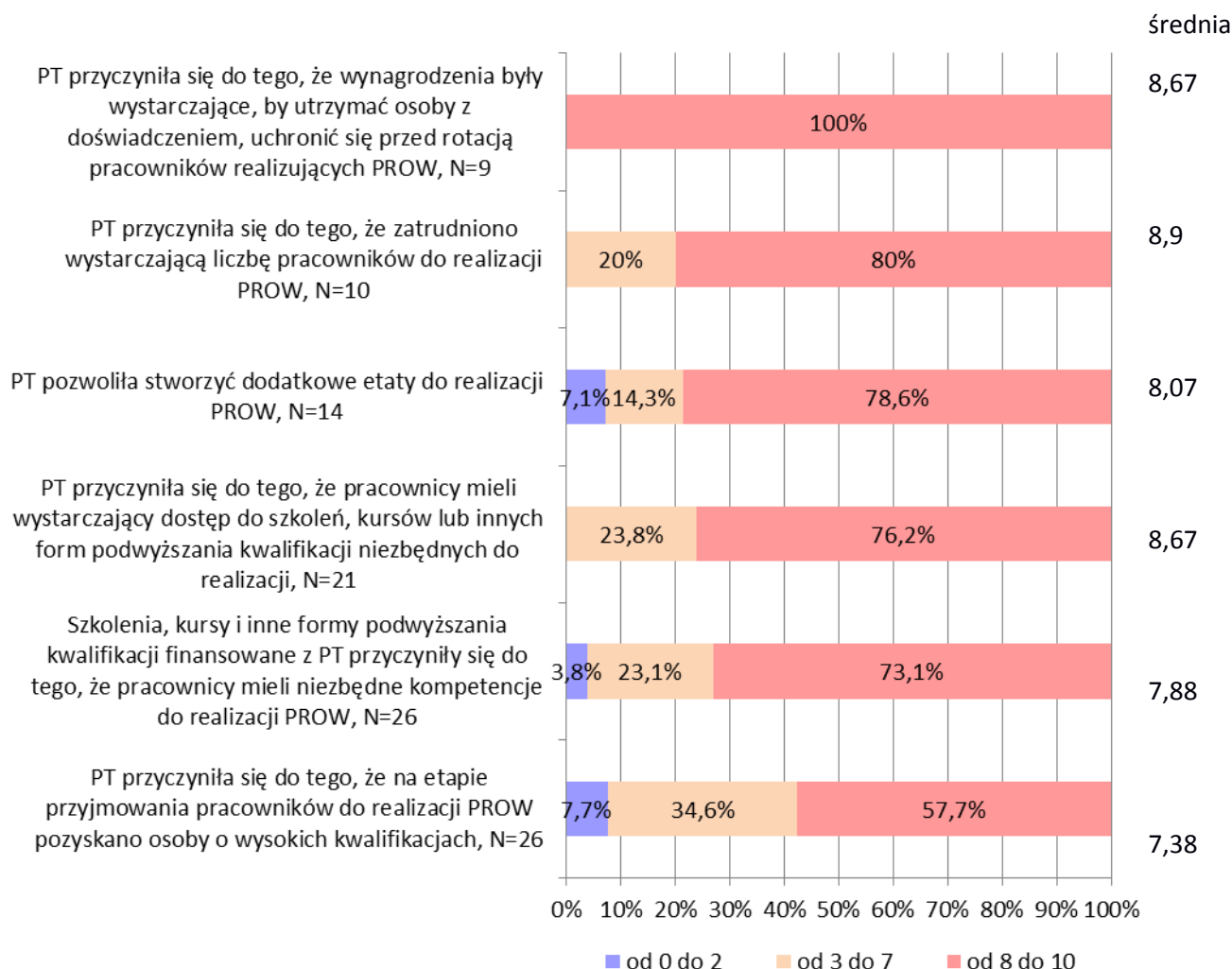
Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI), N=44. Ocena w skali 0-10, przy czym 0 oznacza „zdecydowanie nie”, a 10 oznacza „zdecydowanie tak”.

W badaniu ankietowym zapytano osoby na stanowiskach kierowniczych, które pozytywnie oceniły stan zatrudnienia (wskazały odpowiedzi 8-10 w pytaniu o adekwatność zatrudnienia) na ile środki PT okazały się wystarczające do wdrożenia PROW.

Na pytanie, na ile PT przyczyniła się do osiągniętego stanu kadrowego odpowiadali tylko respondenci, którzy na wysokim poziomie ocenili adekwatność zatrudnienia, bowiem byłoby bezzasadne pytać, na ile PT przyczyniła się do obecnego stanu, jeśli środki ich zdaniem były niewystarczające. Respondenci wysoko oceniali rolę PT w obszarze zapewnienia wynagrodzeń na odpowiednim poziomie oraz zatrudnienia wystarczającej liczby pracowników do realizacji PROW. Badani w najmniejszym stopniu dostrzegali wkład PT na przyjmowanie wysoko wykwalifikowanych pracowników do realizacji PROW. Wyniki prezentuje poniższy wykres.

Wykres 6 Ocena, na ile środki PT były wystarczające do wdrożenia PROW

Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI, pytanie kierowane do osób, które wskazały odpowiedzi 8-10 w pytaniu o adekwatność zatrudnienia). Ocena w skali 0-10, przy czym 0 oznacza „zdecydowanie nie”, a 10 oznacza „zdecydowanie tak”.

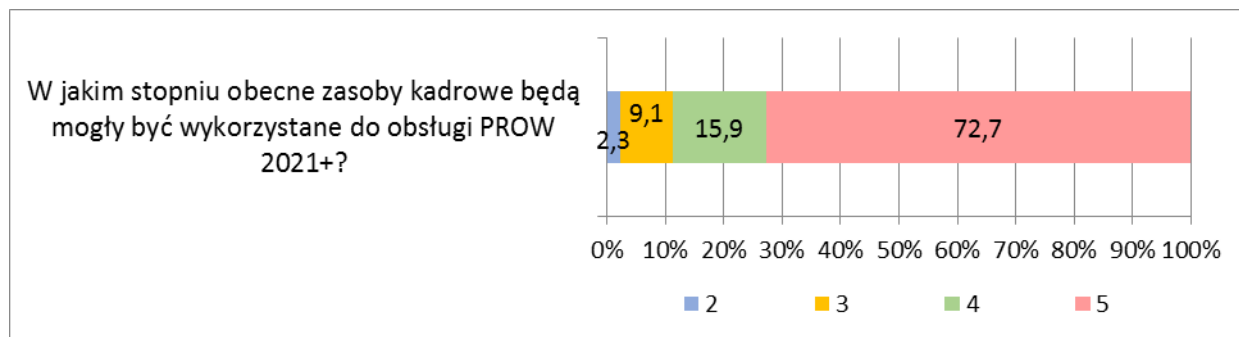
Wywiady pogłębione z przedstawicielami beneficjentów PT wskazały na skuteczność tej formy wsparcia z zastrzeżeniem jednak braku możliwości finansowania już bardziej specjalistycznej wiedzy eksperckiej, która wydaje się być coraz częściej konieczna dla wykonywania zadań związanych z zarządzaniem Programem. Wskazywali na to szczególnie przedstawiciele IZ, podkreślając wzmożenie zadań w okresach między programami. Koniecznym kierunkiem jest utrzymanie kadry już pracującej w funduszach. Oczekiwany kierunek jest inwestowanie w istniejącą kadrę urzędniczą poprzez ich specjalizację i doskonalenie, niż ponoszenia kosztów na wdrożenie i przyuczanie nowych pracowników.

Potencjał instytucji do wdrożenia PROW 2021+

Poniższe wykresy wskazują na możliwość kontynuowania zadań PROW przy obecnych zasobach kadrowych oraz konieczność wsparcia ze środków PT do ich realizacji. Zdaniem respondentów skuteczne wdrażanie PROW jest uzależnione od środków PT, co jest najbardziej odczuwalne w

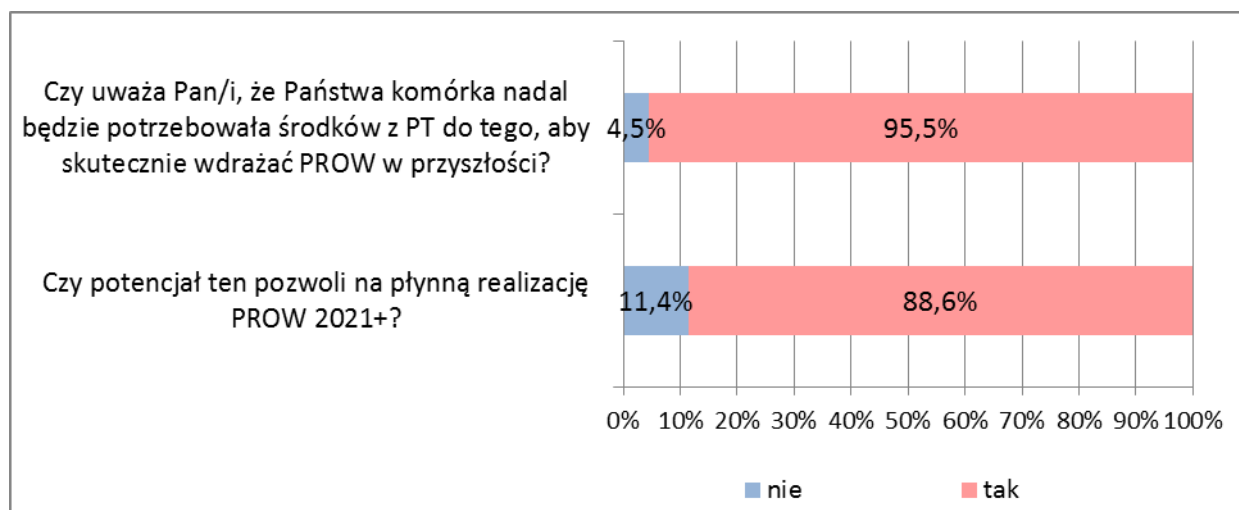
obszarach tj. utrzymanie zasobów kadrowych, zagwarantowanie odpowiednich pomieszczeń biurowych, sprzętu komputerowego i materiałów biurowych.

Wykres 7 Ocena możliwości wykorzystania obecnych zasobów kadrowych do obsługi PROW 2021+

Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI, N=44). Ocena w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza niski stopień możliwości wykorzystania zasobów kadrowych, a 5 oznacza wysoki stopień możliwości wykorzystania zasobów kadrowych.

Wykres 8 Ocena zapotrzebowania na środki z PT i potencjału kadrowego do realizacji PROW 2021+

Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI, N=44).

Podsumowując, należy dążyć do wsparcia kadry wdrażającej Program, przede wszystkim utrzymując kadrę już pracującą w funduszach. Dodatkowo zaleca się inwestowanie w istniejącą kadrę urzędniczą poprzez ich specjalizację i doskonalenie zamiast ponoszenia kosztów na wdrożenie i przyuczanie nowych pracowników.

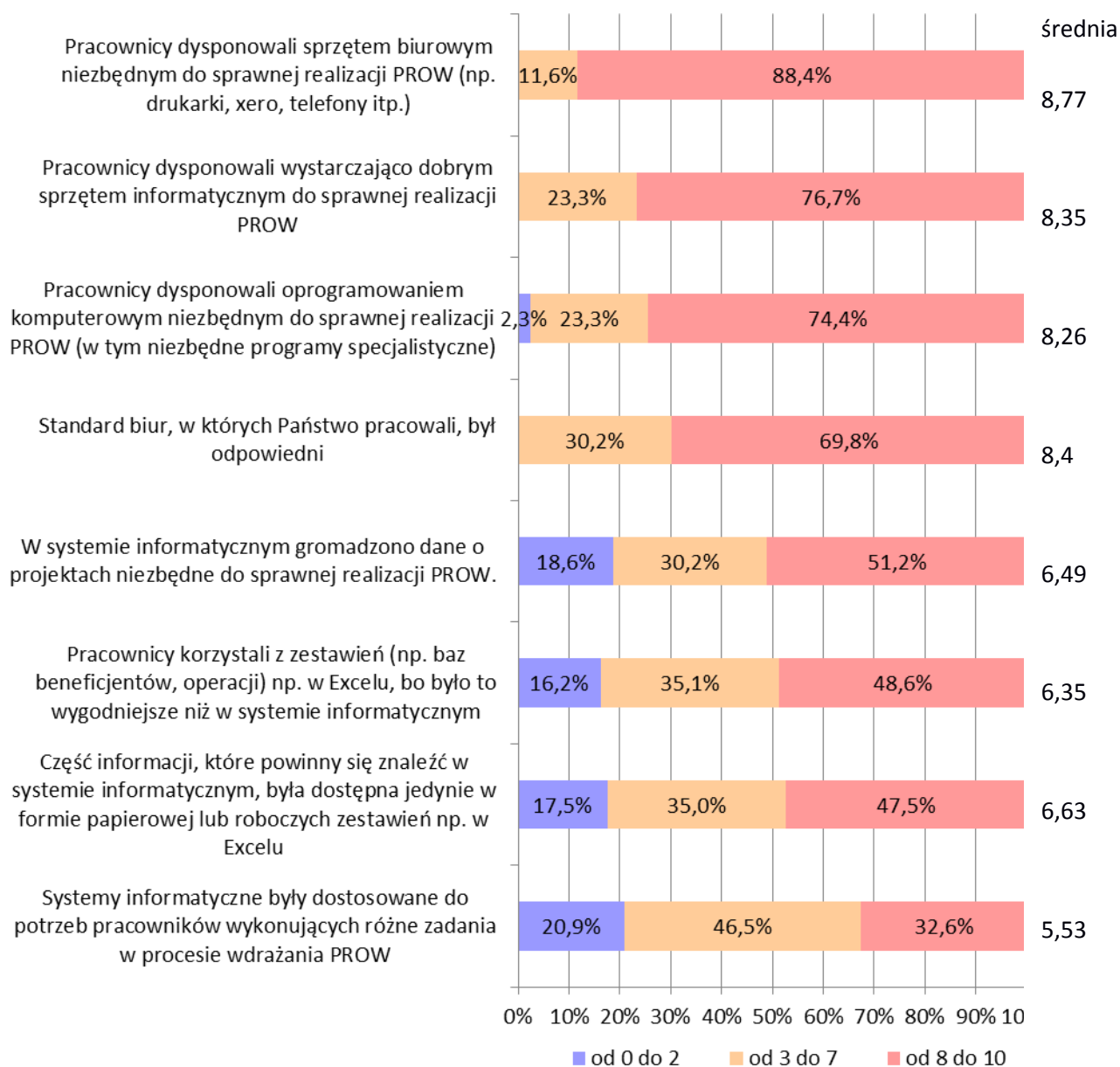
Zasoby techniczne niezbędne do wdrożenia programu

Badani pozytywnie oceniali wyposażenie biura w niezbędny sprzęt biurowy (średnia 8,77) oraz standard biura jako miejsca pracy (średnia odpowiedzi 8,4). Ich zdaniem zapewniono do realizacji PROW odpowiedni sprzęt informatyczny (średnia odpowiedzi 8,35). Respondenci jednogłośnie zgodzili się ze stwierdzeniem, że PT przyczyniła się do posiadania odpowiedniego sprzętu biurowego. Jednakże krytycznie oceniono dostosowanie systemów informatycznych do

potrzeb pracowników wdrażających PROW (średnia odpowiedzi: 5,53). Potrzeba poprawy w tej kwestii została zasygnalizowana szczególnie przez pracowników samorządów województw (średnia odpowiedzi dla pracowników samorządów województw: 4,96) oraz KOWR. Warto zwrócić uwagę na fakt, że wprowadzanie danych do systemu informatycznego nie jest do końca powszechne, bowiem wyniki badania ilościowego wskazują na praktykę pozostawiania części informacji poza systemem. Zdaje się, że gromadzenie danych w systemie informatycznym jest najbardziej uciążliwe lub nie do końca przyswojone przez pracowników jednostek samorządów województw (średnia odpowiedzi pracowników SW: 7,56 - *Część informacji, które powinny się znaleźć w systemie informatycznym, była dostępna jedynie w formie papierowej lub roboczych zestawień np. w Excelu, 7,04 - Pracownicy korzystali z zestawień (np. baz beneficjentów, operacji) np. w Excelu, bo było to wygodniejsze niż w systemie informatycznym, podczas gdy odpowiedzi kadry zarządzającej ARiMR i CDR były zdecydowanie przeczące*).

Według 39% respondentów zasoby techniczne, takich jak wynajem biura (czynsz), sprzęt, wyposażenie biurowe, komputery, oprogramowanie, systemy informatyczne były finansowane w całości z Pomocy Technicznej PROW, a w przypadku 32% badanych częściowo. ¼ odpowiadających nie miała wystarczającej wiedzy, by wypowiedzieć się w tej kwestii.

Wykres 9 Ocena adekwatności zasobów używanych do realizacji PROW

Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI, N=44). Ocena w skali 0-10, przy czym 0 oznacza „zdecydowanie nie”, a 10 oznacza „zdecydowanie tak”

Ocena efektywności i skuteczności PT, wyników oraz poziomu osiągnięcia celów oraz zrealizowane operacje i sprawność wdrażania Pomocy Technicznej

W naborze wniosków o przyznanie pomocy technicznej od dnia 31.01.2017 r. łącznie złożono 176 wniosków, z czego 82% przez samorządy województw, co stanowiło 44% ogółu środków według wniosków o płatność. Wśród pojedynczych instytucji najwięcej operacji zrealizowała Instytucja Zarządzająca – ok. 15% operacji i 23% wykorzystanych środków. Z kolei - instytucją, której przyznano największe środki na operacje była ARiMR – realizowana przez nią operacja pochłonęła 27% wydatków według stanu na koniec roku 2018.

Tabela 6 Liczba i wartość złożonych wniosków, złożonych WoP i zrealizowanych operacji w ramach Pomocy Technicznej w naborze od 31.01.2017 r. na dzień 31.12.2018 r. - Schemat I

	MIRiRW	ARiMR	MF	UZP	KOWR	FAPA	Krajowa Stacja Chemiczno-Rolnicza	Samorządy województw	Ogółem
Liczba złożonych wniosków	20	2	2	2	2	1	2	145	176
ogółem	11%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	82%	100%
Wartość (zł)	68 566 123,61	88 289 829,06	3 725 694,63	447 935,65	5 613 369,90	924 175,61	8 149 218,94	183 216 251,18	358 932 598,58
ogółem	19%	25%	1%	>0%	2%	>0%	2%	51%	100%
Liczba złożonych WoP	19	1	3	1	0	1	2	119	146
ogółem	13%	1%	2%	1%	0%	1%	1%	82%	100%
Wartość (zł)	67 088 666,93	51 290 629,10	2 590 471,61	322 335,30	0,00	922 113,53	7 278 394,62	104 535 897,3	234 028 508,40
ogółem	29%	22%	1%	0%	0%	0%	3%	45%	100%
liczba operacji zrealizowanych	12	1	1	1	0	1	1	62	79
ogółem	15%	1%	1%	1%	0%	1%	1%	78%	100%

Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w latach 2014-2018 – część IV (zadanie IV) - Pomoc Techniczna, Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich
Raport końcowy

Wartość (zł)	42 909 302,73	51 290 629,10	2 590 463,22	322 335,30	0	912 892,40	7 184 596,54	82 317 968,03	187 528 187,32
ogółem	23%	27%	1%	>0%	0%	>0%	4%	44%	100%

Źródło: Dane przekazane przez ARIMR

Rola PT w procesach wdrażania PROW

Poniżej przedstawiono ocenę adekwatności środków z PT do realizacji wybranych zadań. Zdaniem kadry kierowniczej realizującej PROW przeznaczono wystarczające wsparcie finansowe na działania informacyjno-promocyjne (średnia odpowiedzi 7,26), natomiast za najmniej wzmacniany obszar uznano KSOW (średnia odpowiedzi 6,52).

Tabela 7 Ocena, na ile środki PT były wystarczające do realizacji wybranych zadań

	Ogółem	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	Samorząd Województwa	Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Informacja i promocja	7,26	7,29	7,18	8,00
Zatwierdzenie lub dokonywanie płatności na rzecz beneficjentów	7,05	7,00	6,89	9,00
Zapewnienie działania Komitetu Monitorującego	7,05	6,40	7,08	10,00
Monitoring finansowy	7,03	7,80	6,76	8,00
Kontrola wniosków o płatność	7,00	6,75	6,89	9,00
Kontrola beneficjentów na miejscu	7,00	7,43	6,82	8,00
Ewaluacja	7,00	7,33	6,95	.
Obsługa i wdrażanie Pomocy Technicznej	6,97	6,75	6,93	7,67
Nabór wniosków o dofinansowanie (przyznanie pomocy)	6,95	6,71	6,93	7,33
Monitoring rzeczowy i sprawozdawczość	6,86	7,50	6,64	8,00
Programowanie wsparcia w PROW, tworzenie ram prawnych	6,78	5,50	6,96	7,00
Zapewnienie właściwego funkcjonowania całości systemu realizacji PROW	6,58	6,83	6,63	5,67
Działanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich	6,52	7,00	6,42	6,75

Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI, N=44). Ocena w skali 0-10, przy czym 0 oznacza „Pomoc Techniczna była zdecydowanie niewystarczająca”, a 10 oznacza „Pomoc Techniczna była zdecydowanie wystarczająca”

Niniejsza ewaluacja dotyczy roli PT w procesach zarządzania i wdrażania PROW, jednakże aby otrzymać pełny obraz skoncentrowano się także na ocenie jakości wdrażania Programu. Najmniej przychylne opinie respondentów dotyczące wdrażania PROW odnosiły się do procedur i regulacji prawnych w założeniu mających optymalizować realizację PROW.

Beneficjenci objęci badaniem dosyć niejednoznacznie i nie do końca pozytywnie ocenili efekt uniwersalizowania procedury oceny wniosków i wyboru projektów składanych przez partnerów. Średnia ocena zgodności ze stwierdzeniem: „Zasady naboru wniosków, w tym kryteria wyboru projektów, pozwalały wybrać projekty najwyższej jakości, najlepiej przyczyniające się do realizacji celów PROW (a nie tylko zawierające fasadowe zapisy)” wynosi 6,23 i jest jedną z trzech najniższych wartości pośród 32 ocenianych zdań. Bardzo pozytywnie oceniono procedurę weryfikacji wniosków o płatność oraz działania kontrolne. Stwierdzenie „Monitoring dostarczał instytucjom realizującym PROW wiedzę niezbędną do podejmowania dalszych działań i wprowadzania ew. zmian w realizacji Programu” zostało ocenione na niezbyt wysokim poziomie 6,92, dlatego warto skoncentrować się udzielaniu informacji zwrotnej jednostkom realizującym zadania. Niezbyt wysoko oceniono również rolę Komitetu Monitorującego w rozwiązywaniu pojawiających się problemów w trakcie realizacji PROW.

Zdecydowana większość badanych zgodziła się ze stwierdzeniem, że „Współpraca z beneficjentami związana z weryfikacją wniosków i kontrolą pomagała beneficjentom zrealizować projekty z sukcesem” – 65% ankietowanych przydzieliło przynajmniej 8 punktów. Jednakże zdaniem pracowników wdrażających PROW zasady i wymagania dot. naboru projektów oraz ich monitorowania nie były w pełni zrozumiałe dla wnioskodawców.

Tabela 8 Ocena jakości realizacji zadań i procesów związanych z wdrażaniem PROW 2014-2020

Oceniane stwierdzenie	Średnia odpowiedzi
Kontrola beneficjentów na miejscu pomagała zapewnić prawidłowość wydatkowania	8,48
Weryfikacja wniosków o płatność pomagała zapewnić prawidłowość wydatkowania	8,43
Kontrola beneficjentów na miejscu pomagała zapewnić, że w projektach są prowadzone działania wysokiej jakości, przyczyniające się do realizacji celów Programu	7,98
Współpraca z beneficjentami związana z weryfikacją wniosków i kontrolą pomagała beneficjentom zrealizować projekty z sukcesem	7,86
Zakres zadań poszczególnych instytucji realizujących PROW był przejrzysty, w praktyce zawsze było jasne, która instytucja za co odpowiada i w jakich kwestiach podejmuje decyzje	7,84
Komitet Monitorujący miał zasoby i wsparcie organizacyjne niezbędne do właściwego działania	7,82
Bieżąca współpraca z beneficjentami (opieka nad projektami) pomagała zapewniać jak najwyższą jakość merytoryczną projektów	7,81
Komitet Monitorujący funkcjonował sprawnie	7,79
Nabór wniosków o dofinansowanie (przyznanie pomocy) przebiegał sprawnie	7,74
Monitorowanie postępu finansowego PROW przebiegało sprawnie	7,67

Działania informacyjne i promocyjne przyczyniły się do zainteresowania programem wystarczająco dużej liczby wnioskodawców, by spośród złożonych wniosków można było wybrać te najwyższej jakości	7,64
Audyty pomagały zapewnić prawidłowość wydatkowania	7,63
Weryfikacja wniosków o płatność obejmowała analizę jakości merytorycznej działań przeprowadzonych w projektach	7,56
Płatności na rzecz beneficjentów zawsze były dokonywane w przewidzianym terminie	7,53
Weryfikacja wniosków o płatność przebiegała sprawnie	7,34
Wyniki oceny wniosków o dofinansowanie były akceptowane przez wnioskodawców	7,30
Monitorowanie wskaźników realizacji PROW przebiegało sprawnie	7,21
Badania ewaluacyjne PROW odpowiadały na oczekiwania instytucji realizujących Program	7,16
Zaprogramowane w PROW wsparcie trafnie odpowiadało na wyzwania i potrzeby związane z rozwojem obszarów wiejskich	7,05
Zakres wsparcia przewidziany w poszczególnych działaniach PROW (tj. formy pomocy, typy przedsięwzięć) pozwalał realizować cele tych działań na wysokim poziomie merytorycznym	6,95
Monitoring dostarczał instytucjom realizującym PROW wiedzę niezbędną do podejmowania dalszych działań i wprowadzania ew. zmian w realizacji Programu	6,92
Wymagania związane z rozliczaniem i monitorowaniem projektów były w pełni zrozumiałe dla beneficjentów. Mieli oni wystarczającą wiedzę, by prawidłowo przygotować wnioski o płatność i wywiązać się ze zobowiązań monitoringowych	6,91
Komitet Monitorujący miał znaczący wpływ na zasady wyboru projektów	6,90
Ewaluacja dostarczała instytucjom realizującym PROW wiedzę niezbędną do podejmowania dalszych działań i wprowadzania ew. zmian w realizacji Programu	6,88
Wymagania związane z realizacją dofinansowanych operacji były w pełni zrozumiałe dla beneficjentów. Mieli oni wystarczającą wiedzę, by prawidłowo zrealizować projekty	6,86
Komitet Monitorujący miał znaczący wpływ na rozwiązywanie problemów pojawiających się podczas realizacji PROW	6,65
Wymagania dot. naboru projektów były w pełni zrozumiałe dla wnioskodawców - mieli oni wystarczającą wiedzę, by prawidłowo przygotować wnioski do dofinansowanie	6,64
Komunikacja pomiędzy instytucjami realizującymi PROW przebiegała płynnie	6,60
Sprawnie rozwiązywano problemy pojawiające się podczas realizacji PROW 2014-2020	6,40
Zasady naboru wniosków, w tym kryteria wyboru projektów, pozwalały wybrać projekty najwyższej jakości, najlepiej przyczyniające się do realizacji celów PROW (a nie tylko zawierające fasadowe zapisy)	6,23
Regulacje prawne umożliwiły optymalną realizację PROW	6,09

Procedury wdrażania umożliwiły optymalną realizację PROW

5,89

Źródło: Badanie osób na stanowiskach kierowniczych w instytucjach systemu realizacji (CAWI), N=44. Ocena w skali 0-10, przy czym 0 oznacza „zdecydowanie nie”, a 10 oznacza „zdecydowanie tak”

Wnioski o wsparcie z PT były przyjmowane na bieżąco, a pomoc przyznawano według kolejności złożenia od 31.01.2017 r. Pierwsze wnioski o PT były obszerne obejmowały wydatki od początku okresu programowania. Wnioski beneficjentów musiały spełniać wymagania określone w PROW 2014-2020 oraz zapewnić osiągnięcie celów PT oraz mieć pozytywny wpływ na stan wdrożenia PROW lub działań dotyczących poprzedniego lub następnego okresu programowania, co było weryfikowane podczas oceny.

W ramach PT refundowane są między innymi koszty zatrudnienia kadr urzędniczych. W ocenie badanych uczestniczących wywiadach pogłębionych pomioty zajmujące się wdrożeniem wsparcia nie byłyby zdolne realizować zadań składających się na wdrażanie PROW bez otrzymania wsparcia z PT. Wdrożenie Programu okazałoby się niemożliwe bez zapewnienia finansowania wynagrodzeń pracowników i zagwarantowania im odpowiednich warunków pracy (np. subsydiowania sprzętów, czynszów, najmów, kontroli, audytu). Za koszty kwalifikowalne uznane były koszty niezbędne do realizacji zadań kwalifikowalnych, uzasadnione zakresem operacji i niezbędne do osiągnięcia jej celu oraz racjonalne. Beneficjenci pozytywnie ocenili formę wsparcia polegającą na prefinansowaniu pomocy. Dzięki wieloletniemu doświadczeniu obsługi instrumentów PROW pracownicy przede wszystkim MRiRW oraz ARiMR dysponują wiedzą oraz kontaktami pozwalającymi na szybkie rozwiązywanie napotykanymi trudnościami i problemami. Na rezultaty PT zwracano uwagę również we wcześniejszych badaniach ewaluacyjnych dotyczących pomocy technicznej PROW¹².

Projekty w ramach PT mają charakter pozakonkursowy. Krąg beneficjentów został określony bowiem w przepisach rozporządzenia MRiRW z dnia 20 września 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy technicznej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Zgodnie z tymi przepisami, uprawniony wnioskodawca składa wniosek o dofinansowanie projektu do ARiMR, z wyłączeniem ubiegania się o wsparcie przez ARiMR, która składa wniosek do MRiRW do Biura Pomocy Technicznej.

Kryteria oceny wniosków obejmują kryteria dostępu (A)¹³ oraz kryteria wyboru (B)¹⁴. Wsparcie PT PROW obejmowało zatem jedynie II filar WPR finansowane ze EFRROW. W PROW 2014 –

¹² Por. Ocena ex-ante Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Raport końcowy Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (lider konsorcjum), Ecorys Polska, Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2014, str. 237

¹³ A - kryteria dostępu:

projekt jest zgodny z celami pomocy technicznej, projekt obejmuje koszty kwalifikowalne, okres realizacji projektu jest zgodny z okresem realizacji PROW 2014-2020 - przewiduje się możliwość skrócenia okresu realizacji z powodu konieczności rozliczenia środków Unii Europejskiej.

2020 wszyscy beneficjenci składają wnioski przy użyciu generatora. Wyjątek stanowi ARiMR składając jako beneficjent wniosek o przyznanie pomocy technicznej do MRiRW. W ramach badania jakościowego nie wskazano na problemy z tego typu formą ubiegania się o pomoc po stronie beneficjentów. Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że problemem w realizacji projektów PT są procedury zamówień publicznych i konkurencyjnego trybu wyboru wykonawcy, które jednak nie stanowią specyfiki PT, stosowane są bowiem również w ramach wydatkowania środków pomocy technicznej w innych programach operacyjnych polityki spójności. Problem ten był też identyfikowany jako bariera realizacji projektów PT szczególnie w ramach KSOW w poprzedniej perspektywie¹⁵.

Badanie pokazuje, że mechanizmy zarządzania i wdrażania PT są efektywne, nie wymagają więc zmian. Odnośnie Schematu II identyfikowano czasochłonność procesu ubiegania się o środki pomocy technicznej, gdzie beneficjentem PT są w szczególności Samorządy Województw, do których wnioski o wsparcie składają partnerzy KSOW. Wywiady z przedstawicielami SW wskazywały właśnie na ten obszar jako pole do możliwych usprawnień i uproszczeń. Problemy podnoszone podczas weryfikacji wniosków PT odnosiły się do jakości dokumentacji potwierdzającej kwalifikowalność wydatków, które były weryfikowane po raz pierwszy przez pracowników SW, i po raz kolejny podlegały weryfikacji przez ARiMR po złożeniu wniosku obejmującego zbiorcze koszty uwzględniające projekty partnerów KSOW z danego regionu. Od jakości przekazywanych dokumentów zależy bowiem szybkość rozpatrywanego wniosku. Podczas panelu ekspertów dotyczącego pomocy technicznej wskazano na zasadność rozliczenia niektórych kosztów w formie ryczałtowej. W bieżącym okresie programowania 2014-2020 KEzaleca stosowanie uproszczonych metod rozliczania wydatków w ramach środków unijnych, w tym kwot ryczałtowych, na szerszą skalę. Stosowanie uproszczonych metod rozliczania projektów reguluje art. 67 ust 1 rozporządzenia ogólnego nr 1303/2013. Art. 67 ust. 3 ww. rozporządzenia daje możliwość łączenia form uproszczonych w projekcie, niemniej jednak w tylko sytuacji, gdy „(...) każda z nich dotyczy innej kategorii kosztów lub w przypadku, gdy są one stosowane do odrębnych projektów stanowiących część operacji lub kolejnych etapów operacji.” Powyższe regulacje UE stanowiły podstawę dla określenia zasad kwalifikowania uproszczonych metod rozliczania wydatków w zakresie środków polityki spójności¹⁶.

---

¹⁴ B - kryteria wyboru:

Pomoc techniczna przewidziana jest jako wsparcie określonych beneficjentów, udzielane w zależności od istniejących i zgłoszonych potrzeb, pod warunkiem, że są one zgodne z zasadami kwalifikowalności, co podlega weryfikacji zgodnie z przyjętymi procedurami.

¹⁵ Zob. Ocena ex post Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 Część IV Ocena realizacji Pomocy Technicznej i Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Raport końcowy, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2016, str. 171

¹⁶ W Wytycznych kwalifikowalności (Podrozdział 6.6 i 8.5) określono obligatoryjne i fakultatywne uproszczone metody rozliczania wydatków w projektach EFS. Zgodnie z Wytycznymi we wszystkich projektach EFS (zarówno w PO WER, jak i 16 RPO) o wartości środków publicznych nieprzekraczającej

Podsumowując, PT w ramach PROW pozwoliła na wsparcie wdrożenia PROW w zakresie przygotowania, zarządzania, monitorowania, ewaluacji, informacji i komunikacji, tworzenia sieci, rozpatrywania skarg oraz kontroli i audytu. Badanie pokazuje, że mechanizmy zarządzania i wdrażania PT są efektywne, nie wymagają więc zmian. Specyfika PT polega na tym, że jest to instrument niejako wewnętrzny, którego zadaniem jest zapewnienie poprawnego funkcjonowania całego systemu wdrażania funduszy europejskich oraz poszczególnych programów operacyjnych. W związku z tym pełni on funkcję „służebną” wobec działań Programu realizujących „merytoryczne” funkcje. „Służebność” pomocy technicznej przejawia się choćby tym, że działa on na rzecz sprawnej realizacji pozostałych priorytetów w programie, a sukcesem tego narzędzia jest poprawne wdrożenie i realizacja celów wszystkich osi priorytetowych w programach operacyjnych. Zatem najlepszym przykładem skuteczności działania pomocy technicznej jest sytuacja, gdy system instytucjonalny odpowiedzialny za wdrażanie programu operacyjnego działa sprawnie, bez przeszkód realizuje swoje zadania i cele programu.

Przeprowadzone badanie PROW pokazało, że w przypadku Programu system pomocy technicznej został zaprogramowany w efektywny sposób, pozwalający na skuteczne wdrażanie programu. PT od początku wdrażania funduszy europejskich w Polsce znacząco wpływa na zmianę jakości i sprawności administracji odpowiadającej za realizację poszczególnych programów operacyjnych. Przeprowadzone badania jednoznacznie pokazały, że instrument ten gwarantuje stabilne zatrudnienie, wyposażenie stanowisk pracy i rozwój pracowników. Instrument pomocy technicznej pokazuje też, że najlepszym wskaźnikiem jego skuteczności jest jego „niedostrzegalność”, tzn. najlepiej działająca pomoc techniczna to taka, która na co dzień realizuje swoje zadania przy maksymalnie uproszczonych zasadach i procedurach, bez nadmiernych wymagań i procedur i jest niezauważalna dla pracowników na co dzień, co pozwala skupić się na realizacji kluczowych zadań z perspektywy osiągnięcia głównych celów poszczególnych programów.

Wydaje się, że po przeprowadzeniu rozmów i analizie ankiet z osobami uczestniczącymi we wdrażaniu PROW lub korzystającymi ze wsparcia pomocy technicznej PROW, uznać można, że PT w tym wypadku osiągnęła ten poziom sprawności i efektywności, który spełnia kryterium „minimalnej dostrzegalności”. Europejski Trybunał Obrachunkowy¹⁷ w sprawozdaniu specjalnym z 2015 roku pt. *W jakim stopniu pomoc techniczna przyczyniła się do osiągnięcia celów w zakresie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*, zwrócił uwagę na konieczność lepszego monitorowania wydatków z pomocy technicznej. Badanie pokazało, że wskaźniki

---

100 000 euro obligatoryjne jest stosowanie stawek jednostkowych lub kwot ryczałtowych obejmujących wszystkie wydatki bezpośrednie projektu.

¹⁷ Sprawozdanie specjalne ETO z 2015 roku pt. *W jakim stopniu pomoc techniczna przyczyniła się do osiągnięcia celów w zakresie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich*

http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR15_04/SR15_04_PL.pdf

służące pomiarowi postępu rzeczowego 2014-2020 są właściwe: są precyzyjne, odnoszą się do przedmiotu działań, informują o istocie zrealizowanych działań, są wiarygodne. Oczywiście w każdej sytuacji pozostaje pole do zmian i usprawnień lub poprawy efektywności. W tabeli rekomendacji dla systemu pomocy technicznej w PROW przedstawiono propozycje zmian lub usprawnień, które mają wzmocnić instrument pomocy technicznej dla PROW). Rekomendacje przygotowane zostały w taki sposób, by umożliwić w jak najkrótszym terminie i bez nadmiernego obciążenia instytucji wprowadzenie usprawnień. Biorąc pod uwagę zaawansowany etap realizacji programu oraz generalnie pozytywną ocenę funkcjonowania pomocy technicznej, można uznać, że ten element PROW nie wymaga fundamentalnych zmian lub korekt. W tym kontekście o części rekomendacji należałoby raczej pamiętać przy programowaniu nowych rozwiązań w kolejnej perspektywie finansowej UE. Program na tym etapie wdrażania wymaga utrzymania sprawnie działającego systemu, a znaczące czy rewolucyjne zmiany wprowadzone teraz mogą raczej obniżyć efektywność i skuteczność pomocy technicznej.

Istotną propozycją przede wszystkim dla IZ PROW jest zwrócenie uwagi na większe korzystanie z doświadczeń lub uczestniczenie w rozwiązaniach stosowanych w Programie Operacyjnym Pomoc Techniczna. IZ POPT pełni również rolę koordynującą system pomocy technicznej w pozostałych programach, zatem wiele rozwiązań stosowanych przez tę instytucję ma charakter uniwersalny i została przetestowana przez różnego typu instytucje, co może ułatwić ich zastosowanie w pomocy technicznej PROW. Ważnym elementem systemu stworzonego przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju jest również fakt, że jest on stosowany przez instytucje korzystające z pomocy technicznej PROW, np. urzędy marszałkowskie lub Ministerstwo Finansów. Większe ujednoczenie obu systemów pomocy technicznej może pozytywnie wpłynąć na korzystanie z wsparcia przez te instytucje, ale też na cały system pomocy technicznej w kraju.

6.2. Ocena rezultatów wdrażania i oddziaływania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Niniejszy rozdział stanowi odpowiedź na pytanie badawcze 2. W jakim stopniu krajowa sieć obszarów wiejskich przyczynia się do osiągnięcia celów, o których mowa w art. 54 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013?

Ocena trafności logiki interwencji KSOW

KSOW to jedno z kluczowych komponentów w zakresie Polityki Rozwoju Obszarów Wiejskich UE. Jako takie podlegają ocenie w okresie programowym¹⁸. Celem KSOW jest wspieranie rozwoju obszarów wiejskich w ramach PROW 2014-2020. Zgodnie z zapisami art. 54 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013 do zadań sieci należą cztery cele. W PROW 2014-2020 w zakresie zadań wyznaczono także aktywizację mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatyw w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, w tym kreowania miejsc pracy na terenach wiejskich.

Tabela 9 Wykaz celów KSOW w okresie programowania 2014-2020

Numer celu	Nazwa celu
Cel 1.	Zwiększenie udziału zainteresowanych stron we wdrażaniu inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich
Cel 2.	Podniesienie jakości wdrażania PROW
Cel 3.	Informowanie społeczeństwa i potencjalnych beneficjentów o polityce rozwoju obszarów wiejskich i możliwości finansowania
Cel 4.	Wspieranie innowacji w rolnictwie, produkcji żywności, leśnictwie i na obszarach wiejskich
Cel 5.	Aktywizacja mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatyw w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, w tym kreowania miejsc pracy na terenach wiejskich

Źródło: Opracowanie własne

Cele KSOW osiągnane są poprzez realizację Planu Działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, na który składają się Plany Operacyjne KSOW. W ramach obecnej perspektywy wprowadzono trzy dwuletnie Plany Operacyjne na lata 2014-2015, 2016-2017 oraz 2018-2019. Postęp rzeczowy realizacji KSOW monitorowany jest przy zastosowaniu

¹⁸ Rozporządzenie (UE) Nr 1305/2013, Art. 68.

wskaźników ujętych w Planach Operacyjnych¹⁹. Dokumenty te akceptowane były uchwałami Grupy Roboczej do spraw Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

W wyniku analizy ankiety przeprowadzonej wśród partnerów KSOW w 2015 r. Działania KSOW określone w PROW 2014-2020 (działania 1-9) zostały uzupełnione o działania 10-13. Zdecydowano się na kontynuację działań: 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13. Finalny wykaz działań Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich wskazano poniżej:

---

¹⁹ Wskaźniki monitorowania i oceny działalności KSOW przedstawiały się następująco:

- 1) Liczba i koszty szkoleń/ seminariów/ innych form szkoleniowych dla potencjalnych beneficjentów i beneficjentów.
- 2) Liczba uczestników szkoleń/ seminariów/ innych form szkoleniowych dla potencjalnych beneficjentów i beneficjentów.
- 3) Liczba i koszty konferencji.
- 4) Liczba uczestników konferencji.
- 5) Liczba i koszty szkoleń/ innych form szkoleniowych dla pracowników punktów informacyjnych i doradców
- 6) Liczba uczestników szkoleń/ innych form szkoleniowych dla pracowników punktów informacyjnych i doradców
- 7) Liczba i koszty targów, wystaw, imprez lokalnych, regionalnych, krajowych i międzynarodowych.
- 8) Liczba uczestników targów, wystaw, imprez lokalnych, regionalnych, krajowych i międzynarodowych.
- 9) Liczba i koszty tytułów publikacji wydanych w formie papierowej.
- 10) Liczba i koszty tytułów publikacji wydanych w formie elektronicznej.
- 11) Liczba i koszty artykułów/wkładek w prasie i w internecie.
- 12) Liczba i koszty audycji, programów, spotów w radio, telewizji i internecie.
- 13) Słuchalność/oglądalność audycji, programów, spotów.
- 14) Liczba i koszty stron internetowych.
- 15) Liczba użytkowników stron internetowych.
- 16) Liczba odwiedzin stron internetowych.
- 17) Liczba forów internetowych, mediów społecznościowych itp..
- 18) Liczba użytkowników forów internetowych, mediów społecznościowych itp.
- 19) Liczba odwiedzin forów internetowych, mediów społecznościowych itp.
- 20) Liczba i koszty konkursów.
- 21) Liczba uczestników konkursów.
- 22) Liczba udzielonych konsultacji w punkcie informacyjnym PROW 2014-2020.
- 23) Koszt materiałów promocyjnych.

Tabela 10 Działania KSOW

Nazwa działania KSOW	Opis działania KSOW	Cele KSOW realizowany przez działanie	Podmioty realizujące działanie
Działanie 1. Rozpowszechnianie informacji na temat wyników monitoringu i oceny realizacji działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w perspektywie finansowej 2014-2020	Działanie ma służyć rozpowszechnianiu informacji na temat wyników realizacji PROW 2014-2020. Powyższe wynika z konieczności przekazywania aktualnej informacji o wynikach monitoringu realizacji PROW 2014-2020 i oceny realizacji jego działań ogółowi społeczeństwa, Komisji Europejskiej i innym instytucjom	cel nr 2 cel nr 3	IZ, JC i ARiMR
Działanie 2: Działania na rzecz tworzenia sieci kontaktów dla doradców i służb wspierających wdrażanie innowacji na obszarach wiejskich	Działanie ma służyć: 1) ułatwianiu tworzenia oraz funkcjonowania sieci kontaktów pomiędzy rolnikami, podmiotami doradczymi, jednostkami naukowymi, przedsiębiorcami sektora rolno-spożywczego oraz pozostałymi podmiotami zainteresowanymi wdrażaniem innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich; 2) ułatwianiu wymiany wiedzy fachowej oraz dobrych praktyk w zakresie wdrażania innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich.	Cel 4	IZ, JC, CDR i WODR
Działanie 3: Gromadzenie przykładów operacji realizujących poszczególne priorytety Programu	Działanie ma służyć identyfikacji, gromadzeniu i upowszechnianiu przykładów operacji zrealizowanych w ramach priorytetów Programu. Realizacja działania umożliwi identyfikację rozwiązań i dobrych praktyk poprzez gromadzenie i upowszechnianie przykładów operacji zrealizowanych w ramach priorytetów PROW 2014-2020. Dzięki temu działaniu ostateczni odbiorcy Programu będą mogli zapoznać się z rozwiązaniami, które zostały już wdrożone i są możliwe do stosowania.	Cel 1 Cel 2	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW
Działanie 4: Szkolenia i	Działanie ma służyć wsparciu lokalnych	Cel 5	IZ, JC,

działania na rzecz tworzenia sieci kontaktów dla Lokalnych Grup Działania (LGD), w tym zapewnianie pomocy technicznej w zakresie współpracy międzyterytorialnej i międzynarodowej	grup działania w zakresie poszukiwania partnerów do współpracy międzyterytorialnej i międzynarodowej oraz podniesienie kompetencji lokalnych grup działania w zakresie wykonywanych przez nie zadań związanych z realizacją Lokalnych Strategii Rozwoju, w szczególności doradztwa na rzecz potencjalnych wnioskodawców i prowadzenia oceny operacji.		jednostki regionalne i partnerów KSOW
Działanie 5: Poszukiwanie partnerów KSOW do współpracy w ramach działania „Współpraca”, o którym mowa w art. 3 ust.1 pkt. 13 ustawy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW w ramach PROW na lata 2014-2020 oraz ułatwianie tej współpracy	Działanie ma służyć pomocy w tworzeniu grup operacyjnych na rzecz innowacji oraz w opracowaniu projektów przez grupy operacyjne. W realizowanej perspektywie finansowej duży nacisk położony został na innowacyjność, jako ważny czynnik stymulujący rozwój obszarów wiejskich i cel przekrojowy PROW 2014-2020. Innowacyjność, przybierająca formy nowych metod pracy, tworzenia nowych produktów i usług oraz dostosowywania sprawdzonych rozwiązań do nowych warunków, stanowi szczególny obszar wsparcia w ramach PROW 2014-2020	Cel 4	IZ, JC, CDR, WODR i partnerów KSOW
Działanie 6: Ułatwianie wymiany wiedzy pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w rozwoju obszarów wiejskich oraz wymiana i rozpowszechnianie rezultatów działań na rzecz tego rozwoju	Działanie ma służyć wymianie wiedzy pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w rozwoju obszarów wiejskich i promowaniu integracji i współpracy między nimi. W Polsce istnieje baza instytucji ułatwiająca wypracowanie rozwiązań potrzebnych dla rozwoju wsi i rolnictwa i ich transfer do praktyki oraz upowszechnienie aktualnej wiedzy niezbędnej w prowadzeniu działalności, w szczególności rolniczej. Istnieje także bogate zaplecze szkolnictwa wyższego oraz instytucji naukowo-badawczych działających w tym obszarze.	Cel 1	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW
Działanie 7: Współpraca z Europejską Siecią na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich	Działanie ma służyć współpracy z ESROW w celu wymiany informacji na temat polityki rozwoju obszarów wiejskich w państwach członkowskich, efektywnego	Cel 1 Cel 2 Cel 3	IZ i JC.

	wdrażania PROW 2014-2020 oraz rozpowszechniania dobrych praktyk w zakresie jego wdrażania. Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich została utworzona w 2008 r. przez Dyрекcję Generalną ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej w celu skutecznego wspierania Państw Członkowskich we wdrażaniu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich	Cel 4 Cel 5	
Działanie 8: Plan komunikacyjny PROW 2014-2020	Działanie ma służyć informowaniu i reklamie PROW 2014-2020, jego rezultatów i wkładu Wspólnoty w jego realizację oraz informowaniu i reklamie odnośnie nowego okresu programowania (2021-2027). Realizacja działania umożliwi realizację zadań, o których mowa w art. 66 ust. 1 lit. i rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)	Cel 2 Cel 3 Cel 4	IZ i podmioty zaangażowane w realizację Strategii komunikacji (ARiMR, ARR, samorządy województw).
Działanie 9: Wspieranie współpracy w sektorze rolnym i realizacji przez rolników wspólnych inwestycji	Działanie ma służyć wspieraniu profesjonalnej współpracy i realizacji przez rolników wspólnych inwestycji, w szczególności poprzez zwiększenie zainteresowania producentów rolnych zrzeszaniem się w organizacje, grupy producenckie, tworzenie wspólnych struktur handlowych czy powiązań organizacyjnych lub innych form współpracy przyczyniających się do możliwości wspólnego składania wniosków o przyznanie pomocy i wspólnej realizacji inwestycji. Wspólne działanie wzmacnia pozycję producentów rolnych w łańcuchu żywnościowym, sprzyja zwiększaniu ich udziału w wartości dodanej. Współpraca z grupą producentów jest też korzystna dla	Cel 1	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW

	odbiorcy surowca ze względu na możliwość zapewnienia sobie: regularności dostaw, dostosowania ich wielkości do potrzeb, odpowiedniej i wyrównanej jakości surowca.		
Działanie 10: Organizacja i udział w targach, wystawach tematycznych na rzecz prezentacji osiągnięć i promocji polskiej wsi w kraju i za granicą	Działanie ma służyć promowaniu polskich i regionalnych producentów żywności, wytwórców produktów lokalnych, lokalnych twórców i artystów, a także poznanie wykorzystywanych na świecie rozwiązań organizacyjnych i technicznych, metod produkcji, uprawy roślin i hodowli zwierząt. Działanie ma na celu organizowanie i udział w targach, na których promowane są polskie produkty żywnościowe, ale także promowana jest kultura wiejska, dziedzictwo kulturowe, turystyka wiejska (w tym agroturystyka) i nowe technologie. Udział w targach sprzyja wymianie doświadczeń, nawiązywaniu kontaktów i promocji rozwiązań polskich na arenie międzynarodowej. W zależności od rodzaju i tematyki targów różna może być funkcja i cel wzięcia w nich udziału. Działanie może zatem pełnić funkcję edukacyjną, marketingową oraz aktywizacyjną i promocyjną.	Cel 2 Cel 3	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW
Działanie 11: Aktywizacja mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatyw służących włączeniu społecznemu, w szczególności osób starszych, młodzieży, niepełnosprawnych, mniejszości narodowych i innych osób wykluczonych społecznie	Działanie ma służyć aktywizacji mieszkańców wsi oraz przyczyniania się do powstawania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich, a także polepszania zarządzania lokalnymi zasobami. Działanie to ma sprzyjać aktywizacji społeczności wiejskich poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw. Działanie ma na celu zaktywizowanie mieszkańców wsi, tak aby byli zainteresowani podejmowaniem inicjatywy w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, podejmowaniem współpracy i zrzeszaniem się. Szczególne istotne jest wykorzystanie potencjału	Cel 5	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW

	młodzieży, który powinien owocować rozwojem postaw przedsiębiorczych, a w dalszej perspektywie prowadzić do rozwoju działalności gospodarczej na wsi.		
Działanie 12: Identyfikacja, gromadzenie i upowszechnianie dobrych praktyk mających wpływ na rozwój obszarów wiejskich	Działanie ma służyć upowszechnianiu wśród potencjalnych beneficjentów i beneficjentów PROW 2014-2020 skutecznych rozwiązań wspierających rozwój obszarów wiejskich, z uwzględnieniem komplementarności i synergii różnych funduszy	Cel 2	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW
Działanie 13: Promocja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich	Działanie ma służyć uzyskaniu równowagi ekonomicznej, przyrodniczej i społecznej na obszarach wiejskich poprzez promocję zrównoważonego rozwoju tych obszarów. Promocja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich zakłada wspieranie podejmowania na tych obszarach zróżnicowanej działalności gospodarczej oraz kształtowanie jej w sposób zapewniający zachowanie walorów środowiskowych i kulturowych, poprawę warunków życia przez rozwój infrastruktury oraz zapewnienie mieszkańcom i przedsiębiorcom dostępu do usług, a także rozwój funkcji kulturowych i społecznych wsi	Cel 1 Cel 3	IZ, JC, jednostki regionalne i partnerów KSOW

Źródło: Plan Działania KSOW 2014-2020

Logikę interwencji KSOW, zidentyfikowaną w oparciu o Plan Działania KSOW 2014-2020, można przedstawić następująco:

1. Aby wspierać rozwój obszarów wiejskich w ramach PROW 2014-2020 konieczne jest wspieranie partnerów KSOW oraz LGD w podejmowanych przez nich operacjach.
2. Wsparcie dostarczane jest poprzez realizację działań wyznaczonych JC i JR KSOW. Finalnie realizowane działania koncentrują się wokół wspierania sieci kontaktów dla LGD i partnerów KSOW, wymiany wiedzy pomiędzy nimi, wspierania innowacji w rolnictwie, włączania społecznego, zrównoważonego rozwoju oraz identyfikacji i popularyzacji dobrych praktyk.
3. Realizacja działań KSOW przyczyni się do podniesienia jakości realizacji Programu oraz zwiększenia świadomości społeczeństwa i potencjalnych beneficjentów o polityce rozwoju obszarów wiejskich i wsparciu finansowym.
4. Dzięki realizacji tych działań KSOW zwiększy się udział mieszkańców wsi we wdrażaniu inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz promowaniu innowacji w rolnictwie, produkcji żywności i w leśnictwie, a zatem powstaną nowe miejsca pracy na terenach wiejskich.

U podstaw zaplanowanej interwencji leży założenie o niskiej konkurencyjności rolnictwa oraz niedostatecznej przedsiębiorczości mieszkańców wsi. W odniesieniu do postępującego procesu dezagrarnizacji oraz niskiej produktywności zasobów pracy konieczne zdaje się tworzenie nowych, pozarolniczych miejsc pracy. Ważnym elementem podejmowanych działań jest nacisk na innowacyjność, wzmacnianie pozycji grupy producentów rolnych oraz promowanie turystyki wiejskiej. Warto zauważyć, że w Programie na lata 2014-2020 monitorowaniem objęto także koszty poszczególnych form realizacji operacji, podczas gdy w latach 2007-2013 koncentrowano się na liczbie zrealizowanych działań szczegółowych bez uwzględnienia proporcji.

Struktura organizacyjna KSOW

Zgodnie z zapisem programowym KSOW skupia krajowe struktury administracyjne, takie jak: jednostka centralna KSOW (Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie), 16 jednostek regionalnych KSOW umiejscowionych w strukturze Samorządu Województwa, Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego, Grupa Robocza ds. KSOW, Wojewódzkie Grupy Robocze ds. KSOW. W działania KSOW zaangażowane są także Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa.

Kształt struktury organizacyjnej KSOW był przedmiotem wcześniejszych badań ewaluacyjnych. W raporcie z badania ex-ante PROW 2014-2020²⁰ negatywnie oceniono brak jednoznacznego wskazania w projekcie Programu podmiotu pełniącego funkcję Jednostki Centralnej. Kwestię tę postrzegano jako czynnik, który może wpłynąć negatywnie na funkcjonowanie KSOW w okresie uruchamiania PROW 2014-2020.

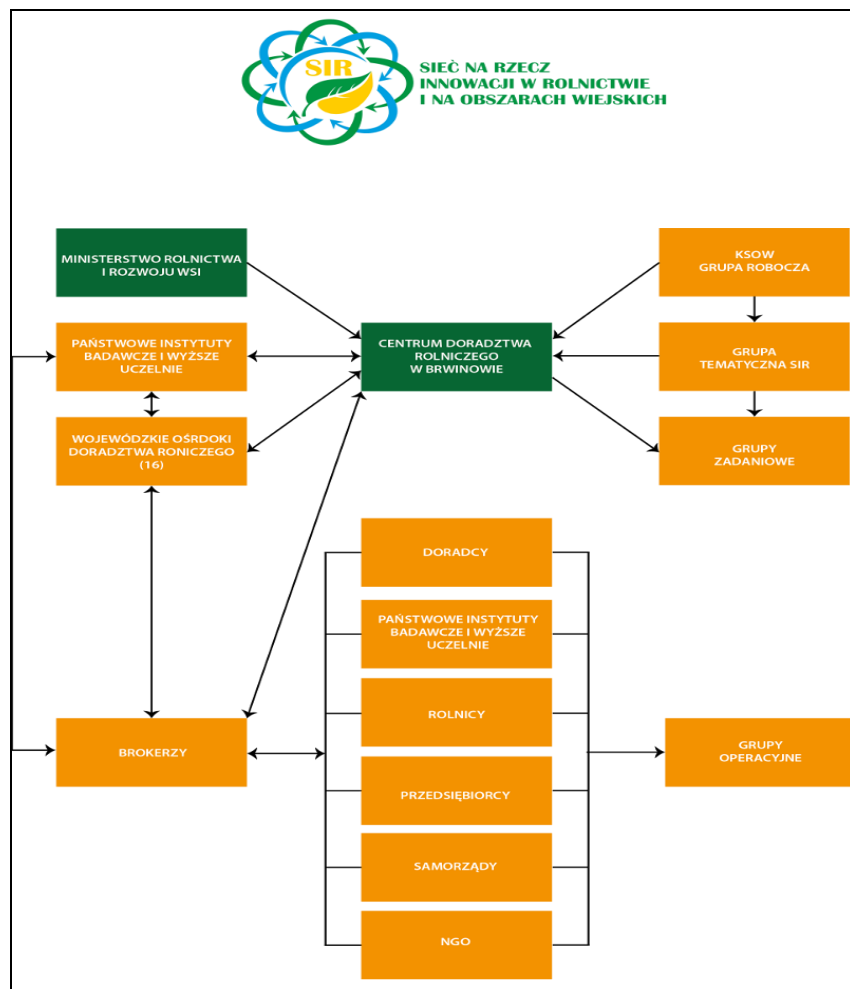
Do dnia 31 grudnia 2017 r. funkcję jednostki centralnej KSOW pełniła Fundacja Pomocy dla Rolnictwa(FAPA). Od dnia 1 stycznia 2018 r., funkcję tę sprawuje Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie. Podstawą realizacji zadań JC KSOW było rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 września 2017 r. w sprawie upoważnienia Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie do pełnienia funkcji jednostki centralnej krajowej sieci obszarów wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020; Dz.U z 2017 r., poz. 1780).

W ramach KSOW funkcjonuje również Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (podsieć). Jej zadania są realizowane przez wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego na poziomie regionalnym, a Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie na poziomie krajowym. Zadania Sieci, w tym zadania brokera innowacji, wykonują WODR-y umiejscowione we wszystkich 16 województwach, a koordynację wykonania tych zadań zapewnia CDR. Cel główny SIR obejmują Wspieranie innowacji w rolnictwie, produkcji żywności, leśnictwie i na obszarach wiejskich. Cele szczegółowe SIR obejmują: ułatwianie tworzenia oraz funkcjonowania sieci kontaktów pomiędzy podmiotami wspierającymi wdrażanie innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, pomoc w tworzeniu grup operacyjnych i w opracowaniu przez nie projektów na rzecz innowacji w rolnictwie oraz ułatwianie wymiany wiedzy fachowej i dobrych praktyk.

---

²⁰ Ocena ex-ante Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (lider konsorcjum), Ecorys Polska, Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2014

Wykres 10 Struktura organizacyjna Sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR)

Źródło: <https://www.cdr.gov.pl/sir/90-nasze-dzialania/sir/sir-schemat/1744-czym-jest-sir>

Na wdrożenie SIR wpływ miało określenie limitu środków przeznaczonych w szczególności na wynagrodzenia pracowników i liczba etatów zaplanowanych na realizację zadań SIR. W sprawozdaniu rocznym z realizacji Planu Działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 za rok 2016 wskazywano przykładowo, że na podstawie dwuletnich doświadczeń związanych z ww. zadaniami zarówno CDR jak i WODR nie były w stanie wypełnić wszystkich obowiązków. Kolejnym elementem wskazywanym w sprawozdaniu z realizacji KSOW za 2016 rok była zbyt mała kwota przeznaczona na funkcjonowanie SIR - powodowała, że środki nie były w stanie pokryć kosztów związanych z wynagrodzeniem pracowników wykonujących zadania na rzecz SIR, delegacjami, zakupem materiałów biurowych, utrzymaniem biura itp. do końca okresu programowania tj. czerwca 2023 r. Powyżej przedstawione kwestie problemowe

zostały rozwiązane na początku 2019 roku w postaci zwiększenia wysokości środków pomocy technicznej w wyniku uzgodnienia z KE²¹.

Analiza czynników wpływających na funkcjonowanie KSOW

Prace badawcze prowadzone w ramach przedmiotowego badania ewaluacyjnego obejmowały obserwację czynników, które przyczyniły się do sukcesu i niepowodzenia sieci. Zidentyfikowane czynniki zarówno osłabiały oraz wspierały osiągnięcie zakładanych efektów działań KSOW. Zidentyfikowane wewnętrzne czynniki to zagadnienia związane z administracją i zarządzaniem siecią. Badanie pokazało, że jest zbyt wcześnie na ocenę, czy zmiana podmiotu wykonującego zadania JC KSOW w trakcie procesu wdrożenia miała jakiś wpływ na skuteczność działań krajowej sieci. Takie zdanie wynika głównie z wniosków z panelu ekspertów. Mając jednak w pamięci, że wraz ze zmianą podmiotu pełniącego zadania JC KSOW zapewniono również przeniesienie z FAPA pracowników zajmujących się KSOW do nowego podmiotu można uznać, że zmiana ta nie będzie miała negatywnego wpływu na wdrożenie KSOW.

Pośród czynników mających wpływ na wdrożenie KSOW należy wskazać na uwarunkowania formalno-prawne wydatkowania środków stanowiących Pomoc techniczną. W wywiadach z przedstawicielami IZ wskazywano m.in. na problemy w pierwszym etapie wdrażania Programu jeszcze przed opublikowaniem rozporządzenia MRiRW w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty Pomocy Technicznej w ramach PROW na lata 2014-2020. Problemy wskazywane na tym etapie dotyczyły m.in. zasad korzystania z zasobów własnych partnerów przy realizacji operacji np. zasoby kadrowe, hotele, catering, transport; rozliczania kosztów administracyjnych operacji (w tym osobowych); zakupu środków trwałych. W tym zakresie podjęto jednak satysfakcjonujące środki naprawcze – weszło w życie rozporządzenie MRiRW z dnia 20 września 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania oraz wypłaty pomocy technicznej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020. Czynniki te nie miały zatem wpływu na skuteczność wdrożenia działań KSOW.

Ocena efektywności i skuteczności wyników oraz poziomu osiągnięcia celów KSOW

Na dzień 31.12.2018 r. w naborze od 31.01.2017 r. w ramach Schematu II Pomocy Technicznej złożono 364 wnioski na kwotę 111,5 mln zł, z czego zrealizowano 77 operacji o wartości 36,2 mln zł, co stanowi 27,7% liczby złożonych WoP. Odrzucono 15 wniosków. Wśród pojedynczych instytucji na koniec 2018 r. najwięcej operacji zrealizowała Instytucja Zarządzająca – blisko 34% operacji KSOW i 34% wykorzystanych środków.

---

²¹ Zob. rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 lutego 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia wysokości limitów środków dostępnych w ramach schematów pomocy technicznej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

Tabela 11 Liczba i wartość złożonych wniosków, złożonych WoP i zrealizowanych operacji w ramach Pomocy Technicznej w naborze od 31.01.2017 r. na dzień 31.12.2018 r. - Schemat II

	MRiRW	FAPA	Minister RiRW	Samorządy województw	CDR	ODR-y	ARiMR	KOWR	Ogółem
Liczba złożonych wniosków	87	9	1	179	16	70	1	1	364
ogółem	24%	2%	<0%	49%	4%	19%	<0%	<0%	100%
Wartość (zł)	31 244 835,27	3 468 253,75	1 769 658,11	55 092 259,78	6 748 465,96	12 179 969,66	686 240,9	345 510,4	111 535 193,83
ogółem	28%	3%	2%	49%	6%	11%	1%	<0%	100%
Liczba złożonych WoP	45	13	1	149	10	57	1	2	278
ogółem	16%	5%	0%	54%	4%	21%	<0%	1%	100%
Wartość (zł)	15 841 055,21	3 291 468,67	1 573 224,69	35 538 393,71	2 976 672,02	7 729 835,94	633 022,47	150 302,68	67 733 975,39
ogółem	23%	5%	2%	52%	4%	11%	1%	0%	100%
liczba operacji zrealizowanych	31	4	1	16	7	17	1	0	77
ogółem	40%	5%	1%	21%	9%	22%	1%	0%	100%
Wartość (zł)	12 466 852,59	2 647 125,02	1 558 424,11	15 134 826,34	2 186 579,25	1 607 397,42	633 022,47	0	36 234 227,2
ogółem	34%	7%	4%	42%	6%	4%	2%	0%	100%

Źródło: Dane przekazane przez ARiMR.

Analiza danych zbieranych w ramach sprawozdawczości realizacji PROW 2014-2020 oraz analiza Sprawozdań z realizacji Planów Operacyjnych i Planów Działania na lata 2014-2015, 2016-2017 oraz 2018-2019 pokazuje stały postęp w realizacji Programu.

Tabela 12 Stan realizacji operacji w ramach poszczególnych działań od początku realizacji planu operacyjnego na lata 2014-2015, 2016-2017, 2018-2019

Nr działania KSOW	ZŁOŻONE WNIOSKI O WYBÓR OPERACJI					PRZYJĘTE DO REALIZACJI			
	Plan operacyjny KSOW na lata	liczba złożonych przez partnerów (szt.)	kwota operacji złożonych przez partnerów (w PLN)	liczba operacji własnych (szt.)	kwota operacji własnych (w PLN)	liczba operacji partnerskich (szt.)	kwota operacji partnerskich (w PLN)	liczba operacji własnych (szt.)	kwota operacji własnych (w PLN)
1	2016-2017	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
	2018-2019	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
2	2016-2017	3	51 657,27	215	7 099 497,43	0	0,00	183	4 886 448,72
	2018-2019	0	0,00	0	0,00	0	0,00	58	3 295 628,42
3	2016-2017	0	0,00	5	363 000,00	0	0,00	5	208 000,00
	2018-2019	1	19 987,50	0	0,00	1	19 987,50	11	1 120 750,00
4	2016-2017	60	6 314 870,58	19	1 587 643,00	29	1 006 473,50	16	1 027 353,00
	2018-2019	41	2 641 544,02	9	0,00	35	2 172 088,47	13	638 200,00
5	2016-2017	40	2 608 690,69	69	2 660 767,00	7	433 573,13	64	2 364 027,38
	2018-2019	51	3 472 329,51		0,00	21	1 002 399,77	39	1 093 144,91
6	2016-2017	271	19 576 778,35	42	1 146 689,26	99	2 716 924,34	37	1 805 550,11
	2018-2019	185	10 196 342,78	0	0,00	122	6 245 272,23	45	7 057 411,00
7	2016-2017	0	0,00	2	177 546,90	0	0,00	1	6 500,00
	2018-2019	0	0,00	0	0,00	0	0,00	3	215 000,00
8	2016-2017	0	0	306	15 801 181,04	0	0,00	294	13 866 535,70
	2018-2019	0	0	0	0,00	0	0,00	99	5 317 781,30
9	2016-2017	50	2 403 473,57	14	1 090 462,60	26	669 423,23	12	477 740,00
	2018-2019	41	2 344 560,00	0	0,00	35	1 978 736,82	23	861 000,00
10	2016-2017	192	15 134 224,33	84	8 299 254,74	69	2 351 934,97	83	6 590 321,02
	2018-2019	31	1 776 524,89	0	0,00	24	1 097 089,90	20	2 503 625,00

11	2016-2017	296	15 891 231,01	27	1 160 730,00	89	2 415 553,95	26	986 728,46
	2018-2019	69	2 932 582,39	0	0,00	42	1 581 729,72	10	409 500,00
12	2016-2017	165	10 284 333,35	34	2 447 101,92	50	1 298 344,99	27	1 197 998,39
	2018-2019	15	1 336 743,57	0	0,00	9	1 070 817,16	6	477 625,00
13	2016-2017	487	33 649 168,91	109	7 870 234,33	175	5 550 319,85	94	3 769 999,04
	2018-2019	93	4 142 142,77	0	0,00	51	2 055 956,78	20	1 693 645,00
SUMA	2016-2017	1 564	105 914 428,06	926	49 704 108,22	544	16 442 547,96	842	37 187 201,82
	2018-2019	527	28 862 757,43	0	0,00	340	17 224 078,35	347	24 683 310,63

*w zestawieniu nie wykazano danych ze informacji z realizacji Planu Operacyjnego na lata 2014-2015 z uwagi na brak podziału w informacji na projekty partnerskie i własne

Źródło: Informacja półroczna z realizacji Planów Operacyjnych

Dane zbierane w ramach sprawozdawczości realizacji PROW 2014-2020 oraz dane wykazane w poszczególnych Sprawozdaniach z realizacji Planów Operacyjnych i Planów Działania KSOW pokazują jednak poziom realizacji w ramach określonego okresu realizacji tego planu. W celu analizy informacji w sposób narastający dokonano analizy danych przekazanych przez ARiMR.

Analiza sprawozdań pokazuje, że największym zainteresowaniem cieszyło się działanie 6. Ułatwianie wymiany wiedzy pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w rozwoju obszarów wiejskich oraz wymiana i rozpowszechnianie rezultatów działań na rzecz tego rozwoju (złożone wnioski opiewały na kwotę 287 tys. zł), następnie działanie 11. Aktywizacja mieszkańców wsi na rzecz podejmowania inicjatyw służących włączeniu społecznemu, w szczególności osób starszych, młodzieży, niepełnosprawnych, mniejszości narodowych i innych osób wykluczonych społecznie (złożone wnioski opiewały na kwotę 59 tys. zł).

Poniższa tabela przedstawia liczbę działań podjętych przez KSOW w ramach realizacji Planu Działania. Warto zwrócić uwagę na bardzo dużą liczbę wydawanych publikacji w formie papierowej (435) w odniesieniu do zaledwie dziesięciu tytułów w formie elektronicznej. Największy zasięg odbiorców – ponad 5,6 mln uzyskano dzięki audycjom, programom i spotom w radiu, telewizji i internecie (152). Ponad 2 mln uczestników udało się przyciągnąć na targi, wystawy organizowane w skali lokalnej, regionalnej, krajowej lub międzynarodowej.

Tabela 13 Działania podjęte w ramach realizacji Planu Działania KSOW (wyłączeniem działań informacyjnych i reklamowych PROW 2014-2020)

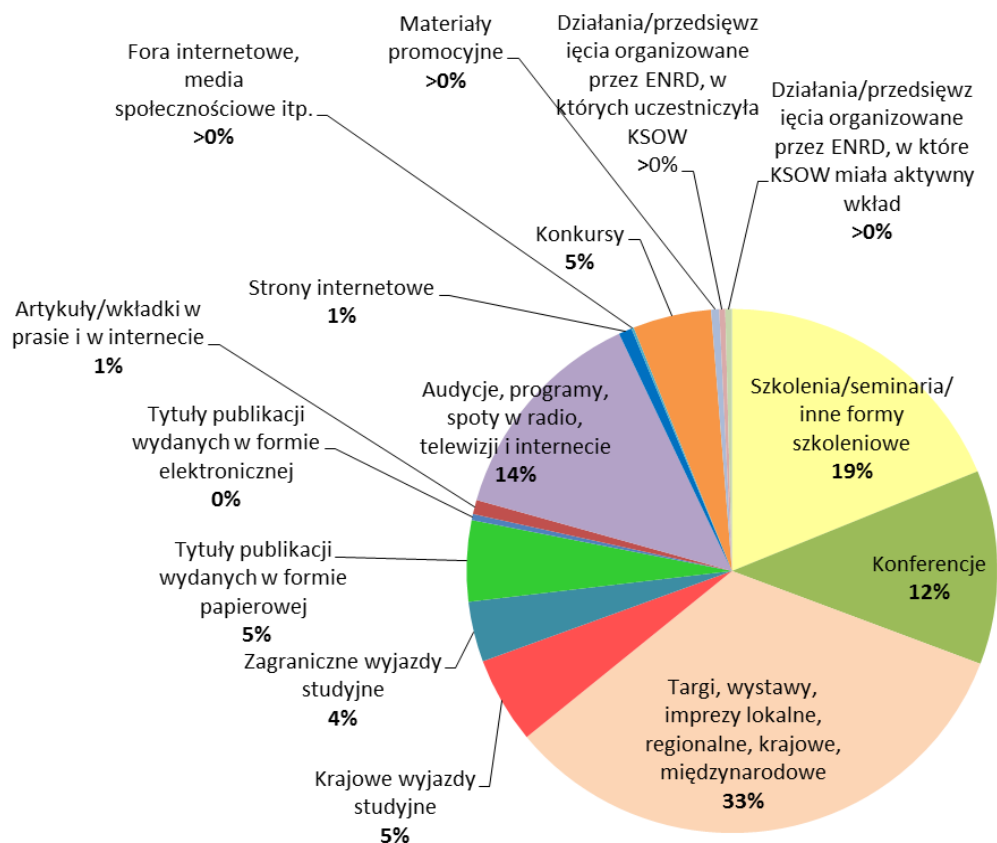
Rodzaj działania	Liczba	Uczestnicy/odbiorcy
Szkolenia/seminaria/inne formy szkoleniowe	225	10 410
Konferencje	62	6 817

Targi, wystawy, imprezy lokalne, regionalne, krajowe, międzynarodowe	113	2 046 075
Krajowe wyjazdy studyjne	41	1 246
Zagraniczne wyjazdy studyjne	9	193
Tytuły publikacji wydanych w formie papierowej	435	-
Tytuły publikacji wydanych w formie elektronicznej	10	-
Artykuły/wkładki w prasie i w internecie	10	-
Audycje, programy, spoty w radio, telewizji i internecie	152	5 668 319
Strony internetowe	2	-
Fora internetowe, media społecznościowe itp.	2	779 839 - użytkownicy; 823 395 - liczba odwiedzin
Konkursy	40	7 589
Działania/przedsięwzięcia organizowane przez ENRD, w których uczestniczyła KSOW	14	-
Działania/przedsięwzięcia organizowane przez ENRD, w które KSOW miała aktywny wkład	5	10 410

Źródło: Dane przekazane przez ARiMR

Na realizację Planu Działania KSOW na dzień 31.12.2018 r. wydano 14 205 745,51 zł. Jedną trzecią budżetu przeznaczono na organizację targów, wystaw, imprez lokalnych, regionalnych, krajowych i międzynarodowych, które przyciągnęły również najwięcej uczestników. Najmniej środków przeznaczono na działania wykorzystujące media cyfrowe.

Wykres 11 Udział wydatków przeznaczonych na realizację planu działania KSOW z
 wyłączeniem działań informacyjnych i reklamowych PROW 2014-2020 – stan 31.12.2018 r.

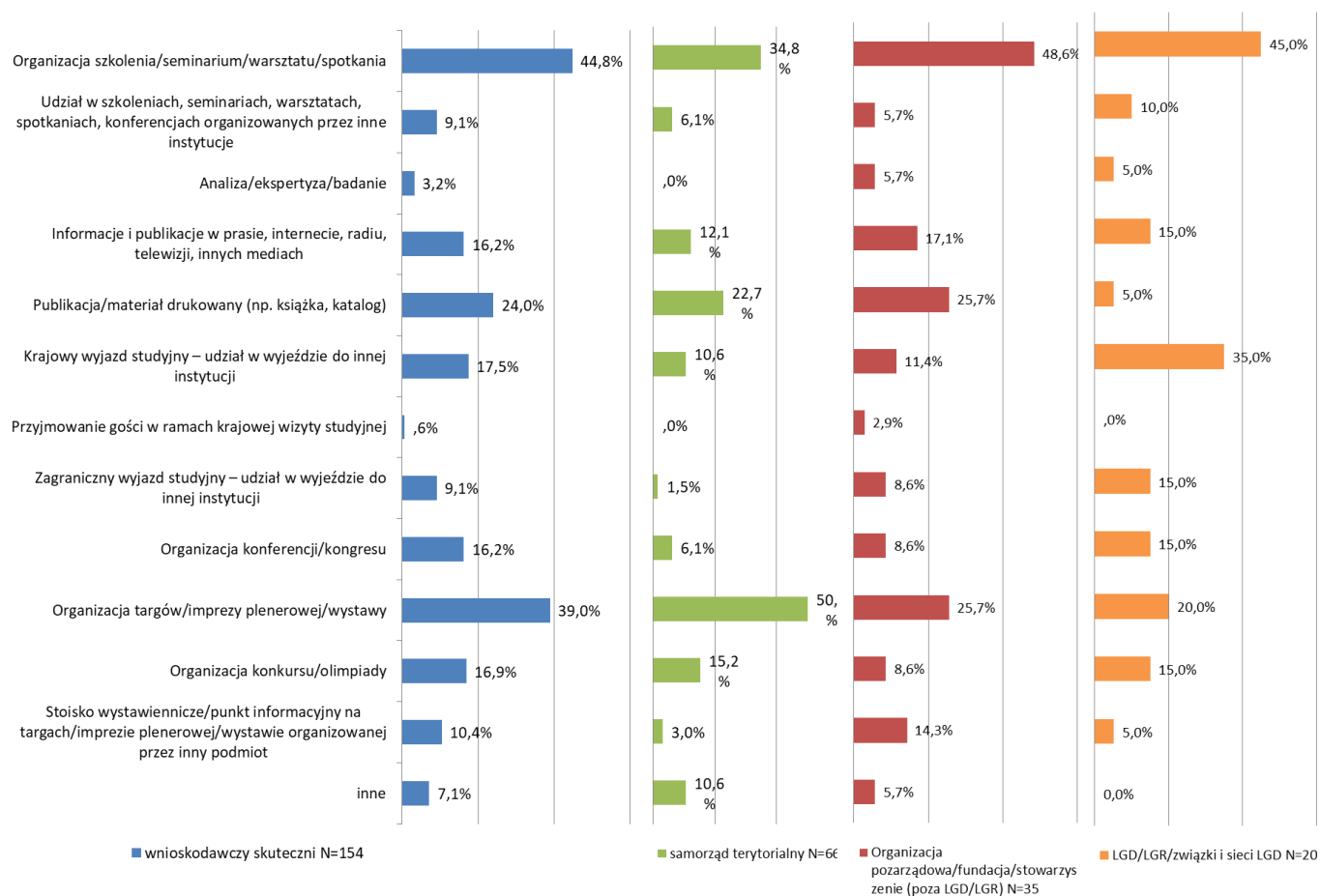
Źródło: Dane przekazane przez ARiMR

W celu zbadania efektów przedsięwzięć realizowanych w ramach KSOW przeprowadzono ankietę internetową CAWI z partnerami KSOW. Przeanalizowano również ocenę realizowanych działań przez uczestników projektów wdrażanych przez partnerów KSOW. Spośród ankietowanych (n=2755) 154 przedstawicieli zrealizowało lub realizuje projekt w ramach obecnego okresu programowania PROW, 60 osób ubiegało się o dofinansowanie, ale żaden z proponowanych przez nich projektów nie został wybrany, a 304 osoby nie zgłaszały swoich projektów. Najliczniejszą kategorię osób ubiegających się o dofinansowanie, którym nie zostało ono przyznane stanowią przedstawiciele rolniczych organizacji branżowych. Co 9 z 10 przedstawicieli organizacji, który złożył wniosek, ubiegał się o realizację projektu w trybie konkursowym. Badanie wskazało, że 48,1% projektów partnerskich, które objęła ankietą, finansowano wyłącznie ze środków KSOW. 46,2% skutecznych wnioskodawców deklaruje wkład własny, a pozostałym 5% osób trudność sprawiła odpowiedź na pytanie o finansowanie.

Warto zauważyć, iż 60% projektów realizowanych przez organizacje, stowarzyszenia, fundacje oraz przez LGD opierało się wyłącznie na środkach pochodzących z KSOW.

Poniżej przedstawiono najczęściej podejmowane działania w ramach realizacji projektów partnerskich finansowanych przez KSOW ogółem oraz przez najliczniejsze grupy prowadzące projekty, czyli przez samorządy terytorialne, organizacje pozarządowe, fundacje, stowarzyszenia oraz LGD i LGR. Wartości procentowe nie sumują się, ponieważ w ramach jednego projektu można wybrać kilka form realizacji operacji. Z badania CAWI wynika, że największym zainteresowaniem wśród ogółu skutecznych wnioskodawców w przypadku których zawarto umowę i zrealizowano operację cieszyła się forma szkoleń, seminariów, warsztatów i spotkań (44,8%), a w dalszej kolejności były to: targi, imprezy plenerowe i wystawy (39%) i wydawanie publikacji, materiałów drukowanych (24%). Natomiast najrzadziej przyjmowano gości w ramach krajowej wizyty studyjnej (0,6%). Według danych sprawozdawczych realizowano również wizyty zagraniczne w ramach KSOW, a zatem również przyjmowano gości w ramach zagranicznych wizyt studyjnych. Nie zostało to wskazane w badaniu CAWI, które objęło próbę partnerów KSOW, a nie bazowało na całej ich populacji. Warto zauważyć, że samorządy terytorialne wraz z jednostkami regionalnymi najczęściej organizowały targi, imprezy plenerowe i wystawy (50%), a LGD przodowały w wyjazdach studyjnych krajowych (35%) i zagranicznych (15%).

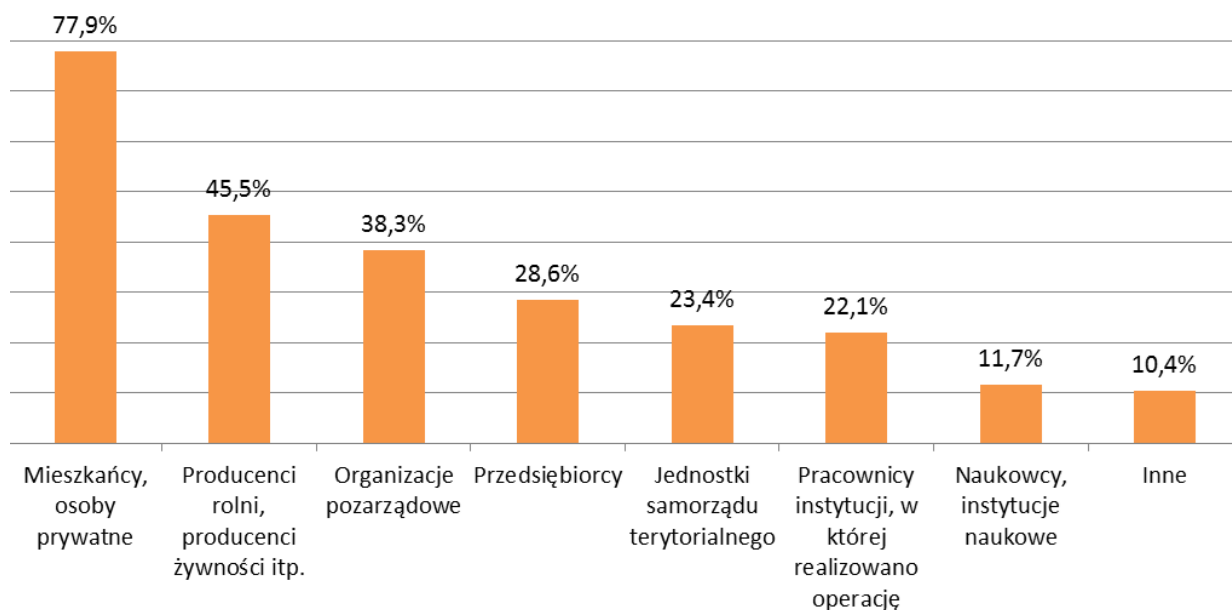
Wykres 12 Działania realizowane w projektach finansowanych z KSOW od 2014 r.

Źródło: CAWI z partnerami KSOW (n=519)

Projekty realizowane w ramach KSOW skierowane były przede wszystkim do mieszkańców terenów wiejskich (78%) czyli ogółu grupy mieszkańców, rzadziej kierując projekty do zidentyfikowanej szczegółowo grupy docelowej takiej jak przykładowo producenci rolni (45%), organizacje pozarządowe działające na terenach wiejskich (38%) czy przedsiębiorcy (28%).

Wykres 13 Odbiorcy i uczestnicy działań realizowanych w ramach projektów KSOW

Źródło: CAWI z partnerami KSOW (n=519)

Badanie CAWI z partnerami KSOW pozwala na wskazanie, że 91,6% badanych realizowało projekty w trybie konkursowym. W ocenie przedstawicieli Jednostek Regionalnych KSOW należy pozytywnie ocenić podział na typy operacji realizowanych w ramach Planów Operacyjnych.

W ocenie badanych operacje własne służyły przede wszystkim realizacji projektów uzupełniających w stosunku do projektów konkursowych lub kierowanych wprost do partnerów często do sieciowania partnerów. Dodatkowo, w ramach operacji własnych podejmowano projekty, w przypadku gdy partnerzy KSOW nie byli zainteresowani realizacją operacji w ramach określonego działania KSOW lub w danym obszarze bądź zakresie. Przykładem takich projektów było realizowane od 16 lat Forum Sołtysów w województwie śląskim. Badanie ilościowe CAWI nie wskazywało zatem problemów ani trudności w realizacji projektów KSOW. Na podstawie tego badania można wskazać jedynie na przejściowe problemy dotyczące trudności w realizacji projektów skupiających większą liczbę partnerów, w ramach których nierzadko pojawiał się problem wycofywania się jednego z partnerów na etapie realizacji projektów. Ww. problemy nie wpłynęły jednak o ogólną pozytywną ocenę realizacji KSOW. Skuteczność realizacji KSOW potwierdza również bardzo mały poziom odrzuconych wniosków w ramach KSOW (jedynie 11,6% badanych spotkało się z sytuacją odrzucenia wniosku o dofinansowanie operacji).

Jak pokazuje analiza zrealizowanych projektów, KSOW służy prawidłowemu przepływowi informacji pomiędzy instytucjami i organizacjami zaangażowanymi w realizację różnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. W ocenie badanych przedstawicieli IZ KSOW stała się forum aktywnej wymiany wiedzy o dobrych praktykach i doświadczeniach we

wdrażaniu programów i projektów służących zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich. Sieć wspierała również administrację rządową i samorządową w realizacji zadań z zakresu rolnictwa i obszarów wiejskich.

Przedstawiciele jednostek regionalnych KSOW zwracają uwagę na poprawę jakości składanych wniosków oraz rosnące zainteresowanie konkursem KSOW. Dostrzegają efekty działań promocyjnych PROW, a PROW i KSOW postrzegają jako powszechnie istniejące w świadomości mieszkańców obszarów wiejskich. Świadczy o tym zmiana w sposobie pozyskiwania partnerów KSOW – na początku funkcjonowania KSOW konieczne było poszukiwanie partnerów, podczas gdy obecnie stało się zbędne – partnerzy sami zgłaszają się do JR KSOW, a w wypracowanej przez lata bazie funkcjonują także potencjalni partnerzy. Pracownicy niektórych JR KSOW przewidują konieczność odrzucenia części wniosków o wybór operacji złożonych przez partnerów KSOW ze względu na znaczne przekroczenie budżetu. Niezbyt pozytywnie został oceniony system refundacji kosztów. Ze względu na to założenie partner musi posiadać kapitał finansowy, co prowadzi do premiowania dużych partnerów, podczas gdy jest to warunek często nieosiągalny dla partnerów niewielkich. Dodatkowo zauważono, że jeśli partner ma wiedzę i doświadczenie w realizowaniu projektów bądź jest mono zinstytucjonalizowany, to jego szanse automatycznie rosną. Zdania pracowników JR KSOW, z którymi przeprowadzono rozmowy telefoniczne, w kwestii jakości projektów są podzielone. Wskazują jednak zgodnie, że żeby zostać partnerem KSOW konieczna jest umiejętność pisania wniosków, a ci którzy próbują swoich sił po raz pierwszy zwykle reprezentują niską jakość wniosków. Partnerzy wieloletni, wraz z nabieraniem doświadczenia, są w stanie realizować projekty na wyższym poziomie. Realizacja projektów oraz styczność z programami europejskimi, ich zdaniem, zwiększają szansę złożenia poprawnego formalnie i merytorycznie wniosku. Rozmówcy zwrócili uwagę na trudności dla partnerów związane z konkursem, takie jak wymóg posiadania kompetencji interpretowania przepisów, wypełniania wniosków, umów i sprawozdań. Procedury są przez niektórych krytykowane za poziom skomplikowania, co przejawia się w niższej jakości wniosków względem tych zgłaszanych w trybie pozakonkursowym oraz wzrostem dokumentacji, które tworzą coraz więcej pytań i wątpliwości także na etapie rozliczania projektów. Z drugiej strony pojawiają się głosy o ułatwieniu dla dokonujących wyboru – procedura przyjęcia stała się bardziej usystematyzowana oraz zniknęły dylematy związane z rozstrzygnięciem przyjęcia lub odrzucenia wniosku.

Potrzeby zmian w opinii pracowników JR KSOW zidentyfikowane w badaniu jakościowym są następujące:

- przeniesienie Planu Komunikacyjnego do Schematu I – włączenie działań informacyjnych i promocyjnych do zakresu zadań KSOW spotkało się z krytyką pracowników KSOW ze względu na bliską zależność Planu Komunikacyjnego od efektów działań realizowanych w ramach Schematu I;

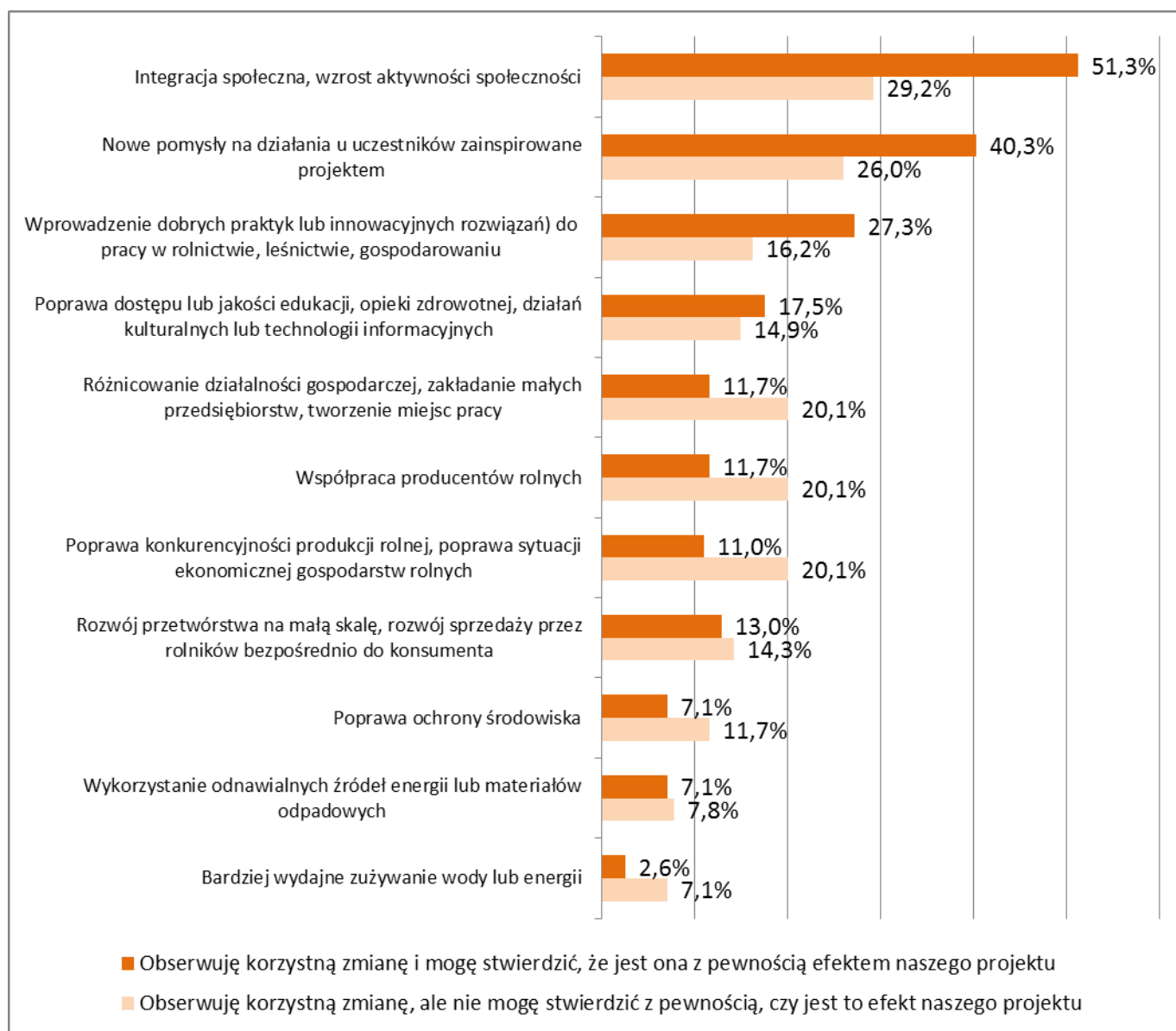

- zmiany parytetów ustalonych dla realizacji zadań własnych i partnerskich – w przypadku niemożności przeznaczenia środków na konkursy możliwość ich przeznaczenia na operacje własne;
- uproszczenie procedur wyboru wniosków;
- bliższa współpraca z MRiRW i JC KSOW – tłumaczenie dokumentów, wytycznych, regulaminów;
- zwiększenie limitów na funkcjonowanie – zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania JR KSOW.

Do kwestii rozbudowanych procedur odnosi się również jeden z partnerów KSOW realizujący projekt poddany analizie jakościowej. Poddaje w wątpliwość konieczność uzasadniania związków między wskaźnikami, celami i działaniami, co jego zdaniem prowadzi do tautologii, choć wciąż w porównaniu z innymi projektami postrzega procedurę za przystępną. Dzięki praktyce w realizacji projektów w ramach PROW obecnie nie zauważa żadnych problemów w ich finalizacji, a KSOW uczy systematyczności. Jeden z pracowników JR KSOW zwraca również uwagę na trudności związane z ograniczeniem limitów środków na dane województwo, co może wpływać na jakość wykonywanych działań.

Analiza wywiadów z przedstawicielami jednostek regionalnych KSOW wskazuje, że powinno się bardziej aktywnie angażować regionalnych partnerów KSOW do realizacji operacji wskazanych w Planach Operacyjnych, szczególnie tych niecieszących się dużą popularnością. Poniższy wykres obrazuje subiektywną ocenę efektów realizowanych projektów przez wnioskodawców skutecznych. Warto zwrócić uwagę na odczuwalną poprawę konkurencyjności przedsiębiorstw oraz powstawanie nowych działalności i tworzenie miejsc pracy zdaniem wnioskodawców skutecznych. Mimo że trudno jest te zmiany skategoryzować jako bezpośredni i wyłączny efekt realizowania projektów w ramach KSOW, to z pewnością się do nich przyczyniają. Nowe pomysły, aktywizacja i innowacje zostały wskazane przez respondentów jako najbardziej widoczny wynik przeprowadzonych operacji.

Wykres 14 Ocena wpływu realizowanych projektów przez projektodawców

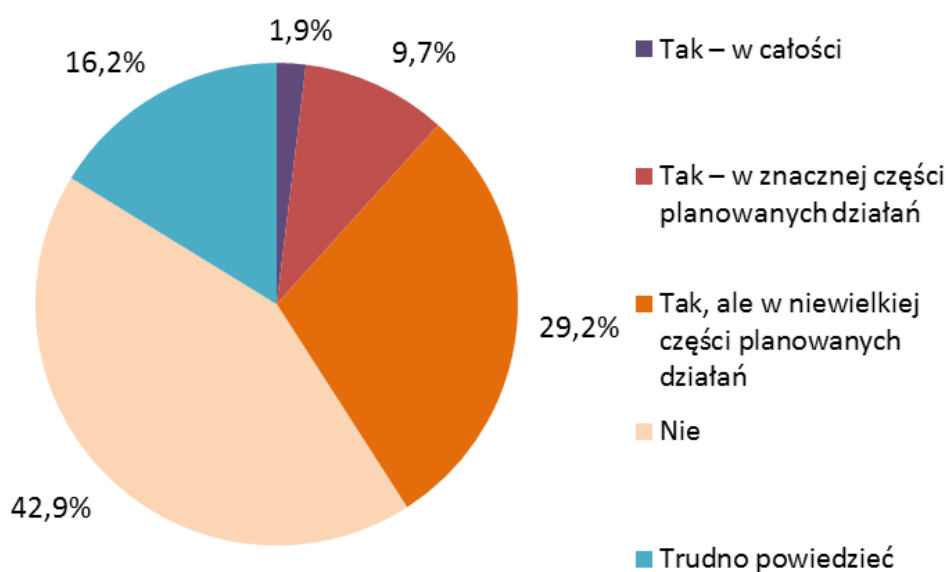
Źródło: CAWI z partnerami KSOW, którzy zrealizowali projekt (n=154)

Weryfikując skuteczność i użyteczność wsparcia KSOW zweryfikowano występowanie efektu deadweight w projektach KSOW. Efekt deadweight zwany również efektem biegu jałowego, efektem zdarzenia niezależnego jest pojęciem związanym z oceną efektywności publicznego wsparcia i dotyczy udzielenia pomocy beneficjentowi, który także bez otrzymania wsparcia publicznego zrealizowałby dany projekt, gdyż dysponuje odpowiednim kapitałem lub dostępem do innych źródeł finansowania. Kwestia konieczności ograniczenia efektu deadweight została zawarta w treści PROW 2014–2020 i jest jednym z elementów oceny racjonalności wydatków²².

²² Wnioskodawca musi udokumentować/uzasadnić, że nie może zrealizować operacji bez wsparcia środków publicznych (efekt deadweight zjawisko występujące w przypadku realizacji projektów dofinansowanych ze środków unijnych, które i bez tej pomocy zostałyby zrealizowane). W celu

Badanie pokazało niski efekt deadweight w projektach KSOW. Oznacza to, że niskie jest prawdopodobieństwo, że bez wsparcia KSOW beneficjenci uczestniczyliby w szkoleniach, korzystaliby z usług doradczych, bądź zrealizowaliby działania informacyjno-promocyjne. Na podstawie badania z partnerami i uczestnikami projektów KSOW można wskazać, że jedynie 1,9% badanych zrealizowałoby taki projekt bez wsparcia unijnego z KSOW. 42% badanych twierdzi, że gdyby nie otrzymali dofinansowania z KSOW, to w ocenie badanych nie zrealizowaliby go z innych środków (najliczniej reprezentowana była grupa LGD 65%, innych organizacji pozarządowych 57%, ale również JST 42%).

Wykres 15 Ocena możliwości realizacji projektu bez dofinansowania z KSOW

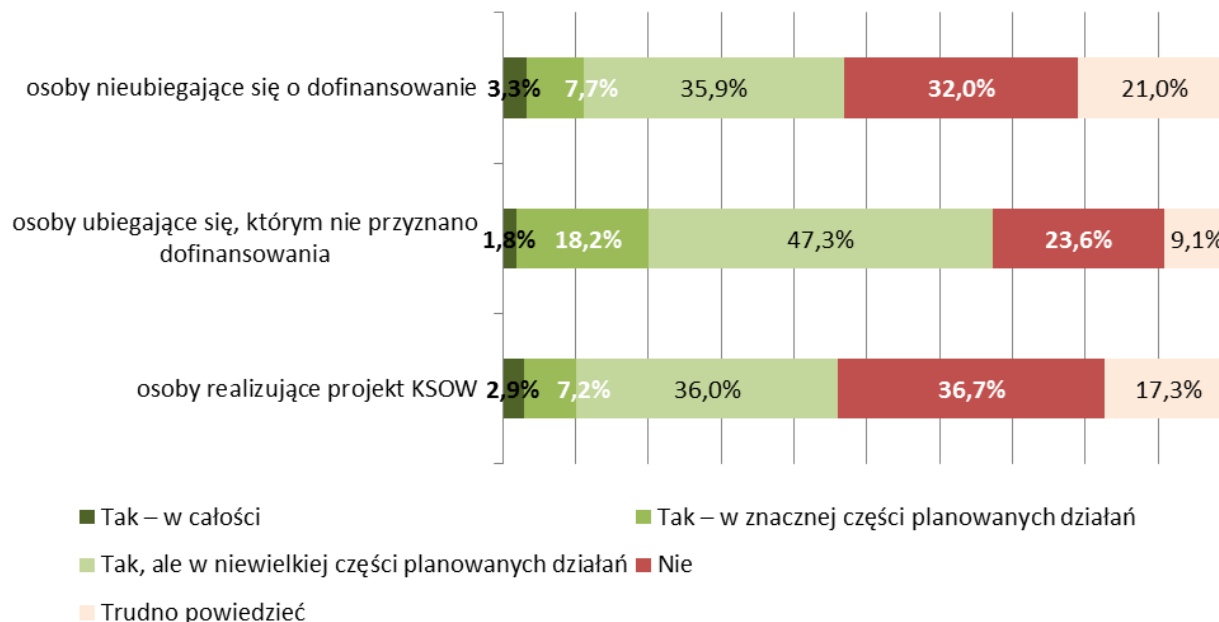
Źródło: CAWI z partnerami KSOW (n=519)

Grupą, która potencjalnie mogłaby sobie pozwolić na zrealizowanie części planowanych działań w znacznym lub niewielkim stopniu dzięki sfinansowaniu ich z innych źródeł niż środki KSOW są przedstawiciele administracji rządowej – nie pojawiła się ani jedna odpowiedź wskazująca na niemożliwość realizacji projektu. Natomiast większość przedstawicieli LGD, LGR oraz organizacji pozarządowych, stowarzyszeń i fundacji od środków KSOW uzależniają realizację prowadzonych przez siebie projektów – 65% członków LGD i LGR oraz 57,1% organizacji pozarządowych, stowarzyszeń i fundacji deklaruje, że nie znalazłoby innych źródeł finansowania.

---

zwiększenia efektywności wydatkowania środków publicznych pomocą bezpośrednią zostaną objęte jedynie te przedsięwzięcia, które nie zostałyby zrealizowane bez wsparcia publicznego (minimalizacja efektu „deadweight”).

Wykres 16 Ocena możliwości realizacji projektów bez wsparcia KSOW wśród osób, które deklarują chęć ubiegania się o dofinansowanie w przyszłości

Źródło: CAWI z partnerami KSOW, którzy deklarują chęć ubiegania się o dofinansowanie w przyszłości (n=375)

Należy wysoko ocenić efektywność i skuteczność realizacji oczekiwanych rezultatów i adekwatność do stawianych celów projektów KSOW. Potwierdza to analiza projektów wybranych do studiów przypadku. Badanie wskazało na wartość dodaną projektów KSOW. Wartość dodana stworzona przez KSOW odnosi się do rozwoju kapitału społecznego, wkładu w stworzenie i rozwój tożsamości terytorialnej i indywidualnej, ulepszenia kierowania oraz zachęcania do wymiany informacji i wiedzy. Przykładem takiego projektu jest poddany pogłębionej analizie projekt Wyjazd studyjny do Rumunii realizowany przez cztery LGD: Lokalna Grupa Działania „Zielony Wierzchołek Śląska” (lider), Lokalna Grupa Działania Perła Jury, Stowarzyszenie „Partnerstwo Północnej Jury” oraz Lokalna Grupa Działania „Bractwo Kuźnic”. Projekt polegał na organizacji 5-dniowego wyjazdu studyjnego do miasta Brasov w Rumunii w celu nawiązania międzynarodowej współpracy partnerskiej z rumuńskimi Lokalnymi Grupami Działania oraz organizacjami pozarządowymi przez członków 4 śląskich Lokalnych Grup Działania. W trakcie wyjazdu przewidziano prezentację projektów realizowanych na obszarze Dealurile, Tarnavelor LAG, projektów realizowanych przez fundację ADEPT w m. Saschiz oraz spotkanie z przedstawicielami organizacji pozarządowej zajmująca się realizacją projektów dot. rozwoju turystyki w okolicach Brasova: prezentację projektów Transylvanian Highlands, wizytę w gospodarstwach agroedukacyjnych. 50 uczestnikom rekrutującym się ze śląskich LGD towarzyszył dobrze przygotowany tłumacz. W ocenie lidera projektu sukces organizacyjny tego przedsięwzięcia był niejako efektem ubocznym udziału w innej konferencji. Powodzenie współpracy międzyterytorialnej i międzynarodowej jest uzależnione od budowania sieci

kontaktów, co staje się możliwe dzięki partycypowaniu w inicjatywach stwarzających szansę na rozszerzenie siatki partnerstw. Zdaniem wnioskodawcy największą korzyść z udziału w projekcie stanowiło zapoznanie się ze sposobem wdrażania inicjatyw aktywizujących mieszkańców wsi oraz inicjatyw na rzecz tworzenia nowych miejsc pracy jaki praktykują Rumuni. Według niego przejawiają większą elastyczność oraz energię w realizacji zadań, mimo podobnego poziomu biurokracji. Współpraca z partnerami z Rumunii przebiega zgodnie z przewidywaniami, kontakt udaje się utrzymać do tej pory oraz planowane są odwiedziny śląskich LGD przez partnerów śląskich.

W ramach badania analizie poddano również projekt *Leaderfest 2018*. Projekt umożliwił wyjazd 16 przedstawicielom 5 LGD z województwa zachodniopomorskiego na 3-dniową międzynarodową konferencję „Leaderfest 2018” w mieście Rožnov pod Radhoštěm, położonym we wschodniej części Republiki Czeskiej. Uczestnicy na miejsce konferencji dotarli dzięki busom należącym do Federacji LGD Pomorza Zachodniego (koszt własny). Leaderfest zorganizowany został przez Lokalną Grupę Działania „Rožnovsko, z.s.” przy współpracy z czeską Krajową Siecią Obszarów Wiejskich (CSV), województwem Zlińskim, Krajową Siecią LGD w Republice Czeskiej (NS MAS) a miastem Rožnov pod Radhoštěm. Podczas sesji plenarnych wymieniano osiągnięcia, doświadczenia i dobre praktyki czeskich obszarów wiejskich poprzez zaprezentowanie osiemnastu projektów LEADER/CLLD. W trakcie Leaderfest odbywały się prezentacje w postaci Targów farmerskich oraz występy zespołów ludowych. *Leaderfest 2018* jest kolejnym projektem realizowanym Stowarzyszenie „Lider Pojezierza” (lider) – poprzedni projekt zapoczątkował dalszą współpracę i regularne, coroczne spotkania w ramach organizowanego przez Czechów Leaderfest dla LGD. Kontynuacja współpracy i trwałość oddziaływania okazują się niezbędne, by projekt nie tylko odnosił się do problemów obszarów wiejskich Pomorza Zachodniego, ale mógł przyczyniać się do ich rozwiązywania. Według projektodawcy w regionie najbardziej problematyczne jest wykluczenie społeczne grup defaworyzowanych w regionie Pomorza Zachodniego, czyli osób 50+ (szczególnie mężczyzn w przeszłości pracujących na roli, wyłączonej z życia społeczności lokalnej i skłonnej do uzależnień), młodzieży do 25 r.ż. nieuczącej się i niepracującej. Możliwym rozwiązaniem problemu, jego zdaniem, jest wzorowanie się na działalności czeskich LGD, identyfikujących podobne grupy nieaktywnych. Stosowane przez nich metody aktywizacyjne łączą wykorzystywanie lokalnych zasobów, rozwijanie przedsiębiorczości i stwarzanie perspektyw do tworzenia nowych przedsięwzięć. LGD „Lider Pojezierza” skutecznie udało się nawiązać współpracę z ośrodkami naukowymi, stowarzyszeniami mieszczącymi się na obszarze województwa oraz ODR.

Dzięki działaniom KSOW szersza opinia publiczna i potencjalni beneficjenci stali się bardziej świadomi polityki rozwoju obszarów wiejskich oraz możliwości finansowania projektów. Przykładem takiego działania jest projekt wybrany do analizy studium przypadku *Kuźnia Start-upów* w województwie małopolskim, w ramach którego inicjowano nowe mechanizmy promocji i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców terenów wiejskich. Projekt zrealizowany

został przez Powiat Tarnowski (lider), Lokalną Grupę Działania Dunajec-Biała, Izbę Rzemieśniczą Małej i Średniej Przedsiębiorczości w Tarnowie oraz Centrum Kształcenia i Wychowania Ochotniczych Hufców Pracy. W ramach projektu przeszkolono 48 uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych i jednostek edukacyjnych oraz 16 nauczycieli z siedmiu szkół ponadgimnazjalnych znajdujących się w gminach wiejskich: Ciężkowice, Gromnik, Ryglice, Tuchów, Wojnicz, Zakliczyn, Żabno oraz w jednostce edukacyjnej Centrum Kształcenia i Wychowania OHP w Tarnowie. Osiągnięto wskaźniki produktu i rezultatu, tj. przeprowadzono 2 szkolenia dla 64 uczestników z zakresu promowania i zdobywania wiedzy na temat zakładania i prowadzenia przedsiębiorczości, zorganizowano spotkanie podsumowujące – konkurs dla 80 uczestników (uczniowie, opiekunowie, przedstawiciele firm lokalnych, powiatu i partnerów, trenerzy z firmy szkoleniowej), zrobiono 1 reportaż dokumentujący spotkanie. Na zakończenie przeprowadzono anonimową ankietę ewaluacyjną, mierząca subiektywne poczucie zwiększenia wiedzy o przedsiębiorczości i znajomości narzędzia rozwijania start-upów, skierowaną do każdej grupy przygotowującej biznesplan oraz nauczycieli. Wyniki badań beneficjenta pokazały wzrost wszystkich mierzonych elementów o blisko 90%, co stanowi niewątpliwie przesłankę do uznania tego projektu za przejaw dobrej praktyki KSOW.

Kiszeniaki i kwaszeniaki - projekt realizowany w województwie lubelskim tworzy „markę regionu” oraz pokazuje perspektywy na rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej, wykorzystujące lokalne zasoby i tradycje. Projekt jest jednocześnie odpowiedzią na specyfikę regionu, czyli lokalizację na terenie województwa w znacznej części drobnych, niewielkich gospodarstw rolniczych, którym to przydomowe przetwórstwo może pozwolić na zwiększenie dochodów, a nawet w przyszłości stać się podstawą funkcjonowania. Festiwal Promocyjno-Edukacyjny „Kiszeniaki i kwaszeniaki” cieszył się bardzo dużą popularnością wśród uczestników oraz przyciągnął ponad 40 wystawców. Sam festiwal organizowany co roku staje się wizytówką regionu. Przyczynił się również do rozwoju partnerstwa z Węgrami, a samych uczestników otworzył na współpracę polsko-węgierską.

Projekt realizowany w województwie podkarpackim *Śladami dawnych smaków powiatu przeworskiego – tradycja kulinarna w zgodzie z darami ziemi* stanowi przykład dobrej praktyki w zakresie wydatkowania środków publicznych na projekt wydawniczy. Projekt oceniony został jako efektywny kosztowo. Zdaniem wnioskodawcy większa ilość środków z KSOW pozwoliłaby na realizację podobnych projektów na większą skalę. Badanie nie wykazało komplementarności realizowanych projektów z innymi projektami KSOW z tego regionu. Taka współzależność wystąpiła, lecz beneficjent nie był świadomy dostępnych innych publikacji i projektów promocyjnych odnoszących się do tradycji lokalnych lub wskazywał brak związku między tymi publikacjami a tą wydaną w ramach projektu finansowanego ze środków KSOW. Zasadne będzie dokonanie weryfikacji na ile kolejne projekty wydawnicze w ramach danego województwa lub w skali krajowej mogą posiadać wspólne elementy layoutu, mogą również stanowić o możliwości traktowania ich jako seria wydawnicza. Zwiększony zostałby wtedy efekt

synergii takich projektów i zwiększona grupa odbiorców wydawnictw (np. wspólne repozytoria dokumentów, wspólne zasoby wydawnictw komplementarnych do wydawnictwa zrealizowanego w ramach danego projektu).

Warto wspomnieć również o projekcie realizowanym w powiecie tarnowskim województwa małopolskiego - *Kuźnia Start-upów*, który jest bezpośrednią odpowiedzią na problemy gospodarcze regionu, tzn. bardzo niski poziom przedsiębiorczości i bardzo wysoki poziom bezrobocia w powiecie wśród osób poniżej 35 roku życia wynoszący ponad 51% w tej grupy wiekowej. Oprócz wysokiej trafności podjętych działań i skutecznej formy – zapewniono uczestnikom nie tylko wsparcie merytoryczne, ale również zorganizowano konkurs na najlepszy biznesplan i umożliwiono ich weryfikację przez praktyków – przedstawicieli przedsiębiorstw w powiecie, na zakończenie projektu przeprowadzono własną ewaluację wśród beneficjentów. Anonimowe ankiety ukazujące opinie uczestników projektu z całą pewnością można uznać za skuteczne narzędzie pozwalające zaplanować przyszłe działania adekwatne do potrzeb.

Również projekt *Moja gmina w obiektywie* realizowany w wybranych szkołach województwa opolskiego pokazuje w jaki sposób przy pomocy pozytywnych narzędzi wprowadzić zmiany w dyskursywnym sposobie postrzegania własnego otoczenia przez młodzież. Uczestnicy projektu byli nie tylko biernymi odbiorcami, ale postawiono ich w roli twórców – stali się wytwórcami lokalnej pamięci i tradycji.

Przykładem projektu o szerokim zasięgu oddziaływania, odpowiadającym na zidentyfikowane problemy w skali ponadlokalnej, jest projekt realizowany w województwie podlaskim pn. *Smog – nie tylko w mieście*. Celem operacji zrealizowanej w 2018 roku przez Podlaską Izbę Rolniczą (lider) oraz firmę Prosperita Sp. z o.o. było uświadomienie uczestnikom konferencji tj. władzom samorządowym, rolnikom, doradcom oraz wszystkim pozostałym mieszkańcom obszarów wiejskich, jaki wpływ na środowisko i zdrowie ludzi ma palenie w piecach i na posesjach materiałów toksycznych, między innymi butelek, folii, opakowań plastikowych, typu PET oraz kartonów Tetra Pak. W ramach operacji KSOW zrealizowano konferencję oraz 60 spotów informacyjnych przypominających jej tematykę. W przekazywanie informacji o przebiegu konferencji zaangażowano lokalne media, a emisja spotów przysłużyła się rozprzestrzenianiu wiedzy także w kręgach osób niezaangażowanych. O skuteczności projektu świadczy również odpowiednio dobrana do uczestników (głównie rolników) argumentacja, uwzględniająca wartości i logikę, którymi posługuje się ta grupa mieszkańców.

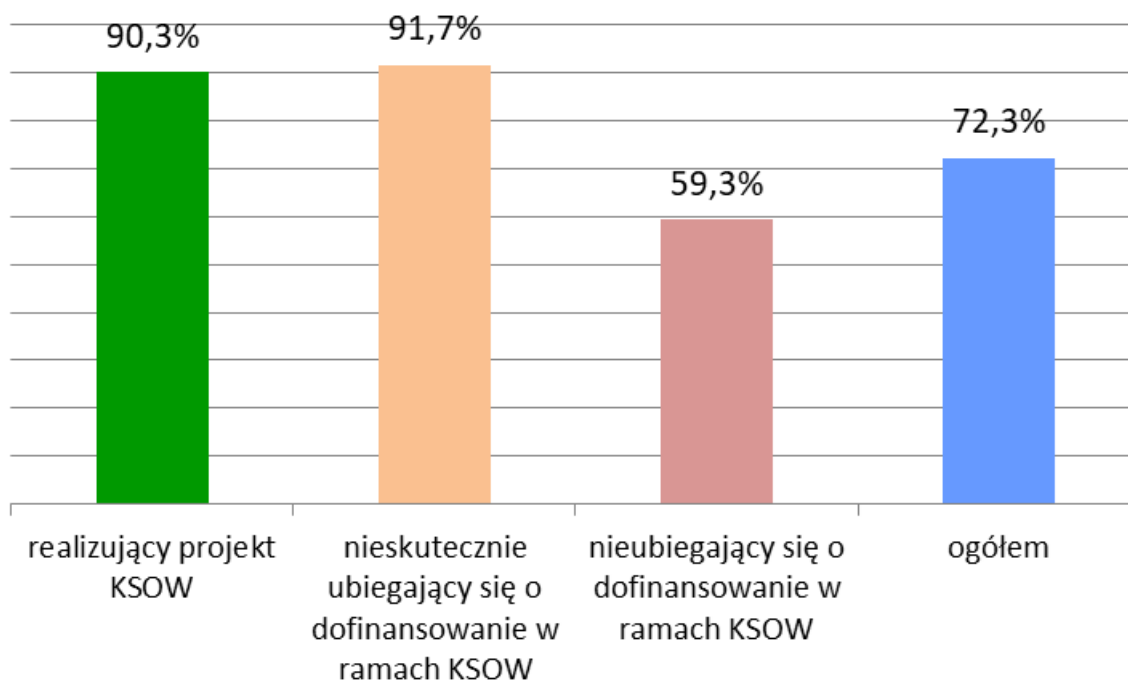
Wynik analizy studiów przypadku na potrzeby przedmiotowego badania ewaluacyjnego wykazuje, że projekty realizowane w ramach KSOW angażują różnego typu partnerów, a ich wartością dodaną jest wzrost powstawania inicjatyw łączących sektor publiczny, sektor prywatny i organizacje pozarządowe. Wsparcie projektów długotrwałych i kompleksowych sprzyja tworzeniu trwałych relacji partnerskich, budowaniu relacji między różnorodnymi typami partnerów oraz wzrostowi świadomości potrzeb i celów regionalnej polityki rozwoju obszarów wiejskich. Oczekiwany kierunkiem rozwoju sieci jest budowa synergii między

projektodawcami m.in. poprzez kojarzenie pomysłodawców podobnych działań, aby zwiększać komplementarność realizowanych projektów z innymi projektami KSOW z danego regionu.

W ramach badania dokonano również analizy potencjału absorpcyjnego środków KSOW. Analizy poczynione w ramach badania wskazują na wysoki potencjał absorpcji środków KSOW do końca okresu programowania. O dużym powodzeniu inicjatyw realizowanych dzięki wsparciu KSOW świadczy wysoki procent chętnych do ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości wśród osób mających wcześniej styczność z działaniami KSOW. Ponad 72% wszystkich ankietowanych deklaruje taką chęć, a niespełna 2% nie planuje ubiegać się o dofinansowanie. Według kategorii podziału partnerów KSOW najmniej entuzjastyczną grupą oraz najbardziej niezdecydowaną, choć wciąż przychylną, zdają się być rolnicy i osoby prywatne – 54,5% wyraża chęć pozyskania środków KSOW w przyszłości, a 36,4% ma problem z odpowiedzią. Poniższy wykres ukazuje, że im większy kontakt z KSOW w roli aktywnego partnera, realizującego projekty wspomagane dofinansowaniem w ramach KSOW, tym bardziej entuzjastyczny stosunek do planowania kolejnych projektów w ramach KSOW. Wynik badania CAWI z partnerami KSOW wskazujący, że 9 z 10 partnerów KSOW, posiadających praktykę w realizacji projektów KSOW świadczy o pozytywnych doświadczeniach z realizacji projektów w ramach KSOW. Efekt styczności sprzyjający ubieganiu się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości uwidacznia dużo mniejszy odsetek odpowiedzi planujących realizację projektów w ramach KSOW partnerów, którzy dotychczas nie ubiegali się o dofinansowanie KSOW.

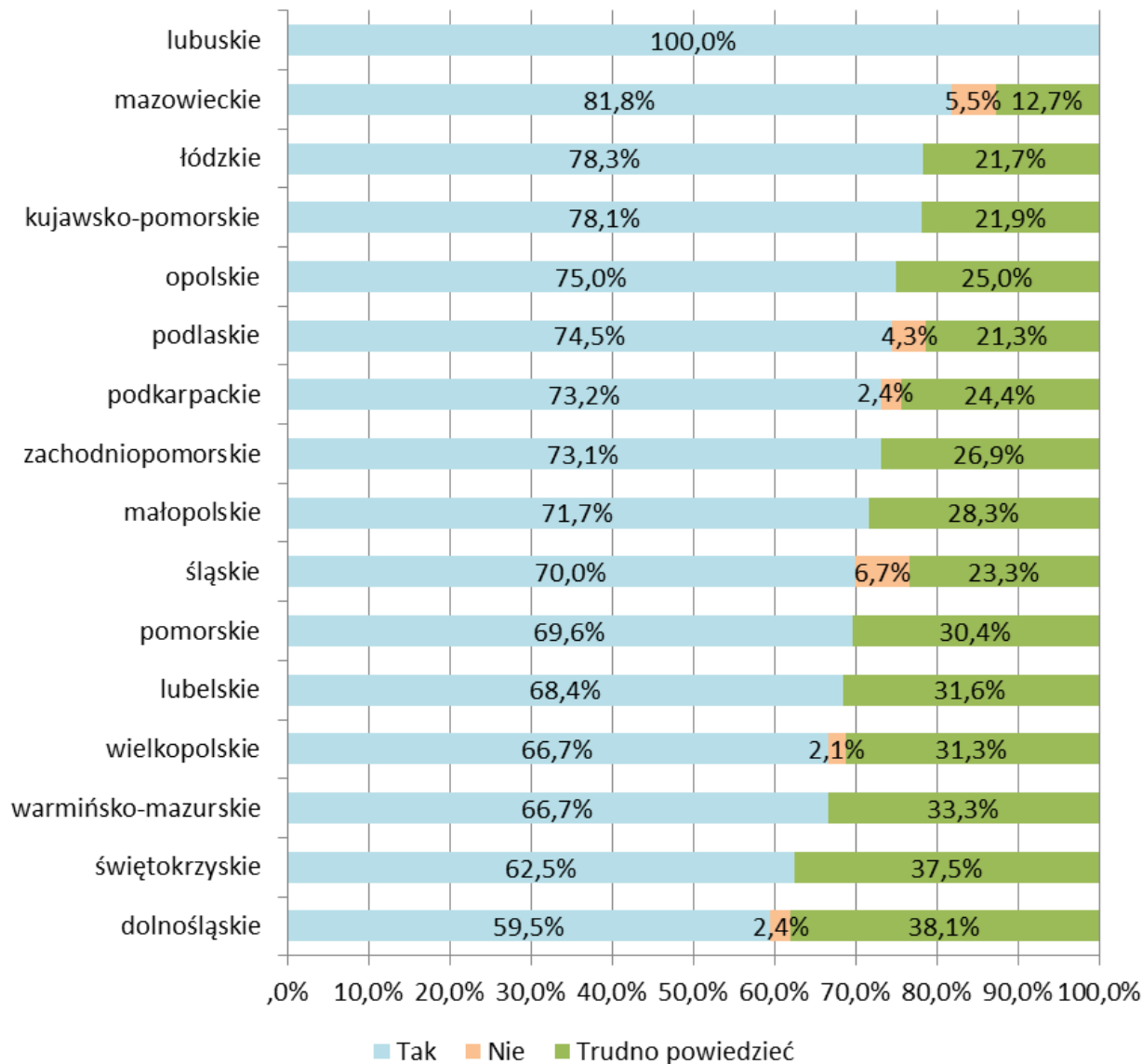
Wykres 17 Chęć ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości

Źródło: CAWI z partnerami KSOW (ogółem n=519, realizujący projekt KSOW n=154, nieskutecznie ubiegający się o dofinansowanie w ramach KSOW n=60, nieubiegający się o dofinansowanie w ramach KSOW n=305)

Poniższy wykres uwzględniający podział według województw wskazuje, w których regionach operacje realizowane dzięki KSOW mają najlepszy odbiór.

Wykres 18 Chęć ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości według województw

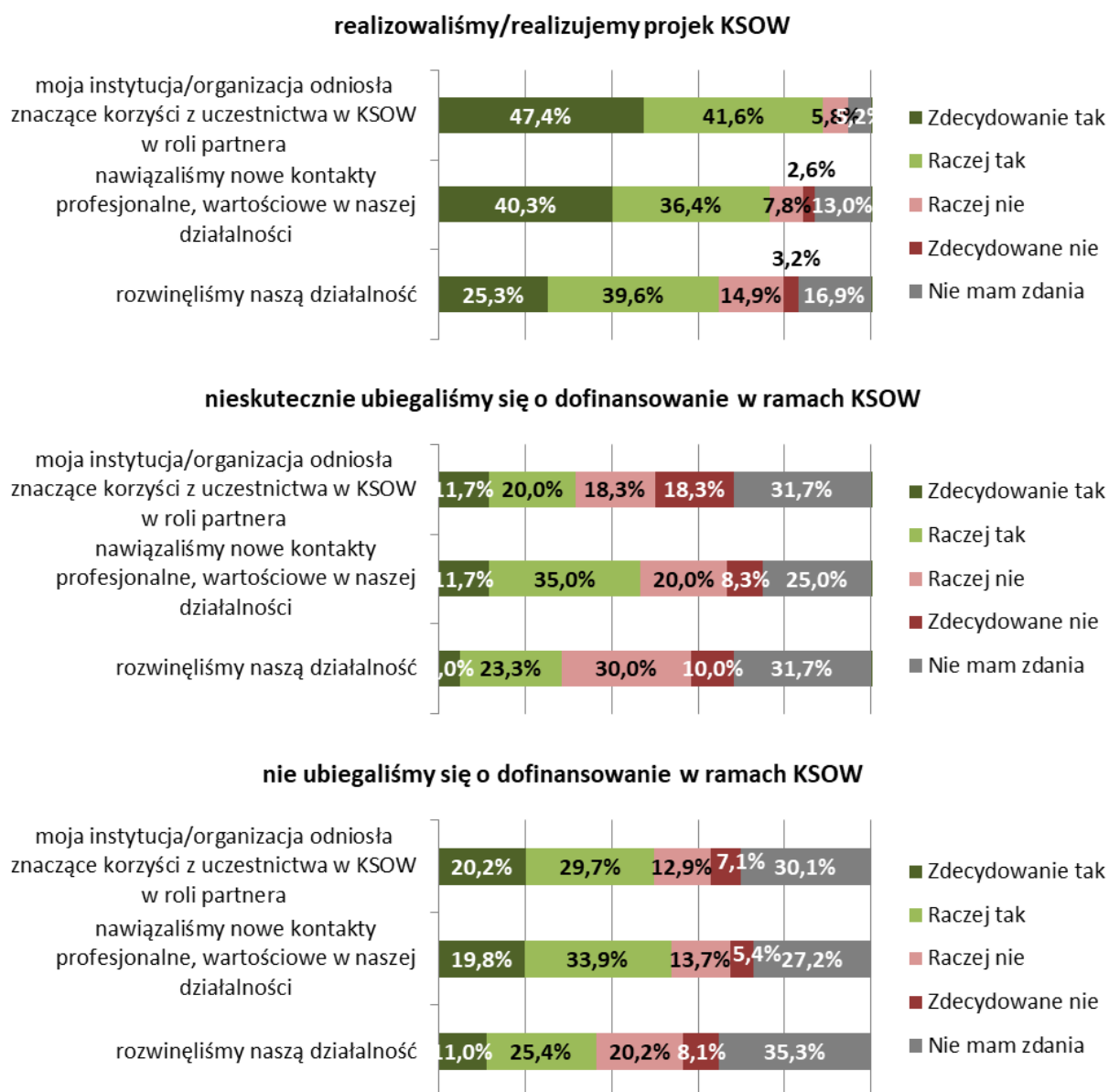
Źródło: CAWI z partnerami KSOW (n=519)

Kolejnym obszarem problemowym analizy efektywności i skuteczności KSOW była ocena systemu wdrożenia projektów przez partnerów KSOW. Kryterium partnerstwa stosowane były w ocenie wniosków, wskazując że projekty składane przez podmioty nie zaliczone do partnerów KSOW nie mogły otrzymać dofinansowania w ramach konkursów KSOW.

Badanie ilościowe prowadzone w ramach ankiety internetowej pozwoliło na sformułowanie wniosku, że partnerzy generalnie dobrze ocenili działania KSOW w kontekście ich potrzeb. Partnerzy realizujący projekty, objęci badaniem jakościowym, podnosili w szczególności korzyści polegające na zwiększeniu skali organizowanych dotąd lokalnie przedsięwzięć – dobrym przykładem są drobne projekty, takie jak: *Leaderfest 2018* - województwo

zachodniopomorskie, Śladami dawnych smaków powiatu przeworskiego – tradycja kulinarna w zgodzie z darami ziemi – województwo podkarpackie, Wojewódzkie Forum Odnowy Wsi – województwo warmińsko-mazurskie, Wyjazd studyjny do Rumunii – województwo śląskie.

Wykres 19 Stopień odniesionych korzyści z uczestnictwa w KSOW w roli partnera

Źródło: CAWI z partnerami KSOW (realizowaliśmy/realizujemy projekt KSOW n=154, nieskutecznie ubiegaliśmy się o dofinansowanie w ramach KSOW n=60, nie ubiegaliśmy się o dofinansowanie w ramach KSOW n=305)

Wykres przedstawiony powyżej pokazuje, że projekty KSOW są skierowane do dużej liczby odbiorców oraz mają charakter inkluzywny – umożliwiają włączanie kolejnych partnerów, a korzyści obejmują także mniej aktywnych partnerów. Zdecydowanie największe benefity dostrzegają wnioskodawcy skuteczni – niemal 90% uważa, że jego instytucja lub organizacja odniosła korzyści z uczestnictwa w KSOW w roli partnera, a ponad ¼ nawiązało nowe, rokujące

kontakty, a aż 65% potwierdza prawdziwość wyrażenia „rozwinęliśmy naszą działalność”. Warto zauważyć, że oprócz naturalnej rozbudowy sieci kontaktów wśród realizatorów projektów, ponad połowa uczestników projektów KSOW, którzy nie ubiegali się o dofinansowanie, nawiązała nowe, użyteczne kontakty poprzez uczestnictwo w projektach KSOW w roli uczestników.

Wśród osób deklarujących nawiązanie nowych kontaktów w trakcie uczestnictwa w projektach KSOW ponad połowa omawiała pomysły na współpracę z nowopoznanymi osobami lub instytucjami, a aż ¼ realizowała wspólne działania, co świadczy o trwałości sieci kontaktów. 14 osób zawarło umowę lub zrealizowało transakcję z nowymi partnerami (5% respondentów deklarujących nawiązanie nowych znajomości dzięki KSOW).

Wykres poniżej przedstawia odpowiedzi dotyczące kontynuacji kontaktu z osobami lub instytucjami poznanymi dzięki KSOW.

Wykres 20 Kontakt z osobami/instytucjami poznanymi dzięki KSOW

Źródło: CAWI z partnerami KSOW (osoby deklarujące nawiązanie kontaktu w trakcie uczestnictwa w projekcie n=279)

W badaniu wskazano na dobre praktyki w postaci identyfikacji grup partnerów współpracujących w sposób bardziej aktywny niż inne podmioty. Sytuacja taka miała miejsce w województwie śląskim gdzie Jednostka regionalna w większości projektów współpracowała właśnie z gronem takich partnerów instytucjonalnych jako ODR, Związek Młodzieży Wiejskiej, Stowarzyszenie Małej Przedsiębiorczości, Śląska Izba Rolnicza, gminy oraz starostwa. Tryb konkursowy realizacji projektów oceniony został pozytywnie. Podobną sytuację

zaobserwowano w województwie świętokrzyskim, gdzie również stowarzyszenia, ODR, JST oraz samorządy rolnicze zidentyfikowano jako najbardziej aktywne grupy partnerów.

Badanie CAWI z partnerami KSOW wskazuje, że u większości z partnerów (70,4%) nie pojawiły się dodatkowe, nieplanowane efekty projektów realizowanych w ramach KSOW. Spośród tych, gdzie takie dodatkowe efekty się pojawiły, wskazano na budowę własnej marki i pomysł na kolejne inicjatywy. O ile 50% badanych w efekcie realizowanych projektów KSOW podejmowało kontakty z osobami/instytucjami poznanymi dzięki KSOW, to jedynie 5% badanych zawarło między sobą umowę lub zrealizowało transakcję. Nowe podmioty, z którymi nawiązywano współpracę w rezultacie udziału w projektach KSOW to przede wszystkim organizacje pozarządowe (inne niż LGD). Aż 85% przypadków rozpoczęcia współpracy odbywała się na poziomie regionalnym; badani wskazywali przykładowo na nowe kontakty z partnerami, kontrahentami lub potencjalnymi uczestnikami planowanych do realizacji projektów zawiązywano przede wszystkim na obszarze województwa. Wynik badania w tym zakresie wskazuje, że ciągle aktualne pozostaje oczekiwanie angażowania w większym stopniu partnerów w dobre przygotowanie projektów i promowanie tych które pozwoliły na uzyskanie efektu dodatkowości środków pomocowych. Zasadne będzie również położenie większego nacisku w realizowanych działaniach na szkolenia partnerów KSOW.

Badania z przedstawicielami Jednostek Regionalnych KSOW wskazują ponadto na potrzebę usprawnienia procedury trybu konkursowego. W ocenie badanych odkąd MRiRW ogłasza konkursy partnerzy wydają się mniej chętni do składania wniosków i wskazują na zagrożenie jakim jest trudność przygotowania wniosków pomocowych. W ocenie badanych procedury aplikacyjne wydają się trudne i skomplikowane. W efekcie wykorzystuje się mniej środków - przykładem może być województwo zachodniopomorskie gdzie wskazywano ograniczone zainteresowanie konkursami np. w roku 2018 spłynęło tylko 5 wniosków, podczas gdy w latach wcześniejszych składano nawet 40 wniosków w konkursach.

Ostatnim z badanych obszarów była jakość współpracy partnerów KSOW z jednostkami KSOW działającymi na poziomie SW lub w MRiRW. 68% badanych w badaniu CAWI z partnerami KSOW jest zadowolonych lub zdecydowanie zadowolonych z komunikacji. Nie sformułowano zatem rekomendacji w zakresie usprawnienia tego procesu na dalszy okres wdrożenia Programu.

Podsumowując, badanie potwierdziło zewnętrzną spójność logiki interwencji KSOW. Jest to gwarancja zatem, że logika interwencji KSOW przyczynia się zarówno do realizacji celów PROW oraz celów na poziomie UE. Logika interwencji ustalona dla funkcjonowania KSOW pozwala im realizować cele, o których mowa w art. 54 ust. 2 rozporządzenia (UE) nr 1305/2013. Uwzględnia ona specyfikę warunków polskiego rolnictwa oraz jest uzasadniona dotychczasowymi doświadczeniami w realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich, jak również zakresem wsparcia w ramach PROW 2014-2020. Pozytywnie należy ocenić potencjał instytucjonalny i przygotowanie kadry realizującej działania KSOW. Bazująca na

doświadczeniach perspektywy finansowania 2007-2013 stan realizacji KSOW i działalność sieci oceniona została pozytywnie. O dużym powodzeniu inicjatyw realizowanych dzięki wsparciu KSOW świadczy wysoki procent chętnych do ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości wśród osób mających wcześniej styczność z działaniami KSOW. Badanie pokazało niski efekt deadweight w projektach KSOW. Oznacza to, że niskie jest prawdopodobieństwo, że bez wsparcia PROW beneficjenci uczestniczyliby w szkoleniach, korzystaliby z usług doradczych, bądź zrealizowaliby działania informacyjno-promocyjne. Analizy poczynione w ramach badania wskazują na wysoki potencjał absorpcji środków KSOW do końca okresu programowania.

6.3. Ocena realizacji Strategii Komunikacji PROW 2014-2020

Niniejszy rozdział stanowi odpowiedź na pytanie badawcze 3. Jaki jest poziom realizacji „Strategii komunikacji PROW 2014-2020” biorąc pod uwagę zbadaną wartość wskaźników oddziaływania wymienionych w Strategii?

Ocena trafności i spójności Strategii komunikacji PROW 2014-2020

Działania informacyjno-promocyjne i szkoleniowe realizowane w ramach PROW 2014-2020 są oparte na *Strategii komunikacji PROW 2014-2020*. Strategia określa **podstawowe zasady prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych PROW 2014-2020, a w szczególności cele i grupy docelowe, wskazuje instytucje zaangażowane w działania informacyjne i promocyjne oraz budżet**. Celowość i zasadność opracowania Strategii wynika z:

- Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, Artykuł 66 – Instytucja zarządzająca,
- Rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 808/2014 z dnia 17 lipca 2014 r. ustanawiającego zasady stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Artykuł 13 - Informacja i reklama,
- Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006,
- Rozdziału 5.6 „Informacja i promocja” Umowy partnerstwa,
- Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, rozdział 15.3.

Przeprowadzona analiza wykazała, że *Strategia komunikacji PROW 2014-2020* jest **spójna z wymienionymi powyżej dokumentami wyższego rzędu**. Wpisuje się w **zakładane cele i jest zgodna z przyjętymi rozwiązaniami horyzontalnymi** w zakresie wdrażania Funduszy Europejskich. W warstwie logiki interwencji (prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych) jest też spójna ze *Strategią komunikacji polityki spójności na lata 2014-2020*, co pozwala

uniknąć kanibalizacji strategii tj. stosowania sprzecznych komunikatów czy przekazów do tych samych grup docelowych.

Warte podkreślenia jest to, że *Strategia komunikacji PROW 2014-2020 została oparta na rozbudowanej diagnozie, co w przypadku tego typu dokumentów jest wartością dodaną.* Wykorzystane zostały wyniki badań przeprowadzonych uprzednio na zlecenie IZ: *Ocena skuteczności i użyteczności działań informacyjno-promocyjnych dotyczących PROW 2007-2013 (2010) oraz Ocena Średniookresowa Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (2010).* Bezpośrednio przed opracowaniem Strategii przeprowadzone zostało (w okresie od listopada 2014 r. do stycznia 2015 r.) badanie pt. *Ocena skuteczności i użyteczności działań informacyjno-promocyjnych PROW 2007-2013.* Strategia została więc opracowana wykorzystując doświadczenia i wnioski z realizacji działań informacyjno-promocyjnych i diagnozę przedstawioną przez ewaluatorów, w tym również dotyczącą szans i zagrożeń dla realizacji działań komunikacyjnych, które mogą pojawić się w przyszłości. Takie podejście wpisuje się w nurt prowadzenia polityki rozwojowej opartej na dowodach (evidence-based policy), w której kładzie się nacisk na racjonalizację podejmowanych działań, a pierwszym krokiem każdego procesu decyzyjnego jest szczegółowe rozpoznanie obszaru problemowego, którego dotyczyć ma dana decyzja (w tym przypadku: decyzja dotycząca kształtu polityki komunikacyjnej PROW 2014-2020).

Logika interwencji, jaką zidentyfikować można na podstawie Strategii jest oparta na przejrzystym układzie przyczynowo-skutkowym. Sformułować można ją w postaci ciągu następujących zdań logicznych:

1. Dla realizacji i promocji rezultatów PROW 2014-2020 konieczna jest dobra komunikacja z różnymi grupami docelowymi (w tym beneficjentami i potencjalnymi beneficjentami, mediami i instytucjami zaangażowanymi pośrednio o bezpośrednio we wdrażanie PROW 2014-2020).
2. Komunikację taką zapewniają prowadzone działania o charakterze informacyjnym, edukacyjnym i wizerunkowym. Prowadzone są, przez IZ i podmioty zaangażowane w realizację Strategii, działania upowszechniające wiedzę ogólną na temat PROW 2014-2020, jak również szczegółowe informacje dotyczące warunków i zasad udzielania pomocy, informujące o PROW 2014-2020, rezultatach jego realizacji oraz o wkładzie UE w jego realizację, a także zapewniające odpowiednią wizualizację PROW 2014-2020. Ponadto IZ prowadzi działania informacyjne skierowane do podmiotów zaangażowanych w realizację Strategii dotyczące informowania o PROW 2014-2020 i jego rezultatach oraz wkładzie UE.
3. Dobra komunikacja z grupami docelowymi zapewni sprawne wdrażanie PROW 2014-2020 i akceptację dla prowadzonych działań.

4. Sprawna realizacja PROW 2014-2020 zapewni możliwość komunikowania ogółowi społeczeństwa sukcesów, dobrych praktyk, efektów.
5. Realizacja postulatów 1-4 doprowadzi do osiągnięcia celu głównego Strategii tj. zapewnienia pewnej, aktualnej i przejrzystej informacji o PROW 2014-2020 dla ogółu interesariuszy oraz promowania PROW 2014-2020, jako instrumentu wspierającego rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Ponadto przyczyni się do budowania pozytywnego wizerunku wsi jako miejsca zamieszkania. Realnym efektem realizacji przedmiotowego celu jest stworzenie korzystnej atmosfery społecznej dla wdrażania PROW 2014-2020 i popularyzacja modelu wielofunkcyjności obszarów wiejskich.

Realizacja tej logiki nie napotyka w zasadzie przeszkód. Nie wykazano istnienia poważniejszych barier instytucjonalnych. Jedynym problemem jest procedura zamówień publicznych, będąca przyczyną opóźnień w realizacji niektórych zaplanowanych działań. Jeżeli chodzi o inne bariery, zwrócić uwagę należy na zmiany nastawienia ogółu społeczeństwa, wynikające z jednej strony ze zwiększania się grupy osób lepiej poinformowanych o FE, a z drugiej z narastającej polaryzacji politycznej społeczeństwa, co znajduje swój wyraz również w stosunku do UE. Odbiorca lepiej poinformowany, tym bardziej w sytuacji pewnego przesycenia ogólnym przekazem na temat FE, domagać się będzie raczej informacji szczegółowych o takich kwestiach, jak: efektywność wsparcia, przypadki nietrafionych inwestycji, adekwatność tego wsparcia w stosunku do potrzeb kraju, regionu i jego miejsca zamieszkania (gminy, powiatu, wsi), prawidłowość dystrybucji środków unijnych, jawność procedur, prostota lub stopień komplikacji procedur na tle innych krajów UE, wpływ Polski na kierunki wsparcia itp. Tego typu tematy należy w większym niż dzisiaj stopniu włączać do przekazu związanego z PROW 2014-2020 i w kolejnym okresie programowania. Zarazem, z uwagi na wzrost sceptycyzmu i nastrojów niechętnych Unii Europejskiej, konieczne jest zwiększenie skuteczności w formułowaniu przekazów perswazyjnych, posiadających zdolność zmiany postaw społecznych. Ze względu na prowadzone od lat skuteczne działania informacyjno-promocyjne oraz wzrastające zainteresowanie społeczne funduszami unijnymi, zwiększa się również i zyskuje na szczegółowości wiedza grup docelowych tych działań. W Strategii stwierdzono co prawda istnienie takiego ryzyka, ale należy również zaplanować działania informacyjno-promocyjne wychodzące naprzeciw tym oczekiwaniom. Brak jest jednoznacznie sformułowanego przekazu skierowanego do grup o nastawieniu sceptycznym, a także brak rozpoznania tych grup.

Strategia komunikacji PROW 2014-2020 została zaktualizowana w lipcu 2018 roku. Zmiany w Strategii polegały na uwzględnieniu rekomendacji z badania pn. *Ocena wskaźników rezultatu i oddziaływania Strategii komunikacji PROW 2014-2020* przeprowadzonego w grudniu 2017 roku. Wprowadzone zostały zmiany dotyczące m.in. monitoringu i sprawozdawczości czy dostosowania do modyfikacji aktów prawnych (zamiana ARR na KOWR), które poprawiły jakość

i wewnętrzną spójność Strategii. Ponownie należy pozytywnie ocenić takie podejście do realizacji polityki rozwojowej.

Podsumowując ocenę trafności i spójności Strategii należy stwierdzić, że zaplanowany w *Strategii komunikacji PROW 2014-2020* system komunikacji pozwala na realizację zawartych w niej celów. Logiki interwencji w kierunku komunikacji z realizatorami projektów/operacji i komunikacji ogółowi społeczeństwa rezultatów i efektów jest jak najbardziej słuszna. To, na co należy zwrócić natomiast uwagę w przyszłości – to przede wszystkim ryzyko narastania nastrojów niechętnych UE, wzrost udziału osób wymagających komunikatów przewyższających ów sceptycyzm oraz wzrost udziału osób coraz lepiej poinformowanych o PROW 2014-2020 i w związku z tym oczekujących bardziej szczegółowej wiedzy.

Ocena realizacji Strategii komunikacji PROW 2014-2020

Zgodnie z założeniami realizacja działań informacyjnych, promocyjnych i szkoleniowych przewidzianych w ramach *Strategii komunikacji PROW 2014-2020* powinna przyczynić się do:

- zwiększenia poziomu wiedzy ogólnej i szczegółowej dotyczącej PROW 2014-2020, w tym zapewnienie informacji dotyczących warunków i trybu przyznawania pomocy, dla potencjalnych beneficjentów w zakresie praktycznej wiedzy i umiejętności o sposobie przygotowania wniosków, biznesplanów oraz dla beneficjentów w zakresie przygotowania wniosków o płatność,
- uwidocznienia roli UE we współfinansowaniu rozwoju obszarów wiejskich w Polsce,
- zbudowania i utrzymania wysokiej rozpoznawalności EFRROW i PROW 2014-2020 na tle innych programów oraz funduszy europejskich,
- zmiany w świadomości mieszkańców kraju funkcjonowania PROW 2014-2020 jako programu głównie lub wyłącznie wspierającego rolników/rolnictwo.

Strategia komunikacji PROW 2014-2020 jest realizowana ze środków Pomocy Technicznej PROW 2014-2020 poprzez Plan działania KSOW, którego integralną częścią jest Plan komunikacyjny PROW 2014-2020 – Działanie 8. Analiza sprawozdań z realizacji Planów Działania KSOW i sprawozdania z realizacji PROW 2014-2020 za 2017 rok pokazuje, że realizowany jest szeroki zakres działań informacyjno-promocyjnych uwzględniających komunikację z wykorzystaniem różnych kanałów komunikacji. Prowadzone działania skierowane były do następujących grup docelowych: ogółu społeczeństwa, potencjalnych beneficjentów i beneficjentów. W zależności od wybranego kanału komunikacji i tematyki można wskazać takich odbiorców działań jak np.: rolnicy, małżonkowie rolników i ich domownicy, przedsiębiorcy z sektora rolno-spożywczego, grupy i organizacje producentów, spółki wodne, mieszkańcy wsi, grupy producentów rolnych, samorządy lokalne, instytucje administracji rządowej. Działania skierowane były również do instytucji zaangażowanych pośrednio we wdrażanie Programu, mediów oraz ARiMR, Agencji Rynku Rolnego/ Krajowego

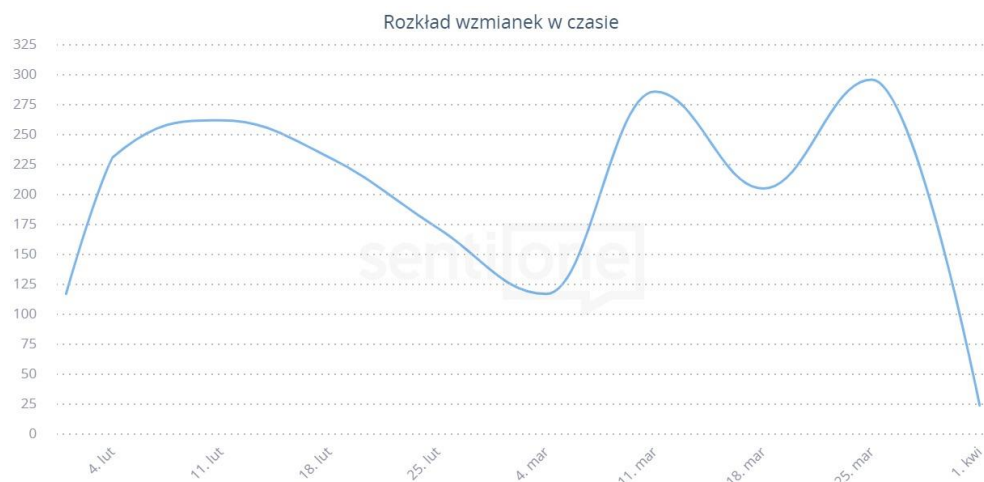
Ośrodka Wsparcia Rolnictwa, samorządów województw. Utrzymywany był kontakt ze środkami masowego przekazu: telewizją, radiem, prasą, w szczególności poprzez emisję audycji radiowych w krajowych i regionalnych rozgłośniach radiowych oraz wątków na temat PROW 2014-2020 w programach i audycjach telewizyjnych w krajowych stacjach. Informacje dotyczące Programu udzielane były podczas międzynarodowych i ogólnopolskich imprez o charakterze rolniczym, targów, imprez plenerowych – w formie stoisk informacyjnych.

Zapewniano upowszechnienie informacji o PROW 2014-2020 oraz o KSOW w sposób dostosowany do sposobu realizacji operacji. Do informowania i rozpowszechniania informacji o pomocy otrzymanej z EFRROW, zgodnie z warunkami określonymi w księdze wizualizacji znaku PROW na lata 2014-2020, zobowiązywano w umowach wykonawców poszczególnych zadań oraz Partnerów KSOW w ramach realizowanych operacji. Ponadto jednostki wdrażające zapewniały obowiązek informowania, np. poprzez udostępnianie banerów / roll-upów / plakatów opatrzonych logotypami zgodnie z księgą wizualizacji znaku PROW 2014-2020 i przekazywania informacji ustnej w trakcie realizacji operacji np. konferencji, szkoleń, wyjazdów oraz zamieszczania informacji na portalu KSOW.

ARiMR oraz samorzady województw prowadzą punkty informacyjne PROW 2014-2020, w których udzielano informacji o funduszach europejskich zarówno osobiście, jak i telefonicznie oraz mailowo. ARiMR prowadzi również bezpłatną infolinię, na której można otrzymać wszelkie niezbędne informacje o programie.

Wszystkie jednostki wdrażające upowszechniają informację o PROW 2014-2020 na swoich stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych, takich jak Facebook czy Twitter. W tym kontekście należy pamiętać, że (szczególnie w Internecie) **bardzo dużo działań komunikacyjnych dotyczących PROW 2014-2020 dzieje się poza kanałami przewidzianymi w Strategii komunikacji PROW 2014-2020**. Wykorzystując narzędzie SentiOne służące do monitoringu Internetu i mediów społecznościowych poddano analizie wzmianki na temat PROW 2014-2020 (słowa kluczowe: PROW 2014-2020, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich) w okresie 1.02-1.04.2019 r. Wykazała ona, że **w tym czasie pojawiło się w Internecie prawie 2 tysiące wzmianek na ten temat (w 85% były to wzmianki o charakterze neutralnym, czyli materiały stricte informacyjne, a tylko 11% miało wydźwięk negatywny)**.

Wykres 21 Rozkład wzmianek w Internecie na temat PROW 2014-2020 w czasie (w okresie 1.02-1.04.2019 r.)

Źródło: Raport z analizy z wykorzystaniem narzędzia SentOne

Wzmianki na temat PROW 2014-2020 pojawiały się głównie na portalach (44%) i forach (44%). Dyskusje internetowe prowadzone były głównie przez mężczyzn (ponad 80%). Poniżej przedstawiona została chmura słów, które współwystępowały z słowami kluczowymi w prowadzonych dyskusjach/we wzmiankach w Internecie. **Potwierdza to, że generalnie o PROW 2014-2020 w Internecie pisze i mówi się w sposób neutralny, czyli informując, zachęcając i tłumacząc. Komunikaty nie niosą ze sobą ładunków emocjonalnych.**

Wykres 22 Chmura słów kluczy współwystępujących ze słowami kluczowymi dotyczącymi PROW 2014-2020 w Internecie (w okresie 1.02-1.04.2019 r.)

Źródło: Raport z analizy z wykorzystaniem narzędzia SentOne

W celu oceny oddziaływania prowadzonej polityki komunikacyjnej przeprowadzone zostało reprezentatywne badanie ankietowe mieszkańców Polski, którego celem było ustalenie

poziomu wskaźników oddziaływania przyjętych w Strategii. Poziom realizacji wskaźników został przedstawiony w tabeli poniżej.

Tabela 14 Poziom realizacji wskaźników oddziaływania przewidzianych w Strategii komunikacji PROW 2014-2020

Nazwa wskaźnika	Wartość docelowa wynikająca ze Strategii komunikacji PROW 2014-2020	Wartość wskaźnika na podstawie badania CATI z mieszkańcami (n=1067)	Stopień osiągnięcia wartości docelowej
1) Wzrost wiedzy na temat PROW 2014-2020 (świadomość istnienia, znajomość projektów i efektów/korzyści) – indeks złożony, obejmujący wiedzę z czterech subindeksów (liczonych równoważnie):			
a) Znajomość pojęcia PROW 2014-2020	95%	56,6%	59%
b) Znajomość pojęcia Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)	30%	41,2%	137%
c) Znajomość celów, obszarów lub działań, na które przeznaczane jest wsparcie w ramach PROW 2014-2020 (minimum 1)	60%	43,6%	72%
d) Znajomość grup potencjalnych beneficjentów, którzy mogą realizować przedsięwzięcia w ramach PROW 2014-2020 (minimum 2)	50%	15,2%	30%
2) Odsetek społeczeństwa dostrzegający wpływ UE na rozwój obszarów wiejskich w Polsce.			
2) Odsetek społeczeństwa dostrzegający wpływ UE na rozwój obszarów wiejskich w Polsce.	90%	52,2%	58%
3) Rozpoznawalność (znajomość spontaniczna i wspomagana):			
a) PROW 2014-2020	75%	spontaniczna 7,0% wspomagana 56,6%	75%
b) EFRROW	60%	spontaniczna 0,7% wspomagana 41,2%	69%

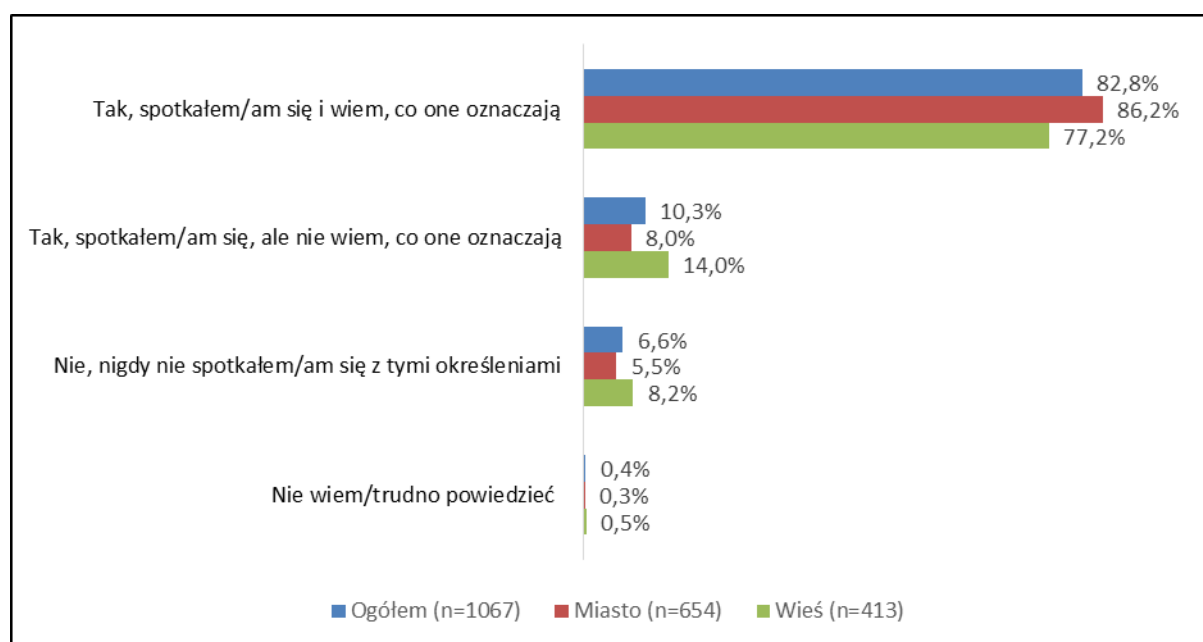
Źródło: Zapisy Strategii komunikacji PROW 2014-2020 (str. 41) i wyniki badania kwestionariuszowego CATI z mieszkańcami (n=1067)

W większości nie został osiągnięty zakładany poziom realizacji wskaźników (przewidziany do osiągnięcia w 2023 roku). Wynika to z obecnego etapu wdrażania PROW 2014-2020 (połowa okresu), ale wydaje się, że należy również stwierdzić, że **docelowy poziom realizacji wskaźników został określony na bardzo ambitnym poziomie**. Wyniki wcześniej prowadzonych badań ewaluacyjnych wskazują co prawda, że PROW 2007-2013 był jednym z najlepiej rozpoznawalnych Programów (łącznie z PO KL), ale wyznaczone do osiągnięcia cele dla PROW

2014-2020 (poziom realizacji wskaźników) są zbyt trudne. Wyniki przeprowadzonego w ramach ewaluacji badania CATI z mieszkańcami wskazują, że 93,1% mieszkańców Polski spotkała się określeniami Fundusze Europejskie lub Fundusze Unijne. Taki poziom potwierdza również wyniki innych badań np. prowadzonych przez MliR – w *Badaniu rozpoznawalności i wiedzy o Funduszach Europejskich w społeczeństwie polskim. EDYCJA 2018* wskazano, że 91% mieszkańców Polski spotkało się z nimi i rozpoznaje te określenia. **Wyznaczona więc dla wskaźnika „Znajomość pojęcia PROW 2014-2020” wartość docelowa na poziomie 95% jest zbyt wysoka. Podobne wnioski należy sformułować dla pozostałych wskaźników – zaleca się więc ponowną analizę i aktualizację docelowych wartości wskaźników oddziaływania.**

Wykres 23 Znajomość pojęć Fundusze Europejskie/Fundusze Unijne przez mieszkańców (Czy spotkał/a się Pan/i z określeniami Fundusze Europejskie lub Fundusze Unijne?)

Źródło: Wyniki badania kwestionariuszowego CATI z mieszkańcami (n=1067)

W oparciu o przeprowadzone badanie kwestionariuszowe przeprowadzona została segmentacja społeczeństwa biorąc pod uwagę stosunek i wiedzę na temat PROW 2014-2020. Pierwsza wyraźnie rysująca się oś dotyczy **podziału na osoby, które nie znają/nie słyszały o PROW 2014-2020 i osoby znające/które kojarzą nazwę.** Pod tym względem społeczeństwo polskie dzieli się mniej więcej na pół, ze wskazaniem na osoby znające/które słyszały o PROW 2014-2020 (56,6%). Wśród osób, które nie znają/nie słyszały o PROW prawie 12% badanych nie spotkało się określeniem Fundusze Europejskie/Fundusze Unijne. W tej grupie (tzw. nieświadomych) dominują kobiety, osoby mieszkające w miastach i osoby ze skrajnych kategorii wiekowych (najmłodsze – 18-29 lat i najstarsze – powyżej 60 lat). Jest to więc grupa, którą bardzo trudno będzie zainteresować PROW 2014-2020, ale też nie powinno się czynić szczególnych starań w tym kierunku, jedynie w zakresie prezentacji efektów wdrażania PROW 2014-2020.

Druga grupa (osoby znające/osoby, które słyszały o PROW 2014-2020) został poddanej **szczegółowej segmentacji z wykorzystaniem analizy skupień metodą k-średnich. Klasyfikacji dokonano na podstawie 5 zmiennych odpowiadających następującym pytaniom z kwestionariusza:**

1. Jak Pan/i ocenia swoją ogólną wiedzę dotyczącą Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020)?
2. Czy, Pana/i zdaniem, łatwo jest uzyskać dofinansowanie z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020)?
3. Czy uważa Pan/i, że Pan/i sam/a osobiście korzysta z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) lub ze zmian, jakie dzięki niemu zachodzą?
4. Czy dostrzega Pan/i zmiany w swoim najbliższym otoczeniu dzięki wykorzystywaniu środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020)?
5. Proszę teraz powiedzieć w jakim stopniu zgadza się Pan/Pani lub nie zgadza z następującymi stwierdzeniami: Uważam, że środki finansowe z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) przyznawane są w sprawiedliwy sposób

Zmienne zostały poddane standaryzacji, następnie dokonano analiz wyznaczając optymalną pod względem istotności liczbę skupień.

Wyróżnione zostały 3 grupy:

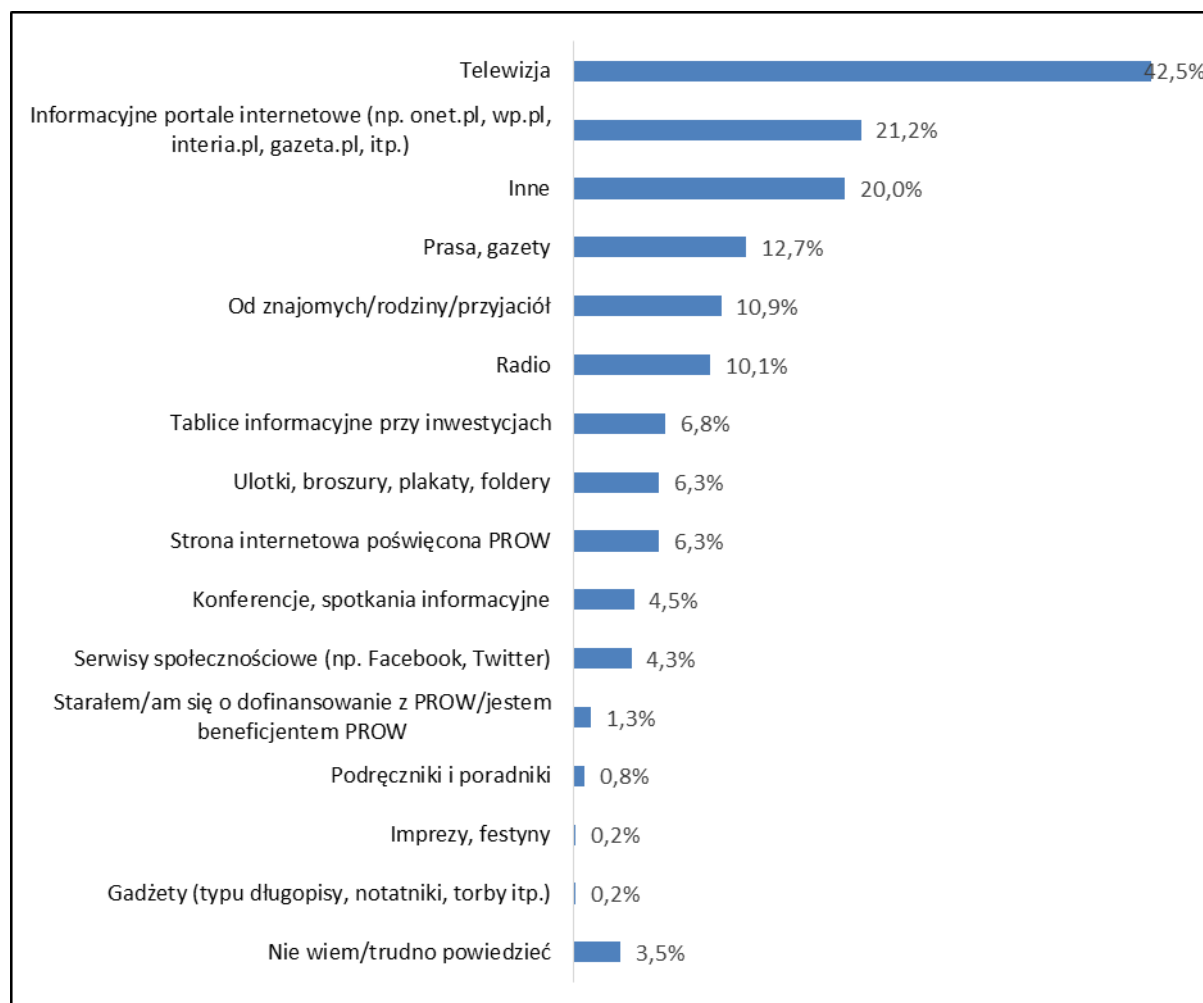
- **przypadkowi odbiorcy** – najmniejsza grupa stanowiąca nieco ponad 5% grupy osób znających PROW 2014-2020, dominują w niej mieszkańcy miast, kobiety i osoby w średnim wieku (40-49 lat). Grupa ta nie różni się co do zasady od grupy osób nieznających PROW 2014-2020, nie zna zasad realizacji, grup wsparcia oraz nie umie ocenić wpływu PROW 2014-2020 na rozwój;
- **niezaangażowani odbiorcy** – znacząca grupa (niecałe 40%) osób znających PROW 2014-2020). Aż 85% z nich ocenia swoją wiedzę na temat PROW 2014-2020 jako słabą lub bardzo słabą. Tylko około połowa z nich ocenia, że korzysta osobiście z PROW 2014-2020 czy zauważa zmiany w najbliższym otoczeniu dzięki środkom PROW 2014-2020. 6 na 10 członków tej grupy nie umie ocenić czy środki w ramach PROW 2014-2020 rozdysponowywane są w sposób sprawiedliwy. W tej grupie dominują mieszkańcy miast, kobiety oraz osoby powyżej 50 lat (stanowią 5 na 10 osób). Wyższy niż w innych grupach (różnicowanie istotne statystycznie) jest też udział rencistów/emerytów;
- **świadomi odbiorcy** – najliczniejsza grupa wśród osób znających PROW 2014-2020 (stanowią 55%). Ponad 17% osób z tej grupy ocenia swoją wiedzę na temat PROW 2014-2020 dobrze i bardzo dobrze. Należy uznać, że są to praktycy, którzy mieli kontakt z PROW 2014-2020 (np. zajmują się nim zawodowo, korzystają z PROW 2014-2020). Ponad 62% z nich ocenia, że osobiście korzysta z PROW 2014-2020, a ponad $\frac{3}{4}$

dostrzega zmiany wywołane przez PROW 2014-2020 w swoim najbliższym otoczeniu. 7 na 10 z nich ocenia, że środki z PROW 2014-2020 rozdysponowywane są w sposób sprawiedliwy. W tej grupie dominują mężczyźni i mieszkańcy wsi. Wyraźnie istotniejszy jest też udział osób prowadzących gospodarstwo rolne/członków rodzin prowadzących gospodarstwo rolne.

Dalsze analizy w niniejszym raporcie prowadzone są dla grupy osób znających PROW 2014-2020/osób, które słyszały o PROW 2014-2020.

Ponad 87% badanych (osoby znające PROW 2014-2020) ocenia, że wiedziałyby, gdzie szukać informacji na temat PROW 2014-2020. **Ponad połowa ocenia jednak swoją wiedzę na temat PROW 2014-2020 jako słabą i bardzo słabą.** Może to wynikać z tego, że wśród kanałów komunikacji, w których badani stykają się z PROW 2014-2020 dominują kanały, gdzie wiedza przekazywana jest w sposób skondensowany (telewizja, internetowe portale informacyjne, prasa, radio) czy nieustrukturyzowany (znajomi/rodzina). Tylko 22% badanych poszukiwało informacji na ten temat samodzielnie. **5 na 10 badanych osób zna kogoś kto otrzymał wsparcie w ramach PROW 2014-2020.**

Wykres 24 Kanały informacji o PROW 2014-2020 (Proszę powiedzieć, gdzie zetknął/zetknęła się Pan/i z informacjami, reklamą, programem, artykułem o Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020)?)

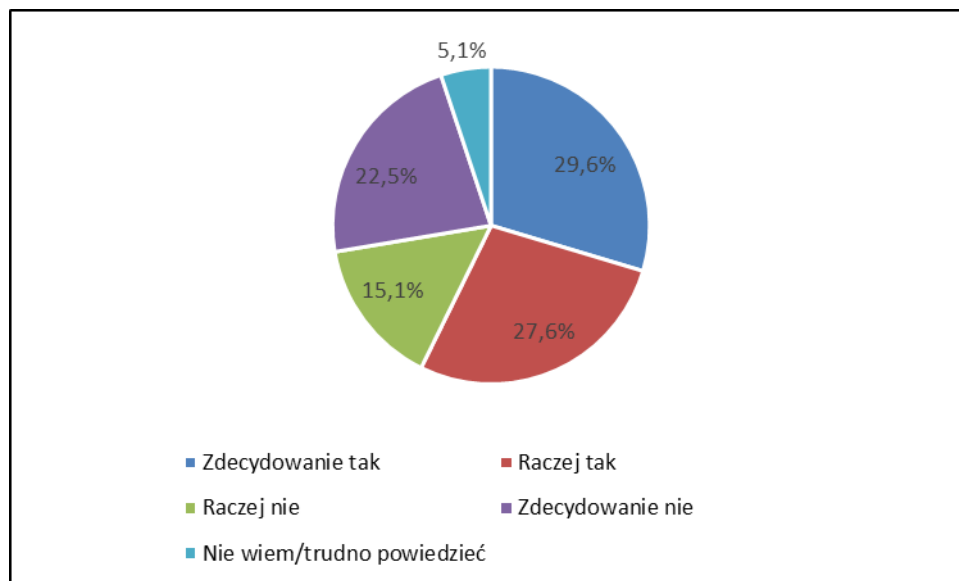
Źródło: Wyniki badania kwestionariuszowego CATI z mieszkańcami (n=604). Jako „inne” najczęściej wskazywano na kontakt z pracownikami ARiMR, ODR, urzędów gmin, starostw powiatowych czy urzędów marszałkowskich

PROW 2014-2020 jest nadal identyfikowany jako Program skierowany głównie do rolników (ponad 70% badanych uważa, że rolnicy mogą zwracać się o dofinansowanie). Choć zaczyna być również zauważany szerszy charakter wsparcia – co piąty badany uważa, że o wsparcie może wnioskować każdy mieszkaniec obszarów wiejskich, a po 17% ocenia, że mogą to robić JST oraz przedsiębiorcy.

Do instytucji, do których można wnioskować o wsparcie w ramach PROW 2014-2020 błędnie zaliczane są samorządy gmin (28%) i powiatów (6%). **Ponad 22% badanych nie wie, do jakiej instytucji należy się zwrócić w celu pozyskania wsparcia.** Poprawnie ARiMR identyfikuje 4 na 10 badanych, ale tylko 8,3% Samorządy Województw.

Ponad 57% badanych uważa, że osobiście korzysta z PROW 2014-2020 lub ze zmian, jakie dzięki niemu zachodzą.

Wykres 25 Dostrzeganie korzyści osobistych z PROW 2014-2020 przez mieszkańców (Czy uważa Pan/i, że Pan/i sam/a osobiście korzysta z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) lub ze zmian, jakie dzięki niemu zachodzą?)

Źródło: Wyniki badania kwestionariuszowego CATI z mieszkańcami (n=604)

2 na 3 badanych dostrzega zmiany w swoim najbliższym otoczeniu dzięki wykorzystywaniu środków PROW 2014-2020, a 70% z nich potrafiłby wskazać konkretne inwestycje/przedsięwzięcia/ projekty dofinansowane ze środków PROW 2014-2020.

Podsumowując ocenę realizacji i oddziaływania Strategii komunikacji PROW 2014-2020 należy stwierdzić, że prowadzony jest bardzo szeroki zestaw działań informacyjno-promocyjnych i szkoleniowych. W komunikacji adresowanej do wielu grup docelowych (mieszkańcy, beneficjenci i potencjalni beneficjenci, media, grupy pośredniczące) wykorzystuje się wiele kanałów komunikacji tradycyjnej (telewizja, prasa, radio, Internet) i nowoczesnej (media społecznościowe). W społeczeństwie polskim PROW 2014-2020 jest rozpoznawany i dostrzegany. Ponad połowa społeczeństwa jest świadoma jego wdrażania i zmian, jakie wywołuje. Należy kontynuować działania mające na celu zarówno przekazywanie wiedzy szczegółowej o PROW 2014-2020, jak i wskazywanie efektów czy uświadamianie, że PROW to nie tylko program skierowany do rolników. **Zaleca się przeprowadzenie aktualizacji wartości docelowych wskaźników oddziaływania, ponieważ zostały one określone na zbyt wysokim poziomie.** Ewaluator zaproponował w rekomendacjach docelowe wartości wskaźników. Należy jednak pamiętać, że jest to propozycja ewaluatora, która może zostać zaktualizowana w oparciu o wiedzę i działania instytucji systemu zarządzania i wdrażania PROW 2014-2020.

7. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Lp.	Wniosek wynikający z badania	Treść rekomendacji	Adresat rekomendacji	Stan docelowy / oczekiwany efekt wdrożenia rekomendacji	Proponowany termin realizacji rekomendacji	Klasa rekomendacji
1.	Na etapie programowania PROW środki na pomoc techniczną zostały ustalone na zbyt niskim poziomie, co w trakcie wdrażania wymagało zmiany programu co z kolei wiązało się z koniecznością uzyskania zgody Komisji Europejskiej. W pierwotnej wersji PROW alokacja PT wyniosła 1,53% budżetu programu.	W przypadku planowania alokacji pomocy technicznej w nowym okresie programowania lub planując zmiany w obecnym programie, należy wziąć pod uwagę nie tylko doświadczenia poprzednich perspektyw lub dotychczasowe wdrażanie programu, ale również planowaną sytuację oraz prognozowane zmiany otoczenia wdrażania programu (np. sytuację na rynku pracy, kursy walut itp.). Biorąc pod uwagę maksymalny poziom PT (4%) korzystniejsze jest zaplanowanie budżetu w sposób umożliwiający realizację działań, które na etapie planowania nie były znane.	IZ	W trakcie planowania alokacji dla nowego programu lub zmiany alokacji ważne jest opieranie się nie tylko na doświadczeniu, ale przede wszystkim na prognozach rynkowych oraz przewidzenie rezerwy na działania, które mogą pojawić się w trakcie wdrażania programu. IZ PROW powinna dokonać regularnie analizy wydatkowania alokacji oraz zapotrzebowania na środki przez poszczególnych beneficjentów i na tej podstawie z odpowiednim wyprzedzeniem zwiększyć lub zmniejszyć alokację na PT.	I kwartał 2020	Rekomendacja operacyjna
2.	Rozporządzeniem Ministra alokacja została podzielona na poszczególne instytucje	Funkcjonujące rozwiązanie należy uznać za korzystne dla systemu wdrażania PT: jasno określa	IZ	Elastyczne podejście nie wymaga rezygnacji z obecnie funkcjonującego rozporządzenia a	I kwartał 2020	Rekomendacja

	<p>oraz procentowo na poszczególne rodzaje działań, na które beneficjenci mogą wydatkować przyznane środki. Rozporządzenie było kilkukrotnie nowelizowane.</p>	<p>alokacje dla poszczególnych instytucji, porządkuje system i umożliwia racjonalne planowanie wydatków przez beneficjentów. Jednak liczba zmian pokazuje, że jest to narzędzie mało elastyczne. Należałoby rozważyć zwiększenie elastyczności rozporządzenia (bez rezygnacji z takiej formuły), co będzie szczególnie istotne w końcowym okresie realizacji programu, gdy w przypadku niektórych beneficjentów mogą pojawić się oszczędności a w przypadku innych – brak środków. Wówczas elastyczniejsze podejście umożliwi takie zarządzanie alokacją, które pozwoli maksymalnie wykorzystać alokację na PT oraz zapewni maksymalne wsparcie wszystkim beneficjentom.</p>		<p>jedynie uwzględnia w nim takich rozwiązań, które pozwolą na zmiany alokacji bez konieczności jego zmiany. Np. może to być możliwość przeniesienia alokacji między instytucjami w wysokości 5% budżetu danej instytucji. Podobne rozwiązanie powinno być zastosowanie w przypadku procentowego podziału środków na poszczególne działania. Zmiana taka może być dokonywana decyzją Ministra.</p>		<p>horyzontalna</p>
3.	<p>Beneficjenci PT wskazywali na braki kadrowe oraz trudności w uzyskaniu dodatkowych etatów przy jednoczesnym niewykorzystywaniu możliwości</p>	<p>Dosyć powszechną tendencją jest wskazywanie braków kadrowych jako sposobu na rozwiązanie problemów związanych szczególnie z opóźnieniami lub popełnianymi błędami. Niejednokrotnie jest to jedna z przyczyn niezadawalającej</p>	<p>IZ we współpracy z MIIIR</p>	<p>Rozwiązaniem może być prowadzone regularnej (np. co rok) oceny poziomu zatrudnienia i efektywności poszczególnych instytucji. W tym celu pożądana może być współpraca z IZ POPT, która koordynuje poziom</p>	<p>Nowy okres programowania 2021+</p>	<p>Rekomendacja horyzontalna</p>

	<p>zatrudniania/współpracy na podstawie umów cywilnoprawnych.</p>	<p>pracy danej instytucji, jednakże zwiększenie zatrudnienia podawane jest zbyt często jako jedyny sposób na poprawę sytuacji w urzędzie. Poziom zatrudnienia w poszczególnych instytucjach powinien być regularnie i kompleksowo oceniany przez IZ. W tym celu warto pomyśleć o narzędziu pozwalającym na prowadzenie oceny efektywności pracy instytucji, które jednocześnie dawałoby podstawę do podejmowania decyzji o zmianie wielkości zatrudnienia.</p> <p>Nie rekomenduje się natomiast wykorzystywania w szerszym zakresie zatrudnienia/współpracy na podstawie umów cywilnoprawnych. Takie rozwiązanie powinno być stosowane tylko w przypadku specyficznych zadań występujących jednorazowo, które nie mogą być wykonane przez pracowników danej instytucji. Jednak i w tym wypadku rekomenduje się raczej zatrudnianie firm specjalizujących</p>		<p>zatrudnienia i wynagradzania w pozostałych programach EFSI. Korzystne może być włączenie PROW do tego systemu lub wykorzystanie jego narzędzi i dostosowanie ich do potrzeb beneficjentów PROW.</p>		
--	---	--	--	--	--	--

		się w danej dziedzinie.				
4.	Badania pokazały, że system szkoleń i podnoszenia kwalifikacji pracowników jest skuteczny i efektywny i pozwala na doskonalenie zawodowe pracowników instytucji odpowiedzialnych za realizację PROW. Pojawiły się natomiast zastrzeżenia, jeśli chodzi o bardziej specjalistyczne formy lub kierunki podnoszenia kwalifikacji pracowników.	Większość badań oceniających system pomocy technicznej wskazuje na efektywny system podnoszenia kompetencji i profesjonalizm pracowników jako jeden z ważniejszych sukcesów PT. Jednocześnie badania pokazują potrzebę uczestniczenia pracowników w bardziej zaawansowanych lub specjalistycznych formach podnoszenia kompetencji. Dlatego wskazane jest, by IZ PROW inicjowała i organizowała takie formy kształcenia (np. studia podyplomowe, MBA, szkolenia i kursy międzynarodowe, w tym studia międzynarodowe) skierowane do wszystkich pracowników w systemie objętym wsparciem PT.	IZ	IZ PROW powinna inicjować własne projekty edukacyjne skierowane do wszystkich pracowników systemu realizacji PROW. Zakres, forma i tematyka tych działań powinny być określone po zbadaniu potrzeb edukacyjnych pracowników wszystkich instytucji. IZ PROW powinna też rozważyć współuczestniczenie w projektach edukacyjnych realizowanych przez IZ POPT i współfinansować te projekty, które będą odpowiadały na potrzeby pracowników instytucji PROW.	Nowy okres programowania 2021+	Rekomendacja horyzontalna
5.	Respondenci wskazali na niedostosowanie rozwiązań informatycznych do potrzeb pracowników (szczególnie	Systemy IT powinny być dostosowane do potrzeb instytucji i pracowników. Szczególnie ważne jest, by systemy IT były	IZ	Należałoby dokonać przeglądu danych gromadzonych w systemach informatycznych (i ograniczyć je tylko do tych, które są	I kwartał 2020	Rekomendacja operacyjna

	<p>na poziomie regionów). Jednocześnie badanie pokazało, że instytucje wykorzystują własne narzędzia informatyczne (najczęściej najprostsze, np. Excel) lub nie korzystały w ogóle z narzędzi IT a dane były gromadzone w wersji papierowej.</p>	<p>wykorzystywane przez pracowników w codziennej pracy i dostarczały niezbędnej wiedzy, informacji o stanie realizacji programu. Z jednej strony powinny gromadzić niezbędne dane (np. na potrzeby monitorowania lub kontroli), które powinny być w łatwy sposób dostępne. Z drugiej strony należy zadbać o to, by instytucje nadzorujące (w tym przede wszystkim IZ PROW) nie zmieniały zakresu danych wymaganych od instytucji podległych. Taka stabilność systemu ułatwi tworzenie lub dostosowanie systemów IT do wymagań programu.</p> <p>Sytuacja, w której nie wszystkie procesy zostały z informatyzowane i nadal są procesy lub dane, które przetwarzane są tylko w wersji papierowe należy uznać za dużą słabość pomocy technicznej, której interwencja w tym zakresie okazała się niewystarczająca.</p>		<p>niezbędne w pracy instytucji) oraz usprawnić działanie narzędzi IT w taki sposób, by nie wymagały stosowania dodatkowych rozwiązań IT (Excel). Należy zagwarantować też, by wszystkie procesy realizowane przez wszystkie instytucje były z informatyzowane. Dla jakości systemu i sprawności instytucji jest to kluczowy element zarządzania.</p>		
6.	Dość nisko oceniona została	Ujednolicone podejście do oceny	IZ	Proponuje się dokonać przeglądu	I kwartał 2020	Rekomendacj

	<p>przez respondentów procedura oceny wniosków o dofinansowanie i wyboru projektów. Zwracano tutaj szczególnie uwagę na stosowanie rozwiązań wspólnych dla wszystkich instytucji.</p>	<p>wniosków o dofinansowanie i wyboru projektów w pomocy technicznej należy uznać za dobre rozwiązanie. Jednak jeśli beneficjenci PT wskazują na wady takiego rozwiązania, to należy przyrzeć się tym elementom wyboru projektów, które stanowią największe wyzwanie dla beneficjentów lub które są nieadekwatne dla np. poszczególnych grup instytucji ubiegających się o dofinansowanie z PT. Aby system był uniwersalny i adekwatny dla wszystkich rodzajów instytucji, musi sam w sobie być maksymalnie uproszczony; dane wymagane we wnioskach powinny być ograniczone tylko do tych, które są niezbędne do pozyskania informacji o potrzebie i zakresie finansowanych działań.</p>		<p>procedury ubiegania się o dofinansowanie oraz formularza wniosku o dofinansowanie. Poza tym koniecznie może być dostosowanie zasad uzupełniania wniosku o dofinansowanie do sytuacji poszczególnych beneficjentów i zwolnić instytucje z uzupełniania części wniosku, które są dla nich nieadekwatne.</p>		<p>a operacyjna</p>
7.	<p>Procedury. Respondenci wskazali na trudności w procedurze rozliczania wydatków PT w szczególności w przypadku urzędów marszałkowskich,</p>	<p>Należy rozważyć uproszczenie sposobu przygotowania i weryfikacji wniosków o dofinansowanie, np. zamiast weryfikacji wszystkich dokumentów księgowych, kontrolowanie dokumentów na</p>	IZ	<p>IZ PROW powinna rozważyć wprowadzenie uproszczonych metod rozliczania wydatków, szczególnie w przypadkach urzędów marszałkowskich, które przygotowują wnioski zbiorcze</p>	I kwartał 2020	<p>Rekomendacja operacyjna</p>

	które przygotowują zbiorcze wnioski o płatność zawierające również rozliczenie partnerów KSOW.	próbie lub stosowanie tylko zestawień wydatków. Szczególnie należy unikać wykonywania tej samej pracy przez dwie instytucje (weryfikacja wydatków przez urzędy marszałkowskie i ARiMR).		zawierające wydatki partnerów KSOW. W tym celu zamiast dołączać pełnej dokumentacji księgowej do wniosku o płatność, można stosować tylko wykaz wydatków. Szczegółowa kontrola mogłaby być prowadzona tylko na próbie wydatków lub w czasie kontroli na miejscu u beneficjenta. W przyszłości (w kolejnej perspektywie finansowej) należy rozważyć stosowanie uproszczonych metod rozliczania wydatków (koszty uproszczone lub rozliczania PT ryczałtem). Wprowadzenie tego rozwiązania nie rekomenduje się na tym etapie wdrażania PROW obecnej perspektywy.		
8.	Beneficjenci wysoko oceniają funkcjonujący system koordynacji PT. Badanie pokazało jednak zasadność rozważenia umożliwienia rozliczenia niektórych kosztów PT przez w formie ryczałtowej	Zasadne będzie rozważenie możliwości rozliczenia niektórych kosztów pomocy technicznej w formie ryczałtowej.	IZ	Określenie, kiedy projekt musi być rozliczany za pomocą kwot ryczałtowych, kiedy nie stosuje się kwot ryczałtowych, kto określa kwotę ryczałtową, jak należy prawidłowo zdefiniować kwotę ryczałtową w projekcie, jak prawidłowo określić wskaźniki dla	Nowy okres programowania 2021+	Rekomendacja operacyjna

				kwoty ryczałtowej, jak prawidłowo określić wartość kwoty ryczałtowej		
9.	<p>Badanie jakościowe prowadzone wśród partnerów KSOW pokazało jednak niską ocenę możliwości generowania dodatkowych efektów projektów KSOW. W większości z partnerów (70,4%) nie pojawiły się bowiem dodatkowe, nieplanowane efekty projektów realizowanych w ramach KSOW. Wynik badania w tym zakresie wskazuje że ciągle aktualne pozostaje oczekiwanie angażowania w większym stopniu partnerów w dobre przygotowanie projektów i promowanie tych które pozwoliły na uzyskanie efektu dodatkowości środków pomocowych.</p>	<p>Zasadne będzie położenie większego nacisku w realizowanych działaniach na szkolenia partnerów KSOW i wskazywanie konieczności monitorowania efektów dodatkowych realizowanych projektów KSOW.</p>	IZ	<p>Uwzględnienie w planach szkoleń kierowanych do partnerów lub projektach własnych KSOW dodatkowości środków pomocowych. Element ten jest ważny w procesie ewaluacji KSOW zgodnie z Wytocznymi dla oceny Krajowych Sieci Obszarów Wiejskich 2014–2020 (2016) opracowanymi przez Europejski Dział Pomocy ds. Oceny Rozwoju Obszarów Wiejskich</p>	I kwartał 2020	Rekomendacja operacyjna

10.	Wartości docelowe wskaźników oddziaływania zawarte w <i>Strategii komunikacji PROW 2014-2020</i> zostały określone na zbyt wysokim poziomie docelowym. Cele są wyznaczone zbyt ambitnie, nieadekwatnie do wyników sondaży społecznych dotyczących wiedzy i znajomości FE w Polsce	Zaleca się aktualizację wartości docelowych wskaźników oddziaływania zawartych w <i>Strategii komunikacji PROW 2014-2020</i> . Propozycja ewaluatora:	IZ	Na podstawie przeprowadzonej analizy wyników badań (niniejsze badanie, badania MliR, w tym <i>Badanie rozpoznawalności i wiedzy o Funduszach Europejskich w społeczeństwie polskim. EDYCJA 2018</i> i wcześniejsze edycje) zaleca się określić wartości docelowych wskaźników na następującym poziomie: 1) Wzrost wiedzy na temat PROW 2014-2020 (świadomość istnienia, znajomość projektów i efektów/korzyści) – indeks złożony, obejmujący wiedzę z czterech subindeksów (liczonych równoważnie): a) Znajomość pojęcia PROW 2014-2020 – 60% , b) Znajomość pojęcia Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) – 30% , c) Znajomość celów, obszarów lub działań, na które przeznaczane jest	I kwartał 2020	Rekomendacja operacyjna
-----	---	---	----	---	----------------	-------------------------

				<p>wsparcie w ramach PROW 2014-2020 (minimum 1) – 50%,</p> <p>d) Znajomość grup potencjalnych beneficjentów, którzy mogą realizować przedsięwzięcia w ramach PROW 2014-2020 (minimum 2) – 30%.</p> <p>2) Odsetek społeczeństwa dostrzegający wpływ UE na rozwój obszarów wiejskich w Polsce – 60%.</p> <p>3) Rozpoznawalność (znajomość spontaniczna i wspomagana):</p> <p>a) PROW 2014-2020 – 60% (spontaniczna – 10%);</p> <p>b) EFRROW – 30% (spontaniczna – 1%).</p>		
11.	W dalszym ciągu PROW 2014-2020 jest postrzegany jako program skierowany głównie na wsparcie rolnictwa.	Zaleca się kontynuację (w tym wzmocnienie) działań komunikacyjnych nakierowanych na uświadamianie mieszkańcom oddziaływania PROW 2014-2020 na różne sfery życia na obszarach wiejskich, ale również pośrednio w miastach.	IZ i inne podmioty realizujące Strategię	Położenie nacisku w dwuletnich Planach Operacyjnych KSOW na wzmocnienie realizacji działań edukacyjnych dotyczących roli PROW 2014-2020 jako programu wspierającego wiele sfer życia społeczno-gospodarczego na obszarach wiejskich oraz pośrednio	I kwartał 2020	Rekomendacja operacyjna

				w miastach.		
12	Bardzo duża część dyskusji o PROW 2014-2020 toczy się w Internecie. Ma ona głównie charakter neutralny, ale pojawiają się również wątki/wzmianki negatywne, na które warto byłoby reagować.	Zaleca się przeprowadzenie monitoringu Internetu w zakresie PROW 2014-2020.	IZ	1. Zamówienie specjalistycznej analizy w zakresie monitoringu Internetu. 2. Zakup oprogramowania (typu SentiOne), które umożliwi samodzielne prowadzenie monitoringu Internetu.	I kwartał 2020 r.	Rekomendacja operacyjna

8. SPIS ILUSTRACJI

Spis tabel

Tabela 1 Dobór próby badania CATI wg województw	17
Tabela 2 Dobór próby badania CATI wg płci, miejsca zamieszkania i wieku respondenta	18
Tabela 3 Projekty KSOW wybrane do analizy w ramach studium przypadku	21
Tabela 4 Liczba etatomiesięcy finansowanych ze środków Pomocy technicznej przeznaczone na Schemat I, całkowite koszty kwalifikowalne przeznaczone na Schemat I oraz udział wydatków przeznaczonych na wynagrodzenia	33
Tabela 5 Liczba etatomiesięcy finansowanych ze środków Pomocy technicznej przeznaczone na Schemat II, całkowite koszty kwalifikowalne przeznaczone na Schemat II oraz udział wydatków przeznaczonych na wynagrodzenia	34
Tabela 6 Liczba i wartość złożonych wniosków, złożonych WoP i zrealizowanych operacji w ramach Pomocy Technicznej w naborze od 31.01.2017 r. na dzień 31.12.2018 r. - Schemat I	43
Tabela 7 Ocena, na ile środki PT były wystarczające do realizacji wybranych zadań	45
Tabela 8 Ocena jakości realizacji zadań i procesów związanych z wdrażaniem PROW 2014-2020	46
Tabela 9 Wykaz celów KSOW w okresie programowania 2014-2020	52
Tabela 10 Działania KSOW	54
Tabela 11 Liczba i wartość złożonych wniosków, złożonych WoP i zrealizowanych operacji w ramach Pomocy Technicznej w naborze od 31.01.2017 r. na dzień 31.12.2018 r. - Schemat II	63
Tabela 12 Działania podjęte w ramach realizacji Planu Działania KSOW (wyłączeniem działań informacyjnych i reklamowych PROW 2014-2020)	65
Tabela 13 Poziom realizacji wskaźników oddziaływania przewidzianych w Strategii komunikacji PROW 2014-2020	91

Spis wykresów

Wykres 1 Dystrybucja instytucjonalna środków w ramach schematu I Wzmocnienie systemu wdrażania programu	28
Wykres 2 Dystrybucja instytucjonalna środków w ramach schematu II Wsparcie na utworzenie i funkcjonowanie krajowej sieci obszarów wiejskich	28
Wykres 3 Wydatki PT Schemat I Wzmocnienie systemu wdrażania programu - stan na 31.12.2018 r. ...	30
Wykres 4 Wydatki PT Schemat II Wsparcie na utworzenie i funkcjonowanie krajowej sieci obszarów wiejskich - stan na 31.12.2018 r.	31
Wykres 5 Ocena adekwatności stanu zatrudnienia i roli PT – średnia odpowiedzi	38
Wykres 6 Ocena, na ile środki PT były wystarczające do wdrożenia PROW	39

Wykres 7 Ocena możliwości wykorzystania obecnych zasobów kadrowych do obsługi PROW 2021+ ...	40
Wykres 8 Ocena zapotrzebowania na środki z PT i potencjału kadrowego do realizacji PROW 2021+...	40
Wykres 9 Ocena adekwatności zasobów używanych do realizacji PROW	42
Wykres 10 Struktura organizacyjna Sieci na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich (SIR)	61
Wykres 11 Udział wydatków przeznaczonych na realizację planu działania KSOW z wyłączeniem działań informacyjnych i reklamowych PROW 2014-2020 – stan 31.12.2018 r.	67
Wykres 12 Działania realizowane w projektach finansowanych z KSOW od 2014 r.	69
Wykres 13 Odbiorcy i uczestnicy działań realizowanych w ramach projektów KSOW	70
Wykres 14 Ocena wpływu realizowanych projektów przez projektodawców	73
Wykres 15 Ocena możliwości realizacji projektu bez dofinansowania z KSOW	74
Wykres 16 Ocena możliwości realizacji projektów bez wsparcia KSOW wśród osób, które deklarują chęć ubiegania się o dofinansowanie w przyszłości	75
Wykres 17 Chęć ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości	79
Wykres 18 Chęć ubiegania się o dofinansowanie projektów w ramach KSOW w przyszłości według województw	80
Wykres 19 Stopień odniesionych korzyści z uczestnictwa w KSOW w roli partnera	81
Wykres 20 Kontakt z osobami/instytucjami poznanymi dzięki KSOW	82
Wykres 21 Rozkład wzmianek w Internecie na temat PROW 2014-2020 w czasie (w okresie 1.02- 1.04.2019 r.)	90
Wykres 22 Chmura słów kluczy współwystępujących ze słowami kluczowymi dotyczącymi PROW 2014- 2020 w Internecie (w okresie 1.02-1.04.2019 r.)	90
Wykres 23 Znajomość pojęć Fundusze Europejskie/Fundusze Unijne przez mieszkańców (Czy spotkał/a się Pan/i z określeniami Fundusze Europejskie lub Fundusze Unijne?)	92
Wykres 24 Kanały informacji o PROW 2014-2020 (Proszę powiedzieć, gdzie zetknął/zetknęła się Pan/i z informacjami, reklamą, programem, artykułem o Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014- 2020 (PROW 2014-2020)?)	95
Wykres 25 Dostrzeganie korzyści osobistych z PROW 2014-2020 przez mieszkańców (Czy uważa Pan/i, że Pan/i sam/a osobiście korzysta z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) lub ze zmian, jakie dzięki niemu zachodzą?)	96